

Alpo K. Rapila:

**PIIRTEITÄ KANSAKOULUNOPETTAJA
ANTTI TARKKASEN ELÄMÄNTYÖSTÄ**

Jyväskylän seminaarin historiallisen ensimmäisen oppilasparven joukossa vuonna 1867 valmistui kansakoulunopettajaksi laihialainen talonpoika ANTTI TARKKANEN, jonka ponteva toiminta sivistystyön eräänä tienraivaajana monella paikkakunnalla muodostaa sellaisen kokonaisuuden, monipuolisen ja rikkaan elämäntyön, että sitä kannattaa ihailen ja kunnioituksella tarkastella vielä näin jälkeenkäin päin. Hänen elämänvaiheissaan kuvastuu värikkäitä piirteitä kansakoululaitoksemme alkuvuosien oloista ja silloisista käsityksistä.

Antti Tarkkanen syntyi Laihian pitäjän Jokikylässä (Jokikylä 1) marraskuun 30. päivänä 1838. Hänen vanhempansa olivat talollinen Mikko Tarkkanen (synt. 18. 8. 1799) ja hänen vaimonsa Helena (Leena Mikontytär Lehtimäki, synt. 1. 9. 1796). He olivat juurevaa laihialaista talonpoikaissukua. He saivat kaikkiaan seitsemän lasta, joista vanhin, Matti, syntyi vuonna 1822 ja Antti oli perheen kuopus. Vuotta aikaisemmin syntynyt tytär kuoli parin kuukauden ikäisenä. Vanhemmat kykenivät antamaan hyviä vaikutteita suurelle lapsiparvelleen, joka puolestaan myönteisesti vaikutti nuoren Antin kehitykseen. Tuolloisissa oloissa lapset eivät voineet saada kovin paljon tiedolli-

sia eväitä kotoaan, vaan niiden hankkiminen jäi jokaisen omaksi tehtäväksi. Kansan lukutaito oli piispantarkastuksessa Laihialla todettu jo 1830-luvulla hyväksi, joten nuorisolle varsin yleisesti opetettiin aakkoset ja niiden käyttö. Lähinnä kotiopetuksen muodossa Anttikin oppi lukemaan, mutta naapuritalon viisas isäntä, lautamies Mikko Tarkkanen (1817—1867) opetti hänelle silloisissa maalaisoloissa harvinaiset kirjoittamis- ja laskutaidot. Muistikirjassaan Antti kertoo asiasta näin: "Naapurin isäntä Mikko Tarkkanen oli hyvä kirjuri, jolla puoli pitäjistä kävi kirjoittamassa asioitaan. Hän teki minullekin puustavin mallin ja antoi minun lukea sanomalehtiään sekä erästä laskukirjaa, ja minä pian yhdyin hänen kanssaan yleisiä lehtiä tilaamaan 16 ikävuodesta alkaen". Pitäjässä oli silloin jo saatavana lisäoppiakin, sillä seurakunnan kappalainen, pastori J. Cederberg oli v. 1855 ruvennut pitämään kirkolla koulua, jossa käsiteltiin myöhemmän kansakoulukurssin pääkoh-tia. Pitkän matkan takia Antilla ei ollut mahdollisuutta päästä tähän Etelä-Pohjanmaan kansanopetuksen varhaislaitokseen. Tarkkasen kotikylä oli noin 20 kilometrin päässä kirkolta. On kuitenkin kohta mainittava että se ei silti ollut mikään syrjäkylä, vaan siellä asui ajan oloihin nähden valistunutta, yritte-liästä ja kehittynttä kansaa. Itsenäistä omatoimisuutta ei Antiltakaan puuttunut ja sen ansiosta hän sekä halusi että kyke-ni kehittämään itseään silloisissa sivistysoloissa melkoisesti enemmän kuin kanssaihmisensä.

Antti Tarkkanen oli jo varhain omaksunut tavan tehdä muistikirjaansa merkintöjä erikoistapahtumista. Tuo kulttuurihistoriallisesti arvokas kirjanen on vieläkin tallella ja sen nimeksi on merkitty: "Aijan juoksuja eli muistokiria. Muistoksi kirioi-tettu vuodesta 1852 alkain." Tässä kirjasessa on lyhyitä mer-kintöjä neljännesvuosisadan ajalta. Kirjoitustyylin ja -sanon-tojen vertailu osoittaa, että merkinnät on tehty aina vuosittain sillä jatkuvaa parantumista tapahtuu kirjoitustavassa. Otamme tähän näytteeksi ensimmäisen vuoden merkinnät: "Vuosi 1852. Jäät menit 1—2 päiwanä Toukokusa, wettä oli ettei myl-

lyranta näkyne. Lampaat olit ulkona wanhana walporina ensi kerta. Kesä oli kovin kuiva, jonga wuoksi paloi paljo metsiä joka taholla. Newan perän takalusta silloin paloi taas. Ja kaksi Suomen kauninpa Kaupungia paloi kewäällä pahoin, Wasa keskällä Elokusa niin kowin, ettei jänyt muta kuin Kruunuhuonet ja joitakuuta tölliä siwulle ja niin äkkiä, että puolesa päiviä olit kaikki tuhkina. Heiniä tuli wähä, rukhit tähkit kowin ja kytömaat pani halli herelmöin aikana. Riihestä tuli rukhia 7 ja 8 tyn. wainiosta, kytömaista 2—3 tyn. Ohrista ei tullu palio mitän meirän kyläs. Meille tuli 9 ruisrihtä. Lunta satoi ensi kerta 14 p. Lokak. Lunta oli juhlan erellä jo yli kyynärän, mutta Unna wuonna aiettiin kirkkoon kärryillä”. Mainitut tiedot pitävät paikkansa, sillä toukokuussa paloi Pori ja elokuussa nykyinen Vanha Vaasa. 14-vuotias Tarkkanen oli siis hyvin seurannut harvoja silloin ilmestyneitä sanomalehtiä, joissa oli kauhukuwauksia näistä tulipaloista. Maataloutta koskevat merkinnät ovat muuten etualalla hänen muistikirjassaan, mutta joskus hän puhuu jopa pyrstötähdistäkin. Tuon muistikirjan merkinnöt kokonaisuudessaan osoittawat, että nuorukainen Antti Tarkkanen oli hankkinut itselleen tietoja hyvin monilta aloilta.

Jo nuorena hän sai uskonnollisen herätyksen ja rupesi tilaamaan ja lukemaan ”Suomettaren” lisäksi ”Suomen Lähetysseanomiam”. Hänellä oli pitkä kilwoittelun kausi, jona aikana hän ahkerasti kulki kirkossa, jopa naapuripitäjässäkin saakka. V. 1860 hän kertoo saaneensa varmuuden pelastuksestaan ja siitä alkaen syvä uskonnollisuus onkin lyönyt selvän leimansa hänen kaikkiin toimiinsa. Kun Laihian lainakirjaston perustaja (v. 1858) kirkkoherra H. M. Inberg, joka aikanaan oli ollut kansallisrunoilijamme J. L. Runebergin kanssa samalla luokalla Vaasan triviaalikoulussa, vuonna 1861 järjesti Laihian pyhäkoulutoiminnan, sai kaukainen Jokikylä Antti Tarkkasesta antaumuksellista työtä tehneen pyhäkoulunopettajan. — Arkipäivisin hän ahkerana ahersi kotitalonsa laajoilla wiljelyksillä.

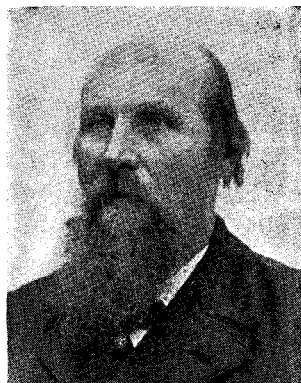
On saatu useita esimerkkejä, jotka osoittawat että palawaa

tiedonhaluaan tyydyttäessään Antti Tarkkanen luki ja opiskeli. Tuon aikaisessa maalaiskylässä saatavana oleva kirjallisuus, etupäässä hartauskirjallisuus, oli pian luettu. Sen lisäksi hän tilasi itselleen sanomalehtiä, jotka noina aikoina olivat E-P:n maaseudulla vielä perin harvinaisia. Hän rupesi itsekin kirjoittamaan lehtiin, jotta hedelmöittävä vuorovaikutus lehtien kanssa syvenisi. Muistelmissaan hän mainitsee näin: "Pari kolme kertaa koitin kyhätä Helsingin Utisiin ja Suomen Viralliseen lehteen paikkakunnan uutisia. Ja ihme kyllä, ne suureksi ilokseni painettiin, vaikka välimerkeistä ja isoista kirjaimista ei ollut paljon tietoa". Laihian vanhoista sanomalehtikirjoituksista laadittu luettelo osoittaa, että paikkakunnalta on jo 1840-luvulla lähetetty lehdille ruotsinkielisiä pitäjäkirjeitä. Mutta ensimmäisenä suomenkielisenä Laihian pitäjäkirjeenä on pidettävä Antti Tarkkasen laatimaa ja Suomen Julkisissa Sanomissa v. 1862 julkaistua paikalliskuvausta, joka käsitteli Laihian sääoloja, viljankasvua, nevaviljelystä, tervaliikettä, maantien rakentamista Laihialta Ilmajolle ja korttipelin yleisyyttä laihialaisnuorison keskuudessa. Samana vuonna hän sai julkisuuteen pari muutakin lehtikirjoitusta. Sanomalehti "Helsingin Uutiset" ilmestyi vuoden 1863 alusta. Siitä ei kuitenkaan löydy nimimerkillä varustettuja Antti Tarkkasen kirjoituksia, mutta joka tapauksessa näyttää siltä, että hän on tilannut itselleen tuonkin lehden. Sanomalehtikirjoitusten ahkerana laatijana Tarkkanen pysyi koko elämänsä ajan.

Vuonna 1861 Antti Tarkkanen meni naimisiin naapuritalon tyttären MARIA KESTIKEVARIN (1839—1926) kanssa. Muistikirjaansa hän on merkinnyt: "V. 1861 vihittiin Minua Maria Gestigewarin kanssa Pyhään aviokäskeyn 24 päivänä Elokuusa". Maria Tarkkanen oli todellinen kodin ihminen, joka huolella ja taidolla toimitti äidin ja emännän tehtävät. Vakavana kristittynä ja kansallisuusaatteen innoittamana suomalaisena hän myötätunnolla seurasi oman aikansa valistuspyrkimyksiä, vaikka ei itse ehtinyt aktiivisesti työskennellä niiden hyväksi. Vaimonsa toimeliaisuus teki Antti Tarkkaselle mah-

Maria Tarkkanen

Antti Tarkkanen

dolliseksi runsaan osallistumisen yhteiskunnallisiin rientoihin. Avioliitto muodostui onnelliseksi. Pariskunnalle syntyi neljä lasta. Esikoinen Matti, sittemmin teologian tohtori, syntyi v. 1862 eli samana vuonna jolloin Laihian toinen suurmies Santeri Alkio. Lähetystyön johtaja Matti Tarkkasen monipuolisiin saavutuksiin emme voi tässä yhteydessä puuttua. Heidän ainoa tyttärensä Aino syntyi v. 1865 ja myöhemmin toimi ahkerasti mukana valistusrienoissa, kuului mm. EP:n Ns:n johtokuntaan. Toinen poika Uno Jooseppi syntyi nälkävuonna 1868. Hänestä tuli kansakoulunopettaja, joka nuorisoseuratoiminnassa oli eräs Santeri Alkion läheisimmistä työtovereista. Neljäs lapsi Antti Mikael hoiti kotitaloa, mutta kuoli jo 37 v. ikäisenä vuonna 1909, jonka jälkeen suuren maatilan hoito Juvassa kokonaan jäi iäkkäiden vanhusten tehtäväksi.

Avioliiton solmiminen vaikutti sängen ratkaisevasti Antti Tarkkasen ulkonaisen elämän kulkuun. Hänellä itsellään nimittäin oli halu mennä v. 1859 perustetun Suomen Lähetysseuran kouluun valmistumaan lähetyssaarnaajaksi, mutta hänen tarmokas vaimonsa esti sen. Lähetystyön ystävänä hän pysyi kuitenkin koko ikänsä ja kulki ahkerasti Lähetysseuran vuosijuhlilla, kuten myöhemmin erikseen mainitaan.

Koulutielle joutumisestaan Antti Tarkkanen kertoo elämänsä viimeisenä vuotena kirjoittamassaan vihkosessa "Muisteita Kansakoulun korvenraivausajoilta" seuraavasti: "En ollut koskaan nähnyt koulua, mutta olin kuullut Vähäkyrössä ja Ilmajoella olevan kansakoulun. Mutta kovin huonoja huutoja niistä oli kansan kesässä, että nyt niissä ruvetaan talonpoikia herroiksi opettamaan ja kasvattamaan. Mutta minä ajattelin toista. Luin kerran Helsingin Uutisista tiedon seminaarin alkamisesta, vaan en siitä suurempaa huomiota ottanut. Mutta elokuun alussa eräänä päivänä sanoi naapurini, että nyt tulee Laihiallekin kansakoulu, sillä senaatti on vahvistanut kirkonkokouksen päätöksen kappalaisen palkanjaosta ja kehoitti minua menemään kouluun. Heti puhuin asiasta vaimolleni, joka suostui esitykseen."

Edellä mainitun kertomuksen täydennykseksi on mainittava, että Etelä-Pohjanmaan vanhin kansakoulu aloitti toimintansa Vähäsäkyrössä marraskuussa 1858 ja Ilmajoen kansakoulu v. 1860. Laihian kansakoulun synty liittyy erikoisella tavalla papiston palkkauskysymykseen. Osa kappalaisen palkasta oli langennut Jurvan papin palkkaukseen. Kun Jurva kuitenkin v. 1859 erosi Laihian seurakunnasta, lakkasi tuo maksu, jota edelleen Laihian seurakuntalaisilta perittiin. Tällöin heräsi edellä mainitun Mikko Tarkkasen mielessä ajatus, että näin säästyneestä palkanosasta olisi muodostettava kunnanpalkka tulevalle kansakoulunopettajalle. Kirkonkokous hyväksyi ehdotuksen, samoin tuomiokapituli ja senaatti vahvisti sen loka-kuun 30 p:nä 1859. Näinollen voidaan todeta, että tunnettu kunnallismies Mikko Tarkkanen on ensimmäinen kansakouluasiaa ajanut eteläpohjalainen talonpoika, sillä Vähäsäkyrössä ja Ilmajoella oli papisto saman asian esitaistelijana.

Ilmoitus Jyväskylän seminaarin alkamisesta oli todellakin Helsingin Uutisissa (n:o 29) ja Suomettaressa (n:o 30/17. 4. 63). Siinä kehoitettiin sellaisia 18-v. täyttäneitä henkilöitä, jotka omasivat "terveen ruumiin ja rauhallisen mieli-alan ja olivat tunnetut siveästä käytöksestään" sekä tietojen osalta mm. oma-

sivat "taidon auttavasti juoksevilla kädellä kirjoittamaan äidinkieltä sananpuvun puolesta virheettömästi" lähettämään Cygnaeukselle "omakätisesti suomeksi kirjoitetut pyrkykirjet."

Hakemusasiakirjojensa valmistamisesta Tarkkanen kertoo muistelmissaan mm. näin: "Seuraavana päivänä menin kirkolle ja otin lehden mukaani, rovasti Inbergin luo, joka oli rippikouluajalta hyvä tuttu. Se ei tuntenut ollenkaan asiaa (?), vaan kun minä näytin lehden, niin hän mielistyi tuumaani ja lähetti minut poikansa ja apulaisensa luo, jonka tuli tutkia minua. Kun oli rippikoulusta hyvä maine ja pyhäkoulunopettajan tointa jo silloin olin harjoitellut, niin hän antoi kaikista tiedoistani kovin hyvän todistuksen, vaan kirjoituksesta heikon. Sitte teki hän mulle kaavan, millaisen tulee hakemuksen olla ja minä otin sen ja menin lukkari Geleranderin, hyvän tuttavani luo, kirjoittamaan. Mutta kun se tuli huonosti tehdyksi, niin hän sanoi, että kyllä minä kirjoitan sen uudesta, kun kerran on todistuksessa, että olen heikko kirjoitustaidossa, niin eihän sillä väliä ole. En ymmärtänyt enempää kuin hankään, että hakemus pitää olla omakätinen. Kirje ja todistus pantiin postiin ja ihme, kutsumus tuli 10 päivän perästä, että tulla heti ylihuomenna tutkintoon Jyväskylässä. Kun kutsumuskirjan sain ehtoolla, niin aamulla oli lähdettävä heti. — Seminaarin pihaan päästyäni minulle sanottiin, että tutkinto on ollut täällä jo koko päivän. Mutta onneksi tutkinto ainakin muutamassa aineessa meni hyvin, vaan ainekirjoitus varmaan onnistui huonosti, koska jäin 20:neksi luokalle."

Kasvatusopillisen korkeakoulun arkistossa säilytettävistä asiakirjoista voidaan huomata, että Antti Tarkkasen hakemuspaperit on kirjoitettu Laihialla heinäkuun 16. p:nä 1863. Hakemuksen sanamuoto tuossa hänelle peräti tärkeässä kirjelmässä oli seuraavanlainen:

"Korkiasti Kunnioitettava ja Suuresti oppinut Herra Kansakoulun Yli-Inspehtuori!

Minä allamainittu tahtoisin ilmoittaa nöyrimmästi minun aikoomukseni ja pyyntöni sisälle otettavaksi kansakoulun op-

pilaaksi Seminariumissa Jyväskylän kaupungissa; ja saan siis lähettää Teille tutkittavaksi papinkirjani nöyrällä pyynnöllä saada kirjallisen vastauksen ja tiedon, jos minua taidetaan sinne vastaan ottaa varattomana oppilaisena tahi 120 mk vuosittain maksavaisena. Kaikella kunnioituksella olen minä Teidän nöyryn palvelijanne Anders Mikinpoika Tarkkanen. (Postirahaa seuraa 1. markka)” — Ylläoleva hakemus oli lukkari Gelande-
rin kauniilla käsialalla ja hanhenkynällä kirjoitettu 2-lehtisen arkin etusivulle. Rovasti Inberg oli lisäksi antanut hänelle yksityiskohtaisen ruotsinkielisen suosituksen selostaen siinä Antti Tarkkasen taitoja ja elämäntapoja.

Viralliset asiakirjat osoittavat, että Jyväskylän seminaarin ensimmäinen pääsyutkinto pidettiin 11—12. 8. 1863. Tarjolla oli 18 naista ja 34 miestä, joista hylättiin 1 mies ja 2 naista. Hyväksytyistä miesoppilaista useimmat tulivat suoraan maanviljelystouhuista ja joistakin käsityöammateista, eivätkä he olleet saaneet erityisempää alkuopetusta. Heidän ikänsä vaihteli 19—32 vuoden välillä.

Muistikirjassaan Tarkkanen kertoo opiskelu-uransa alkuvaiheesta näin: ”W. 1863. Minä läksin kotoa 9 päivänä Elokuus tänne Jyväskylän seminariumiin jättäen vaimoni ja lapseni ikävää kärsimään. Ja pääsin onnellisesti matkani perille 11 päivänä kello 10 tähän kaupunkiin. 14 päivänä wihittiin seminaariumi juhlallisesti. Syyskuun 15 päivänä pidettiin seminaariumin uudes salissa kauniit huvilaulannot ja puheet”. Helsingin Uutisissa n:o 59/27. 7 oli maininta seminaarin avaamisesta ja n:o 68/27. 8. sisältää sängen yksityiskohtaisen kuvauksen tuosta jännittävästä koetilaisuudesta, jossa Antti Tarkkanenkin sai olla mukana. Otamme siitä otteen: ”Ensistikin tiistai aamuna tk. 11 päivänä koetteli tohtori Hagfors itsekunkin pyrkijän äänen taipumusta laulantoon, nuotti harmoniin jälkeen, sen perästä koeteltiin riittaustaitoa käsi varalta, sitte asetettiin kaikki istumaan, viisi aina yhden pöydän ääreen, siinä koeteltiin ensin luvun-laskua, sitte Jumaluusoppia ja sen perästä sisälukua ja sen selitystä, myös kirjoittamista tutkittiin ja niin

oli tutkinto ohitse. Keskiviikkona 12 p. kello 6 julistettiin kuka pääsee, kuka ei". Antti Tarkkasen hakemusiakirjojen joukossa säilytetään hänen kirjoitustaan "Sormien sota", joka lienee pääsytutkinnon sanelukoepaperi. Tarkkasen kirjoituksessa näyttää todellakin olevan kumman paljon virheitä. Kirjoituksen hätääntynyt loppukaneetti kuuluu näin: "Waan antaka anteksi että olen tottumatoon kirjoituksen sillä en..." Joka tapauksessa hänet kuitenkin hyväksyttiin oppilaaksi ja hän sai olla mukana 14. 8. tapahtuneessa juhlallisessa avajais-tilaisuudessa, josta tuon aikaiset sanomalehdet esittävät värikkäitä kuvauksia.

Antti Tarkkasen olosta seminaarissa ei valitettavasti ole säilynyt tarkempia tietoja. Nähtävästi hän hyvin sopeutui silloiseen ympäristöönsä, sen pyrkimyksiin ja toveripiiriinsä. Tuntuu luultavalta että seminaarin oppikurssien omaksumisessa hänellä riitti työtä kaikiksi vapaa-ajoiksi, joten ehkäpä hän ei paljoakaan voinut ottaa osaa ulkopuolisiin rientoihin. Mutta sanomalehtikirjoitusten laadintaa hän ei täälläkään unohtanut. Vuotta myöhemmin kuin Jyväskylän seminaari aloitti toimintansa rupesi kaupungissa ilmestymään Jyväskylän ensimmäinen sanomalehti, jonka nimi oli "Koti ja Koulu, Sanomia lasten kasvattajille". Tämä lehti ei ollut varsinaiseen sanomalehdistöön kuuluva, vaan se pyrki etupäässä seuraamaan kansanopetuksen kehitystä maassamme. Lehden toimittamisesta vastasi lähinnä kolme seminaarinlehtoria. Ehkäpä juuri heidän pyynnöstään Tarkkanen vuonna 1865 laati lehteen ((N:o 31—32) pitkän kuvauksen kotipitäjänsä oloista nimellä "Sivistyksen harrastuksista Laihialla". Niin tässä kuin muissakin kirjoituksissaan hän korosti kansakoulun tarpeellisuutta maaseudulla. Hän oli saanut kuulla ja huomata, että vanhoilliset laihialaiset kovasti vastustivat kansakoulun perustamista. Kun juuri hänet oli ajateltu Laihian kunnan kansakoulun ensimmäiseksi opettajaksi, koetti hän omalta osaltaan tasoittaa tietä koulupuuhien edistyttämiseksi ja kaikin tavoin piti asiaa viireillä. Tuntuu kyllä siltä, että mainittua lehteä luettiin Lai-

hialla vain kovin harvoissa paikoissa, joten sikäli Tarkkanen ei saavuttanut sillä toivomaansa tarkoitusta, mutta hänen esitystään on pidettävä erittäin arvokkaana siitä syystä, että juuri se tarjoaa oivallista valaisua niille jälkipolvien tutkijoille, jotka haluavat saada päteviä tietoja Laihialla 1860-luvulla vallinneista sivistysoloista ja alan uusimmista riennoista. Havainnollisuuden vuoksi otamme tähän näytteen op. Tarkkasen kuvauksesta: "Tuskinpa enään sitä seurakuntaa maassamme lie-nee, jossa ei jo edes niin paljo olisi halua ja rakkautta oppiin ja valistukseen, että lukutaito pidetään melkein välttämätöinä. Mutta tuskinpa juuri sitä niinkään välttämättömänä kaikki pitäisivät, jos ei papit sitä niin hartaasti vaatisi, ja jos niiden nuhteista tulevan häpiän muuten välttäisi. Asian eteen meillä onkin jo parikymmentä vuotta jonkinlaisia kiertäviä kouluja ollut.

Kun lukutaito meillä on huonolla kannalla, niin eipä sovi silloin löytyä suurta lukuhaluakaan. Muutamassa yksityisessä tosiaan tämä halu virkeämmin elelee, mutta taloja löytyy satoja, joilla ei ole muita kirjoja kun katekismus, virsikirja ja Uusi testamentti ja joku vanhempi hengellinen kirjainen. Sanomalehdistä ei ole puhettakaan. Lainakirjasto on jo useat vuodet ollut perustettuna, vaan kirjat eivät ole lisääntyneet ja saavat melkein maata myös tomussa hyllyillä. Ja koska kerran lukuun ei ole halua, niin eipä ihme, jos kirjoitus- ja laškentotaito on vielä kovin harvinaista, jotta kokonaisia kyläkuntia löytyy, joissa ei vielä kenkään kirjoittaa osaa eikä vielä edes kirjoitusta lukea taida. Tästäpä seuraa, ettei tahdo löytyä miehiä toimittamaan semmoisia pitäjään yhteisiä asioita, joissa noita taitoja tarvitaan.

Suuren puutteen nuorison lukutaidossa ja semminkin sen ymmärryksessä on papistokin huomannut ja siitä syystä koeltiin jo neljä viisi vuotta sitte asettaa sunnuntaikouluja joka kylään, sillä ne juuri herättäisivät lukuhaluja ja estäisivät sunnuntaiden väärin käytöstä; vaan nämä vähitellen hävenivät

hävenemistänsä niin että muutaman vuoden perästä olivat loppuneet jokainen.”

Seminaarin vanhoista arvostelukirjoista voimme tutkia Tarkkasen edistymistä eri oppiaineissa. Niistä selviää, että hänen menestymisensä opettajavalmistuslaitoksessa on ollut vain keskinkertainen. Ensimmäisessä arvostelussa 30. 9. 1863 hän sai käytöksestään arvosanan 4, tarkkuudesta 2,9, uskonosta 3, suomen kielestä 2, samoin ruotsista, kasvitieteestä, historiasta, maantieteestä, voimistelusta ja soitannosta. Laskennosta tuli 2,5 mutta käsitöistä vain 1,5. Vuosien kuluessa arvosanat kohosivat ja koko systeemissä tapahtui muutenkin erinäisiä muutoksia. Viimeisessä todistuksessa hänellä oli uskonosta 11, sielutieteestä 9, samoin kasvatustieteestä ja maantieteestä sekä ainekirjoituksesta. Anatomia ja piirustuksesta oli 8, suomenkielestä, laskennosta ja fysiikasta 7. Historiasta oli peräti 11, mutta ruotsinkielestä ja soitannosta vain 5, laulannosta peräti 4. Hänen käytännöllinen opetustaitonsa oli arvoitettu 8:ksi. On huomattava, että kenelläkään ei ollut uskonnosta 12 eikä myös historiasta, joten näissä aineissa Antti Tarkkanen kuului luokkansa parhaimpiin oppilaisiin. Hänen heikkoutenaan olivat kielet sekä puuttuva musikaalisuus. III lk:n oppiaineena olleessa sunnuntaitekstien selittämisessä Tarkkanen aina sai korkeimman arvosanan. Onnellisesti päättäneiden opintojensa jälkeen hän on merkinnyt muistikirjaansa näin: ”Vuosi 1867. Kesäkuun 14 päivänä pääsi seminaarista täysivalmiina 16 miesoppilasta ja 7 naisoppilasta. Se päivä oli tärkeä päivä elämässäni. 16 päivänä lähdin Jyväskylältä kotia”. Lopetettuaan järjestelmällisen tutustumisen tiedon ihmemaailmaan hän tuona historiallisena päivänä arvovaltaisen juhlayleisön läsnäollessa sai juhllallisessa päättäjäistilaisuudessa opettajankelpoisuustodistuksensa Uno Cygnaeuksen kädestä. Uusi elämänura odotti nyt häntä.

Jo talvella Antti Tarkkanen oli ruvennut etsimään itselleen työpaikkaa, jollaiset tuohon aikaan olivat harvinaisia, kun kansakouluja oli vielä vähän. Sanomalehdestä Tarkkanen huo-

masi, että hänen naapuripitäjässään Ilmajoella oli opettajanvirka haettavana. Hän laittoi hakemusasiakirjat kuntoon ja sai niitä varten seminaarin johtajalta erikoistodistuksen tulevasta valmistumisestaan. Cygnaeus antoi hänelle erittäin hyvän ennakkosuosituksen mainiten siinä mm.: "Kun hänessä (A. Tarkkanen) on raitis hengellinen elämä ja lempeä into kansansivistyksestä ja hänen opettajalahjansa myös ovat tyydyttäväiset, niin taisi häntä mitä parhaiten suosioda". Ilmajoen kansakoulun johtokunta kokoontui huhtikuun 6 päivänä ja totesi, että 3 hakijaa oli ilmaantunut. Tämän yksityisen kansakoulun johtokunta sai menetellä asiassa vapaasti ja niinpä se päättikin, että jokaisen hakijan on tultava antamaan koululle käytännölliset opetusnäytteet kesäkuun 17 päivänä. Tällaisen kehoituksen johtokunnan tarmokas puheenjohtaja, tohtori K. R. Forsman lähetti hakijoille. Tuntuu todennäköiseltä, että näytteet annettiin myöhemmin, sillä tuskinpa Tarkkanenkaan olisi ehtinyt mainituksi päiväksi Ilmajoelle. Vaalikin toimitettiin vasta heinäkuun 6 päivänä.

Vaalista muodostui monivaiheinen ja sitkeä. Tarkkasen kilpailijana oli seminaarin III lk:n oppilas Juho Vuorinen ja Tampereen Yläalkeiskoulun oppilas Johan Manberg. Vain Tarkkasella oli muodollinen kelpoisuus, mutta Manberg taas oli pyrkimässä kotipitäjäänsä. Kokouksessa kirjoitettu pöytäkirja on pitkänlainen ja selvittää vaaliasian vaiheet melko hyvin. Moninaisten keskustelujen jälkeen vaali ratkesi äänestyksellä 8:2 ja virka annettiin oman pitäjän varattomalle koulupojalle, jotta hän pääsisi ansaitsemaan itselleen varoja koulunkäyntinsä lopettamiseen. Vain viisas tuomari ja tunnettu maakauppias äänestivät virkaan Tarkkasta. Tuomari esitti mielipiteenään, että virka voitaisiin todellakin antaa Ilmoselle, jos "saataisiin menetellä kuin oman tavaramme kanssa". Mutta kun johtokunnan on katsottava seurakunnan etua, kuuluu virka Tarkkaselle, joka varmaankin pysyisi siinä kauan, kun "hän on kunnialla loppututkinnossa kansakouluttaja opistossa käynyt ja on myöskin käytännöllisesti opettajataipumustaan osoittanut

oivallisella tavalla ja sen kautta muita ennen olisi viran saamiseen oikeutettu". Manberg oli juuri muuttanut nimensä Ilmoseksi. Peräti epäoikeudenmukaisesti Tarkkasta siis kohdeltiin hänen ensimmäisessä vaalissaan.

Vaaliin liittyy ikävä jälkinäytösikin. Pitäjän apteekkari oli vaalitulaisuudesta poissa. Kun hän kuuli tuloksen, suuttui hän siitä niin, että erosi johtokunnasta ja peruutti koululle tekemänsä suuriarvoiset lahjoitukset. Hän katsoi että Ilmajoen koulu oli nyt tehty koekentäksi kokemattomalle nuorukaiselle. Tämä eroaminen oli kaikin puolin vahingollista koululle, sillä mainittu apteekkari nautti pitäjässä suurta suosiota ja toimeliaana miehenä hän oli 21. 12. 1860 perustanut Ilmajoen ensimmäisen maakaupan. — Tämän kirjoittaja on käsitellyt vaalia yksityiskohtaisesti Ilmajoki-lehdessä n:o 13/1959 ollessa kirjoitelmassa.

Mielenkiintoisia ja varmasti paikkansa pitäviä tietoja tuolloisista oloista ja tapahtumista saamme niistä kirjeistä, joita Tarkkanen lähes säännöllisesti lähetti Uno Cygnaeukselle. Tunnettuahan on, että seminaarin johtajan ja oppilaiden välille syntyi läheinen yhteys, jota he ylläpitivät myöhempinä vuosina kirjeteitse. Suomen kansakoululaitoksen suurmiehen kykenyt siten pysymään ajan tasalla kenttätöiden vaikeuksien ja voiton suhteen, kun taas entiset oppilaat puolestaan saivat häneltä tarpeellista neuvontaa. Antti Tarkkanen oli sängen ahkera kirjoittelemaan Cygnaeukselle, joka puolestaan usein muisti häntä opastuskirjeillään. Lienee katsottava niin, että nämä hartaan uskonnolliset, toiminnoissaan uskolliset työntekijät senaatioita etsimättä ja liioittelematta ovat kertoilleet toisilleen omista teoistaan ja mietteistään. Tavallisesti Tarkkanen aloitti kirjeensä seuraavilla puhutteluseroilla: "Herra Kansakoulun Ylitarkastaja, Kallis Pastori, Rakas Opettajani"! Aina hän sijoitti monia kristillisiä toivotuksia sekä kirjeen alkuun että sen loppuun. Cygnaeuksen ja Tarkkasen läheisestä suhteesta kertoo sekin tosiasia, että vuonna 1865 Cygnaeus suostui ryhtymään Tarkkasen lapsen kummiksi.

Vanhimmassa säilyneessä kirjeessään Tarkkanen 4. 9. 1867 kertoilee ent. opettajalleen seuraavasti: "Täynnä toiveita hyvästä tulevaisuudesta lähdin keväällä Pohjanmaata kohden luullen vähälläkin vaivalla kouluja täällä toimeen saavani, vaan koko tällä asialla en ole paljo mitään toimeen saanna. Ilmajoella olin Wuorisen kanssa pitämässä koetustutkintoa Kesäkuun 27 päivänä. Kouluhuone siellä oli täynnä kuulioita, erittäin Herras säädystä. Opettaa tuli minun: katekismusta, Raamatun historiaa, Suomen ja yleistä maantiedettä, laskentoa ja Eläintiedettä kahden tunnin aialla. Jo ennen tutkintoon menemistäni sain kyllä kuulla, että meidän kumpaisenki on turha pyrkiäkään sinne. Vaan Seminarin kunnian tähden rohkaisin itseni ja annoin rukouksessa kokonaan itseni Herralle, enkä uskokaan sille rakkaalle Seminarille tulleen minun tähdeni ainakaan häpeää, sillä minä olin niin rohkaistuna kuin olin jo monta aikaa ollut opettajana Ilmajoen koulussa.

Heinäkuun 8 päivänä pidetyssä kokouksessa valitsi johtokunnan enemmistö Tampereen koulun käyneen J. Ilmosen kouluvaroja itselleen kokoamaan. Ei suinkaan taitonsa tähden, vaan syntynsä; ja talon pojat joita oli useampia johtokunnassa, ottivat "herrojen kiusalla" hänet, koska ne olivat aikoneet ottaa minut. Näin huonosti kävi minun ensimmäisen vaalini kanssa."

Heinäkuun 10 päivänä Tarkkanen sai tohtori Forsmanin lähettämän kirjeen, jossa ilmoitettiin vaalin tulos. Kirje tuotti Tarkkaselle suuren pettymyksen mutta ei lannistanut häntä. Jo seuraavana päivänä hän hyppäsi kärryille ja ajoi n. 20 km Laihian keskustaan päin sopivaa koulutaloa etsimään. Samalla matkalla hän osti Mäki-Joupin talon Jakkulan kylästä ja muutti sinne perheineen jo heinäkuun 17 päivänä. Se oli todella ripeätä toimintaa. Yhtä kiireesti hän itse rupesi kunnostamaan taloa ja muuttamaan sen asuinrakennusta luokkahuoneeksi sopivaksi. Marraskuun 18 päivänä 1867, siis keskellä kovaa nälkävuosia, hän aloitti koulutyön tässä yksityisessä kansakoulussaan. Cygnaeukselle lähettämässään kirjeessä hän ker-

toi: "Olen aikonut rakkaudesta syntymäpitäjääni ja kansakoulu kohtaan Jumalan avulla perustaa omalla kulutuksellani kansakoulun. Minulla on talo keskellä pitäjätä sopivalla paikalla. Ostohinta oli 5600 mk, ei muuta, sain sen valmiine viljoineen. Tätä taloa olen tänä kesänä niin ahkeraan asunut, etten ole päivääkään työstä pois ollut. Olen silläkin tahtonut osottaa, etten koulussa ole herramaisuutta ja laiskuutta oppinut, kuten pelätään. Tahtoo kyllä vaikiaa olla saada näin kovana aikana keinoja, jotta voi huoneensa niin reilata, että voi sinne koulun kapineineen toimeen saada. Talon ostossa tuli velkaa 3200 markkaa."

Sen jälkeen hän yksityiskohtaisesti, mutta muuten samaan tapaan kuin järempänä seuraa, kuvaili elokuun puolivälissä pidettyä suurta koulukokousta Laihialla. Siinä hän antoi seurakunnan silloisesta papistosta seuraavanlaisen arvioinnin: "Kirkkoherra Montin on niin hiljainen ja myöten antava tomissaan eikä hänellä näytä olevan suurta huoltakaan kansakoulusta. Kappalainen Hjelt on tykkänään koulua vastaan ja on siihen kehoittanut talonpojatkin, että he tyhmydessään pelkäävät kansakoulua kuten pahinta ruttoa ainakin."

Kansakoulun perustaminen Laihialle kohtasi samanlaisia vaikeuksia kuin se lähes kaikkialla oli tavannut. Paikkakunnalla pidettiin ensimmäinen kansakoulun perustamista tarkoittava kokous, josta pöytäkirja on tallella, helmikuun 11 p:nä 1867. Pitäjäläiset voimakkaasti vastustivat koulua ja niin se jäi perustamatta. Yksityiskoulullaan Tarkkanen tahtoi murtaa vastustajain rivit näyttämällä kansalle, millainen tuo pelätty kansakoulu itse asiassa on ja millaisia ovat sen vaikutukset. Hän tiesi, että suurimpana syynä koulun vastustamiseen oli tietämättömyyteen perustuva epäluulo. Luonnollisesti hän toivoi, että Laihian kunta lopulta ottaa koulun omakseen ja maksaa hänelle palkankin, kun hän ensin omalla kustannuksellaan perustaa sen ja aloittaa koulutyön. Jo syksyllä asiasta pidettiin Tarkkasen aloitteesta kokous, joka päättyi kielteiseen lopputulokseen. Siitä ei ole säilynyt pöytäkirjaa, mutta Tarkkanen

kirjoitti asiasta mielenkiintoisen kuvauksen sanomalehteen "Tähti", joka ilmestyi Turussa lokakuun 1 p:nä 1867. Tähän kannattaa liittää otteen tuosta kirjoituksesta, joka selvästi osoittaa, kuinka suuriin taloudellisiin uhrauksiin op. Tarkkanen oli valmis jo opettajaksi valmistumisvuotenaan: "Kokouspaikalle oli kokoontunut vastustajain suuri vimattu laho, jctka alkoivat jo huutaa vastustusääniään ennenkuin kokouksen pitäjä, valistusta rakastava kirkkoherramme, ehtii asiaa esittämäänkään. Viimeinki hiljaisuuden saatuaan, sanoi hän kokouksen tarkoituksen olevan asettaa seurakunnan päätettäväksi kansakoulun lopullinen tila, sillä nyt ei tarvitse seurakunnan pelätä kouluhuoneiden rakentamista eikä muita koulutarveitten hankkimista, koska tässä on erään seurakuntalaisen vakuutus, joka tarjoo tilansa koululle ja ottaa siinä rakentaaksensa ja valmistaaaksensa tarvittavat kouluhuoneet. Hän sitoutuu ne vielä voimassa pitämään elinaikansa, eikä tästä pyydä mitänä uutta maksua seurakunnalta, mutta jos sen veran halkoja kuin kouluhuoneissa tarvitaan, vaan sen hän vaatii, että tulevalle opettajalle maksetaan ensi syksystä ruveten se palkka, joka on sitä varten määrätty. Tämän tarjomuksen myös vahvasti läsnäoleva tarjojakin. — Tarjoustusta ei voitu suuresti moittia muusta kuin siitä, että siinä oli kukaties joku kavaluus kätkeytynä, ja kun tarjoja kuolee, niin sitte tulee kumminki kouluhuoneet seurakunnan ylläpidettäväksi. Loppupäätös tuli: ei me huolita koulusta, ei millään ehdolla. Mutta että seurakunta tulisi koulun tuntemaan ja sen vaikutuksia näkemään, niin on äsken mainittu koulun ystävä, koska ei saanut seurakuntaa suostumaan ehdotukseensa, päättänyt itse perustaa ja toimeen panna seisovan kansakoulun omalle tilalleen ja omalla kulutuksellaan, toivoen saavansa siihen apua valtionvaroista, jota varten on lähetettyki kirjat kansakouluin ylihallitukselle. Kouluun, joka aijotaan heti toimeen panna, on jo kirjoitettu 52 oppilasta."

Kaksi vuotta Tarkkanen ylläpiti koulua ulkonaisesti huonoissa olosuhteissa. Mutta opettajan utteruus ja innokkuus

sekä lämmin inhimillisyys auttoivat voittamaan vastukset. Samalla hän kykeni muokkaamaan pitäjäläisten mieliä kansakouluasialle suosiollisiksi. Koska kuurojenopettaja Santeri Seppälä (1873—1959) on kirjassaan "Kansanopetus Laihialla" (Helsinki 1921, Edistysseurojen Kustannus Oy) verrattain yksityiskohtaisesti käsitellyt hänen toimintaansa, emme tässä yhteydessä puutu siihen lähemmin. Tulkoon kuitenkin mainituksi, että hänen koulussaan tuolloin olivat oppilaina mm. Juho Hietanen, joka sittemmin opittiin tuntemaan maamme nuorisoseuraliikkeen syntysanojen lausujana sekä Juho Kotkanen, Laihian Kirkonkylän kansakoulun ensimmäinen opettaja, tunnettu nuorisoseuramies ja Laihian kulttuurielämän johtohenkilö 1880-luvulla kuin myös Santeri Alkion Mennyt-teoksen esikuva. Tähän kannattanee ottaa pari lehtikirjoitusta, joista op. Seppälä ei ole aikanaan liittännyt mainintaa hyvään kirjaansa selostaessaan Tarkkasen koulupuuhia.

Kansan Lehdessä n:o 15/1868 kuvaillaan Tarkkasen koulua seuraavasti: "Kansakoulu on muutaman kuukauden työskennellyt seassamme. Tässä koulussa on ollut oppilaita noin 56 paikoille, paljoo useampia ei juuri kerrassaan voikaan käydä. Vaan sen sijaan on ollut tilaisuutta useimmilla saada oppia, tietoa ilta- ja sunnuntaikoulussa, jota ei myöskään ole laiminlyöty. Koulu-huoneissa on vielä myös pidetty sunnuntai-ehtoina Raamatunselityksiä suurelle yleisölle. Vaan kyllä täälläkin on monta koulua karsaalla silmällä katsojaa."

Toisena todisteena Tarkkasen koulusta otamme tähän 18-vuotiaan lukiolaisen Tuomas Luhtasen kirjoituksen, joka julkaistiin Kansan Lehdessä 41/1869. "Täällä on jo kaksi vuotta erään yksityisen toimesta ja harrastuksesta ollut kansakoulu, joka onkin kiitettävällä innolla kansan sekaan oppia ja taitoa levittänyt. Tätä seurakunta onkin suosinut ja hyväkseen käyttänyt, sillä oppilaita on ollut keskimäärin 50, enempää ei juuri olisi huoneisiin mahtunutkaan. Wuositutkinto pidettiin koulussa toukokuu 14 p. jossa läsnä oli johtokunta ja suuri joukko seurakuntalaisia. Jokainen näytti suurella innolla ja tarkkuu-

della seuraavan opetusta kuin myös ihmettelevän lasten selviä vastauksia ja karttateoksia ym. Tutkinnon päätyttyä lausui esimies (rov. E. A. Montin) varsin lempeät kiitokset opettajalle, joka erinomaisella innolla, palkkaa ja omaa etuaan katsomatta on voimansa ja varansa kuluttanut seurakunnan ja lasten hyväksi. Tämän jälkeen ilmoitti opettaja pitemmässä puheessa tämän koulun vaikutuksen nyt tähän loppuneeksi. — Kouluhuoneissa on täällä myös joka sunnuntai-ehtoina pidetty Raamatun-selityksiä, joissa on ollutkin aina varsin kosolta rahvasta kuulemassa.”

Cygnaeuksen ja Tarkkasen kirjeenvaihto antaa taas meille sellaisia tietoja, joita tästä koulusta ei aikaisemmin ole esitetty julkisuudessa. Syyskuun 4 päivänä 1867 Tarkkanen kuvaili niitä vaikeuksia, joita hänellä oli ollut valtionapua varten tarvittavien asiakirjojen laatimisessa. Koululle oli valittu johtokunta, mutta sen jäsenistä ei ole tietoa. Tarkkanen oli laatinut erityiset koulusäännöt, joissa oli pari poikkeusta asetuksen säädöksiin verrattuna. Toinen oli se, että hän tarpeellisen oppilasmäärän saamiseksi joutui ottamaan kouluun vuotta ”liian nuoria lapsia” ja toinen se, että koulu oli ns. yhteiskoulu. ”Johdokunta katsoi tytöt ja pojat paraimmaksi käymään yhdellä aikaa koulussa, mutta kylläkin eri puolilla huonetta ja käymään eri aioilla ulkona. Opetusaika lyhenisi, jos he kävisivät kokonaan eri aioilla kouluakin.”

Marraskuun 19 päivän myöhäisenä iltahetkenä laaditusta kirjeestä kannattaa tähän ottaa pitkän otteen: ”Ensimmäisen iloisen sanoman sain Teiltä siitä, että avustusanomukseni menestyi täydellisesti Senatissa. Se on kyllä hyvä asia tällaisena köyhänä aikana. Nyt voin heti lähettää Lehtori Kantillekin (Canth?) makson velastani, jota pyydän Pastorin hänelle vakuuttamaan. Samasta asiasta luin sitte sanomissakin ilmoituksen. Koulun toimeenpanossa on ollut este toisen perään. Jo menneellä viikolla oli aikomus avata sitä, mutta oli taaski este. Arvaatte että ei se yhden miehen puuhalla niin valmistu, kun ei ole kylläلتä rahaa. Vaan jopa viimeinki voitettiin esteet, jo-

ten saan Teille ilmoittaa iloisen uutisen: Eilen eli Marraskuun 18 päivänä avattiin Laihian kansakoulu. Kouluhuonetta koitin oman saattoni (kykyini) mukaan kaunistaa, vaan eipä siitä ulkonaisesta koristelemisesta suurta kiiltoa tullut, vaan sen sijaan se ilahdutti mieltäni, kun kokoontui niin paljo kansaa läsnäolollaan kunnioittamaan tätä Meidän Tulevaisuudelle niin tärkeätä päivää, että vaikka pöydät ja tuolit poisviettiin, niin ei sittenkään kaikki mahtuneet sisään seisomaan. Kansaa oli kuin kirkkoväki liikkeellä. Koulun avasi sen esimies Kirkkoherra Montin liikuttavalla puheella asian tärkeydestä. Sen perästä luin minäkin pitemmän puheen lasten kasvatuksen tärkeydestä ja kansakoulun suuresta merkityksestä y.m.m. Sen perästä kirjoitettiin koulunkirjoihin nyt tulevat oppilaiset. En olisi luullut kylmän ilmain ja muitten esteiden tähden tulevan näinkään paljo oppilaita, sillä tyttöjä oli 20 ja poikia 33, yhteensä 53, joitten kanssa luulen kylläkin alkaissa työtä olevan.

Koulu on nyt meilläkin, vaan opetuskapineista on suurin puute alkaissa. Välttämättömiä olisivat eläintieteelliset kuvat, irtonaiset kirjaimet, Euroopan kartta, joku taulu havaanto opetuksessa, hyviä olisit Biblian historian kuvatkin, joita kaikkia pyydän, jos vaan mahdollista on, Pastorin minulle tilaamaan ja toimittamaan.

Minä kiitän Pastoria neuvosta anomaan naisopettajalle palkka apua vaan tällä kertaa ei kuitenkaan käy sitä pyytäminen, sillä ei ole tarpeeksi huoneita, vaan jahka parin kolmen vuoden perästä saadaan uudet kouluhuoneet, niin sitte heti sen teen ilolla. Suuri osa seurakuntaa ei ole enää vastaan koulua, jonka tähden tulen heti saamaan seurakunnan tulon lisäksi, joten pääsen elatuksen murheista. Mutta tällä köyhällä aialla täytyy oppia tulemaan vähällä toimeen, olenpa oppinut jo syömään sieniäkin.

Nyt olen yhden päivän opettanut. Se tuntui kylläkin vaikealta ja hupaselta. Hupaselta syystä kun oppilaiset ovat niin innossa oppimaan ja kun aina vaan tulisi uusia oppilaita. Lisäksi otin jo 5 poikaa ja 2 tyttöä, niin että on nyt 60 oppilasta.

Vaikealta tuntuu siksi, kun on ahtaat tilat, että on jo monta täytynyt kieltää ottamasta vastaan, jotka sitte ovat menneet pois itkein.

Minä kävin menneellä viikolla Isossa Kyrössä Tohtori Stenbäckin luona. Hän oli varsin kiivas kansakoulun halveksija. Hän varsin pahoin oli havainnut ja loukkautunut Seminarille. Hän sanoi siellä olevan vallalla varsin ylpeän ja korkean hengen, sen johtajissa ja oppilaissa. Hän moitti Ylitarkastajaa ylpeäksi, vaikka sitte heti tunnusti ei koskaan nähneensä koko miestä. Minunki sanoi hän yrittävän päästä papiston rinnalle, jota luuloaan ei hän voinut kuitenkaan todistaa kuin kulkupuheilla. Yksin ne Seminarissa pidettyin puheittenki levityksen sanoi hän olevan kauheinta ylpeyttä y.m.m. Ilmajoen rovastin sanoi olevan samasta mielestä.

Minun isäni on nyt kuollunna, hän kuoli 17 päivänä tätä kuuta.”

Monia mielenkiintoisia opetusopillisiä seikkoja selviää joulukuun 21 päivänä lähetetystä kirjeestä, jossa mainitaan näinkin: ”Minulle heikolle on uskottu hoidettavaksi 60 kallista Jeesuksen karitsaa, joista jokaisesta tunnen Herran sanovan: Kaitse ja ruoki tämä minulle. Minä tunnen, mitä minulta vaatii kylä, lasten vanhemmat, Jumala ja vieläpä koko Isänmaa. Tämän kuun 19 päivänä olemme lopettaneet heikon, alkaneen kuukauden kestäneen työmme. Lasten vanhempia y.m. oli koontunut kouluun niin paljo kuin tilat myönsi. Mitä nyt kuulin ja havaitsin ja mitä ennen olen nähnyt, niin luulen yleensä sen osoittavan, että koulu rupeaa voittamaan seurakunnan suosion.

Paljo emme ole ehtineet, kun kaikki olivat niin tottumattomia, ettei ollut kuin kymmenen ennen alottanutkaan kirjoittamaan. Muista aineista ei ole ollut puhettakaan. 5—6 tuntia on päivässä koulussa oltu. Tämän lukujärjestyksen mukaan on koetettu opetusta järjestää, ehkä ei aina niin juuri tarkoin.

Katekismuksessa on johtona ollut Svibelius syystä kun lapset sitä lukevat. Länkelän Aapisesta olemme lukeneet 6 Raamatun

K.	Maan.	Tiist.	Keskiv.	To	Perj.	Lauant.
9— 10,15	Aamurukous 15 minuuttia Raam.historia Katek. Raam.historia					Kate- kismus
15 m.	L e p o h e t k i					
10,30 11,15	Lukeminen	Lukeminen	Lukeminen	Lukeminen		Voimist. Sisäluku
11,15	Eläin- tiede	Maantiede	Eläin- tiede	Laskento	Laskento	Laskento
P ä i v ä l l i n e n						
13,30 14,30	Kirjoitus	Kirjoitus	Kirjoitus	Kirjoitus		12—13 Sunn.teksti
14,30 14,45	L e p o h e t k i					Lupa
14,45 15,30	Laskentoa	Voim. Virtten selit.	Maantiede	Virtten selitys		
15,30 16,00	Laulua	Laulua	Laulua	R u k o u s		

(Väärinkäsitysten välttämiseksi mainitaan, että Tarkkanen käytti vanhanaikaista kellomäärien merkitsemistapaa. 14,45 = 2 3/4)

kertomusta ja Jeesuksen kirkastamisen. Joulun jälkeen ruve-
aan käyttämään johtona Lasten Raamattua, joita nyt sain Hä-
meenlinnasta. Kielioipissa ei ole kauvas päästy, vaan on ääniä
taivutettu ja puhumaan selvästi harjotettu, on sentään jo vä-
hän täytyntä lukeakin. Laskennossa on luvut 1—20 harjotettu.
Maantieteessä on Laihian seutu ja Pohjanmaa tarkoin luettu.
Eläintieteessä on muutamia kotieläimiä luettu, ehkä se on
huono, kun ei ole kuvia. Laulettu on 3 laulua ja 4 virttä. Voi-
mistelua on ollut käten ja ruumiin taivutuksia vähän. Nyt al-
kaissa täytyy jättää pääasioiksi nämä uskonnon ja lukemisen

ja kirjoituksen, sillä olen kuullut monen vanhemman sanovan: ei meidän lapsille tarvitse muuta opettaakaan. Vanhemmat ovat kolme lasta erottaneet kesken koulusta, neljäs erkani kun rankaisin nurkassa seisomisella. Muuta rangaistusta ei ole vielä tarvinnut käyttää. Muuten ovat lapset käyneet niin ahkeraa koulussa, että vain harva on ollut päivääkään poissa. Aamulla ovat koulussa jo tiimaa ennen määrää ja harvoin ovat rukouksista poissa. Päivällisellä tuskin syömässä käyvät. Lapset todella rakastavat koulua ja opettajaakin, mikä onkin iloni ja ainoa Laihian palkka minulle. Koulun vastustajain ääni on lakannut. Tulevana talvena saadaan ruveta rakentamaan kouluhuoneita, joten saadaan koulu täydelliseksi, siis Naisopettajalekin, jota ehdotteli Senattikin. Tytöt istuvat eri puolella huonetta ja muutoinkin olen koettanut pitää tarkan silmän heidän ylitse, joten en luule yhdessä olon vahingoksi käyvän.”

Näihin aikoihin Tarkkanen oli tilannut ja Cygnaeuksen välityksellä saanut kouluun urkuharmoonion, mutta palautti sen, ”koska siinä on heikko ääni, eivätkä polkimet ole sellaiset kuin Naisseminarin kappaleessa.”

Helmikuun lopulla 1868 Tarkkanen pahoittelee pitäjän herasväen ynseätä suhtautumista kouluunsa. Kirkkoherra Montin kyllä on jutellut hänen kanssaan mutta ei kouluasioista, ellei Tarkkanen ole jotain niistä kysynyt. Säätyläiset eivät ole käyneetkään koulussa, kun taas ”yhteinen kansa” tämän tuosta on siellä käynyt laitosta ihmettelemässä. Tammikuun lopussa oli vasta ensimmäinen johtokunnan kokous. Papit ovat suoraan sanoneet, että jos kunnanpalkkakin maksettaisiin, tulisi Tarkkaselle liian hyvä palkka. Sitten hän katkerana jatkaa: ”En tiedä, mikä on tähän kaikkeen syynä. En ole pahaa tehnyt, en sanonut loukkaavaa papistosta. Olen käynyt nöyrästi kirkossa, samoin olen heitä kohdellut, tehnyt mitä minun virkaani kuuluu, en ole pyytänyt heidän virkaansa. Sunnuntaisin ehtoolla olen pitänyt aina sananselityksiä ja hartauskokouksia, useimmiten kotona, vaan toisinaan suuresta pyynnöstä ystävään luona muissa kylissä, näissä on ollut väkeä aina huoneet

täpötäynnä. Nyt kun täällä on niin suuri tautisuus, niin on minua kuljetettu ympäri pitäjään sairasten luona. Olen sitte joulun ollut noin 50 sairaan luona, vähintään. En ole itseäni tarjonnut, sillä sen kokenut tuntee: seistä ensin 6—7 tiimaa koulussa ja valmistaa läksynsä, ja sitte sieltä päästyä lähteä sairasten luo, jossa usein viipyy yöhön saakka. Ei se helppoa ole eikä mikään leikki asia lähteä ijankaikkisuuteen menevää puhuttelemaan. Ihmiset meidän opettajia (pappeja) vieroovat, sillä he elävät julkisissa synneissä. He pitävät kemuja joka viikko juuri silloin kun muut ovat tauteihin ja nälkään nääntymäisillään. Minä en ole kertaakaan ollut heidän kemuissaan, josta he lienevät pahite suuttuneet. Vain pari johtokunnan jäsentä on käynyt koulua katsomassa. Käsitöitä en ole pitänyt koulussa. Iltakoulua olen pitänyt kahtena ehtona viikossa, noin 30 oppilasta. Sunnuntaikoulu ei ole tahtonut onnistua.”

Seuraavana syksynä hän kirjoitti lokakuun 26 päivänä näin: ”Kansakoulu alkoi tämän kuun 12 päivänä syystä, kun johtokunta päätti ei lasten ennen Mikkeliä ehtivän ulkotöiltä. Oppilaita oli estä ainoasti 28, vaan nyt on jo lisääntynyt 40:n, 23 poikaa ja 17 tyttöä, ja toivon vieläkin lisääntyvän, kun eläimet ovat tulleet sisälle. Syynä vähenemiseen on sekin, kun heti vaadiin maksamaan kirjoitusmaksun, jota ei mennä vuonna tarvinnut maksaa. Kunnan kansakoulusta ei ole sitte viimeisen kesän puhuttu niin mitään. Kirkkoherra Montin ei pyynnöstäni huolimatta kuuluttanut kokousta kansakoulusta. Hän sanoi ”Taitaa olla parasta, jos Tarkkanen hakee muuta virkaa, sillä kun Laihian virka joskus tulee, se pannaan avoinna seisomaan haettavaksi”. Vasta tästä kirjeestä sain kuulla hänen mielensä. Lähden pois heidän tieltänsä, jos vaan muualta tilani saan. Vaikka ei suinkaan se ole iloista, sillä täällä on kaikki mitä maan päällä on kallista, äiti, sukulaiset, ystävät, nuot rakkaat koululapset, lapsuuden ja nuoruuden ihanat muistot... Ja koska vielä olen Keisarillisesta Senatista saanut luvan asettaa koulu tänne.

Mutta vaikea on kuitenkin pitempään aikaan olla nykyisellä

paikalla seuraavista syistä: Talon asuminen ei tahdo ollenkaan sopia koulun opettajalle, sillä jos tahtoo kunnolla koulua hoitaa, niin se vaatii kokonansa opettajan aian, huolen, voimat, mitä hänellä onkin. Toisaalta talo taas vaatii hänen puuhaansa, siinä tarvitaan isäntää ja hänen peräänkatsantoa joka paikassa ja kun sitte sattuu saamaan vielä laiskoja, huolimattomia, varassekaisia palvelioita, niin kyllä talo syöpi, sen mitä se tuopikin, niin ettei jää muuta kuin harmia, huolta ja vaivaa. Toiseksi en voi liioin tulla toimeen tuolla valtion 600 markalla, kun siitä pitää kaikki koulun tarpeet panna, kun ei kukaan edes pennillä koulua muista. Sillä Laihia on tullut tutuksi itaruudesta, että on lujalla kirjain y.m. tarpeet. Painavin syy sentään on se, kun ei kirkko ja koulu ole sovussa. Kuitenkin omatuntoni todistaa, että en ole muuta tehnyt, kun mitä Jumala, omatunto, Kouluhallitus, vanhemmat ja Seurakunta minulta vaatii. Pyydän Pastoria antamaan ohjetta mitä tehdä, kun täällä ei ole sellaista ystävää, jonka kanssa saisin neuvotella.”

Poislähdestään Tarkkanen kertoo heinäkuun 20 p:nä 1869 laatimassaan kirjeessä, jossa hän aluksi mainitsi saaneensa talostaan 6800 mk ja irtaimistosta 1000 mk, joten ei hän suuria voittoja ollut saanut. Sitten hän jatkoi näin: ”Pois menoni herrätti täällä suuren harmin, sillä kaikki ovat luulleet että en minä lähde. Huomattuaan sen todeksi ovat nyt ruvenneet puuhaamaan sen estämistä. Vielä menneellä viikolla tuli muutamia isäntiä tätä asiaa varten. Minä näille sanoin puolella leikillä: jos laitatte niin että koulu tulee tänä syksynä toimeen ja annatte niin suuren palkan kuin Jämsässäkin, koetan päästä erilleni sieltä. Heti tämän lupauksen saatuaan levittivät sanoman seurakuntaan, jossa kylissä pitivät kokouksia. Kolmen neljän päivän sisällä yli kolmensadan talokkaan osalta myönsivät tämän. Se on: päättivät panna koulun toimeen syksyllä ja valittiin minua opettajaksi ja myönnettiin palkkaa entinen koulutulo, noin 22 tynnyriä jyviä, y.m. ja lisäksi yksi kappa talosta jyviä ja kaksi leiviskää heiniä, halkoja tarpeen mukaan. Tätä asiaa valittiin muutamia isäntiä valvomaan. He menivät, kun

seurakunnan papit y.m. herrat panit vastaan, Guvernööriin hakemaan vahvistusta päätökselleen, vaan sieltä he osotettiin Konsistoriumiin ja kansakouluin Ylihallitukseen. Mutta kun minut on Jämsään otettu ja siellä odotetaan, en voi pettää heitä.”

Näistä kuvauksista ja kirjeistä kuin myös muista asiakirjoista saatavat selvitykset antavat meille kauniin kuvan toimeikkaasta miehestä, joka uhrauksia karttamatta aikanaan toimi kotipitäjänsä hyväksi. Emme voi hevin kuvitella ja ymmärtää niitä vaikeuksia, sekä taloudellisia että henkisiä, joita yli 90 vuotta sitten liittyi kansakoulutouhun aloittamiseen. Kylläpä silloin vastuksia riitti. Ei siinä liikoja saanut itseään ja omaa mukavuuttaan ajatella, kun tuollaiseen puuhaan ryhtyi. Todellinen rakkaus paikkakunnan nuorisoa kohtaan oli op. Tarkkasen kannustimena.

Taistelllessaan monia taloudellisia vaikeuksia vastaan noina muutenkin raskaina vuosina Tarkkanen yritti kaikin tavoin saada laihialaisia heräämään kouluasiassa. Siinä mielessä hänen tuttavansa ja ystävänsä, arvattavasti juuri hänen opastaminaan, lähettivät Turun tuomiokapitulille kirjelmiä, joissa sitä pyydettiin velvoittamaan Laihian seurakuntaa perustamaan koulu, kun koulurahastokin jo oli karttunut yllättävän suureksi. Helmikuun 20 p:nä 1868 olivat Tarkkasen kotikyliään asukkaat kirjoittaneet Turkuun ja samoihin aikoihin lähetti 48 valistunutta paikkakuntalaista kirjelmän arkkipiispalle. Tässä mielenkiintoisessa kirjeessä, jonka tuomiokapituli käsitteli 18. 3. 1868, mainitaan mm. että Tarkkasen yksityiskoululle on laadittu säännöt, jotka Senaatti on vahvistanut 17. 10. 1867.

Uhrautuvalla toiminnallaan Tarkkanen oli todellakin saanut laihialaisten suopeuden kansakoulua kohtaan heräämään. Tämän vuoksi ja kun arkkipiispakin oli jo sekaantunut asiaan, Laihian kuntakokous saattoi maaliskuun 7 p:nä 1869 pidetyssä kokouksessa päättää uuden kansakoulun perustamisesta ja toukokuun 3 p:nä valittiin koululle johtokunta. Mutta kun sa-

malla kertaa alkoivat kovat riidat uuden koulun sijoituspaikasta, jokainen kun olisi halunnut saada tämän laitoksen omaan kyläänsä, tiesi Tarkkanen tästä johtuvat viivytykset eikä hän enää voinut jäädä odottelemaan. Hänen oli nyt suunnattava katseensa muihin pitäjiin. Asia ratkesikin sopivasti.

Talvella 1869 tapahtuneessa kirjeenvaihdossa Cygnaeus ilmoitti Tarkkaselle, että Jämsässä avataan syksyllä koulu ja sinne siis tarvitaan opettajaa. Samalla Cygnaeus teki hänelle alustavan tarjouksen tuosta virasta. Maaliskuun 30 päivän kirjeessä Tarkkanen mainitsi mm. näin: "Seurakunta on päättänyt kouluhuoneen rakentamisesta, mutta riidellään sen paikasta. Asian selviämistä odotellessani tulen vanhaksi ukoksi. Tästä syystä olen päättänyt hakea muualle. Aivan ilolla otan vastaan Ylitarkastajan tarjouksen Jämsään, sillä sinne olen hengessä halanut päästä jo Jyväskylässä ollessani. Siellä minä olen moniain kanssa jo hyvä tuttu hengellisessä suhteessa. Minä olen siellä jo muutaman kerran ollut, ei siellä ole näin tylyä kansaa kuin täällä on. Nyt olen hakemuksessa Virolahdelle, jonka hakemusaika päättyi 20 tätä kuuta. Mieluimmin menen Jämsään". Hän palasi samaan asiaan vielä huhtikuun 26 päivänä lähettämässään kirjeessä.

Kesäkuun 11—12 päivinä 1869 pidettiin Jyväskylässä Suomen ensimmäinen yleinen kansakoulukokous. Tarkkanen tietenkin matkusti sinne ja osallistui erittäin aktiivisesti asiain käsitteelyyn. Täällä hän tapasi Uno Cygnaeuksen, joka nyt hoiti koko maan kansakoululaitosta. Varmaankin Tarkkanen kertoi hänelle nyt suullisesti vaikeuksistaan koulutyössä. Tällöin Cygnaeus lopullisesti tarjosi hänelle viran Jämsän kunnan vastaperustetussa kansakoulussa, jonka opettajan palkka oli määriteltä toukokuun 1 p:nä 1869 pidetyssä kuntakokouksessa. Mielihyvin Tarkkanen otti vastaan tämän viran, sillä hän tiesi pääsevänsä parempiin oloihin. Jämsässä oli noihin aikoihin peräti 8 000 asukasta, siellä oli apteekki, lääkäri ja 4 kauppaakin. Kansakoulua sinne oli puuhattu jo talvella 1868, kuten kertoo "Kansan Lehden" ensimmäinen numero v. 1868. Valtionapu täl-

le koululle oli myönnetty 19. 11. 1868. Opettajanvirkaa ei tietävästi sanomalehdissä julistettu haettavaksi.

Mieli täynnä uusia vaikutelmia ja hyviä tulevaisuudenodotuksia Tarkkanen saapui Jyväskylältä Laihialle ja rupesi kohta valmistelemaan muuttoa. Muistikirjaansa hän on merkinnyt: ”Kesäkuun 28 päivänä myyn taloni ja tavarani, jota ehkä tulevaisuudessa kadun, sillä parempaa taloa ei saada voi koolleen. Heinäkuun 28 päivänä jätin Laihian hyvästi ja muutin opettajaksi Jämsään, jonne tulin Elok. 1 pv. Jämsän kansakoulu avattiin Syyskuun 20 päivänä ja vihittiin Lokakuun 20 pv.” Varmaankin tuo muuttopäivä oli erittäin raskas Tarkkaselle. Joutuihan hän jättämään kotipitäjänsä jonka hyväksi hän aikaansa ja vaivojansa säästämättä oli parin viime vuoden ajan työskennellyt. Siellä hän oli parhaat vuotensa viettänyt ja monet henkiset siteet yhdistivät hänet sinne. Hän oli toiminut liian pontevasti saaden siten ikäviä kadehtijoita. Tuona lähtöpäivänä kiittämättömyys ja ilkeämielisyydet todellakin viettivät riemujuhlaansa katkeran kansanvalistajan kustannuksella.

Monissa Cygnaeukselle lähettämässään kirjeissä Tarkkanen tuo peittelemättömästi julki sen tosiasian, että uudessa työpajassaan hän ei silti voinut unohtaa kotipitäjänsä. Tämän hän puki mm. seuraaviin sanoihin: ”Vaan kotomaalle, vanhempain ja sukulaisten luo, sinne on minulla itselläkin kaipuu. Miten sielläkin niin kovin hartaasti odotetaan, ettei se lopu ennenkuin saavat toivonsa täytetyksi, vaikka vuosien perästä. Mutta minun vaimollani on sinne vasta ikävä, niin että sen tähden on ollut melkein koko vuoden kipeänä. Yli kaiken isäni maa, suloinen maa, sinne sydän halajaa, jos elo olisi siellä kuinka hankalaa. Ei ole paratiisia missään”. Huhtikuun 11 päivänä 1870 hän kirjoitti: ”Minä menneellä viikolla lähetin Laihialle uudistetuin pyyntöin takia hakemuskirjani. Paraiten siitä syystä, että he minua niin halulla takaisi ottaisivat ja onhan se syntymäseutu, jossa vanhemmat, sukulaiset ovat jokaiselle rakkaat, siellä on myös kaksivuotinen työalani. Vaan varmaa tietoa sinne pääsemisestä ei ole, sillä esimies ja eräs jäsen johtokunnas-

sa ovat kiven kovaan vastaan. Seurakunta on luvannut vetoa Ylihallitukseen, jos vasten heidän tahtoa vaali pidetään.”

On paikallaan jo tässä yhteydessä tarkastella Tarkkasen epäonnea seuraavana vuonna hänen pyrkiessään takaisin isiensä maalle kunnan kansakouluun, joka aloitti toimintansa syksyllä 1870. Toukokuun alussa Laihian kansakoulun johtokunta koontui suorittamaan opettajanvaalia, joka silloisissa puutteellisissa oloissa oli erittäin tärkeä toimitus, jotta voitiin saada käytännöllistä kyvykkyyttä omaava henkilö opettajaksi. Otamme tähän johtokunnan pöytäkirjan maininnat asiasta:

”Pöytä kirja téhty Laihian pitäjän koulujohtokunnan kokouksessa Waanian kirkkoherran talossa Toukokuun 3 pñä 1870. Läsñä olivat allekirjoittanut esimies ja jäsenet Allén, Hattu, Wiianen, Kestikevari ja Ylipoti. Pöytäkirjaa teki Lukkari Gelandner.

Sittenkuin kansakoulunopettajan virka tässä seurakunnassa kuulutuksella ”Kansan Lehdessä” on julistettu haettavaksi 56 päivän kuluessa, kuluneen Maaliskuun 1 päivästä lukien, niin on sanotun ajan sisällä ilmoittanut itsensä seuraavat hakiat:

1 si kansakoulunopettaja Jämsässä Antti Tarkkanen

2 si kansakoulunopettajakokelas Karl Henrik Kahra, Lapualta.

ja on johtokunta nyt kokountunut näistä hakioista opettajan valitsemaan. Ja sittekuin johtokunta oli päättänyt että koulunopettaja valitaan kahdeksi vuodeksi, jonka ajan jälkeen, jos ei opettaja voita johto- ja seurakunnan luottamusta, otetaan toinen, niin ruvettiin ääntelemiseen; ja tapahtui niin että Tarkkanen sai Hatun ja Ylipotin äänen, jota vastaan Sananjohdattaja ja jäsenet Allén, Wiianen ja Kestikevari anoivat Kahraa. — Tämän mukaan tulee niinmuodoin kokelas Kahra opettajaksi tähän seurakuntaan sanotuksi ajaksi.

Ylös luettu ja oikiaksi tunnustettu, aika ja paikka kuin ylempänä.

A. E. Montin
kirkkoherra

Frans Allén
stabskapten

E. A. Gelandner

Tällä tavalla asia selostetaan pöytäkirjassa, jonka kauniista käsialastaan kuuluisa lukkari Gelande oli kirjoittanut. Paikkakunnalla kerrotaan, että pääasiallisesti persoonallisten syiden takia Tarkkanen sivuutettiin, kuten aikaisemmin olleista kuvauksistakin on käynyt ilmi.

Näin perästä päin vaalia arvostellen ja nykyajan säännösten mukaan ajatellen tuntuu, tietämättä kenties kaikkia asiaan vaikuttaneita seikkoja, että vaalissa tapahtui kai se virhe, jota uudenaikaisen lainopillisen terminologian mukaan nimitetään harkintavallan väärinkäytöksi. Tuntematta seminaarijohtajan Kahralle antaman ennakkotodistuksen sananmuotoa näyttää siltä, että vaaliratkaisun sanelivat toisarvoiset vaikuttimet. Ei voitane pitää koskaan moraalisesti hyväksyttävänä sitä, että muodollisesti pätevä, jopa innokas opettaja noin vain sivuutetaan, vaikka asetuksen sanamuoto onkin ollut väljä. Aikanaan tavattoman uhrautuvaa työtä koulualalla tehnyt op. Tarkkanen sai kokea että kiittämättömyys on maailman palkka. Samalla hän sai karvaasti tuntea oikeaksi vanhan sanonnan, joka varsinkin Laihiolla on valitettavan osuva, että kukaan ei ole profeetta omalla maallaan.

Lopuksi kannattaa mainita, että vaalin tulos ei miellyttänyt kansakoululaitoksemme "isää" Uuno Cygnaeusta, joka silloisena kansakoulujen ylitarkastajana joutui käsittelemään kaikki opettajanvaalit. Tarkkanen kävi keskustelemassa asiasta hänen kanssaan, mutta mitään ei voitu enää tehdä. Cygnaeus saattoi vain mielipahalla todeta, että kunnallista itsehallintoa käyttävät viranomaiset olivat sortaneet hänen entistä, tarvokasta oppilastaan.

Kun vaalin tulos tuli tunnetuksi paikkakunnalla, herätti se suurta tyytymättömyyttä ainakin niissä piireissä, joissa oli saatu läheltä seurata Tarkkasen työtä ja opittu sitä tasapuolisesti arvostelemaan. Johtokunnan jäsenten eriävät mielipiteet jo antavat tästä viitteen. Vaalin tulosta koetettiin saada muuteksi jälkeensä. Käytetystä menettelystä saamme tietoja kahdelta taholta.

Elämänsä viimeisenä vuotena 1912 opettaja Antti Tarkkanen, nykyaikaisten suurmiesten tapaan kirjoitti muistoja elämänsä varrelta. Tälle vihkoselle hän antoi nimeksi "Muisteita Kansakoulun korvenraivausajoilta". Näissä muistelmissa Tarkkanen kertoo, että opettajanvaalista tehtiin kouluhallitukseen valitus, jonka takana oli 300 talollista. Asia tutkittiin siellä, mutta kun vaali oli toimitettu laillisessa järjestyksessä, ei sitä voitu kumota; asetuksen sanamuotohan tältä kohdalta oli tunnetusti laeva. Lisäksi Tarkkanen kertoo, että tyytymättömät olisivat valittaneet asiasta senaattiin saakka.

Asiasta kertoo myöskin Suomen kansakoululaitoksen historian kirjoittaja, professori Aimo Halila. Tämä perusteellista työtä tehnyt tutkija on Suomen valtionarkistossa säilytettävää kouluylihallituksen vanhaa asiakirjakokoelmaa tarkastaessaan löytänyt sieltä laihialaisten lähettämän kirjeen Uno Cygnaeukselle. Kirje on päivätty toukokuun 8 p:lle 1870. Mainitussa teoksessaan (II osa, sivu 340) Halila pitää tätä kirjettä kuvaavana esimerkkinä ajan yleisestä ajattelutavasta. Laihialaiset pyytävät siinä nimenomaan "oman seurakunnan helmoissa kasvaneen, meiltä ja lapsiltamme lemmityn ja täällä jo ennen kaksi vuotta opettajan tointa tehneen" miehen nimittämistä Laihialle opettajaksi. Valittajat eivät halunneet toista henkilöä joka ei ollut paikkakuntalaisille tuttu. Samasta asiasta prof. Halila kertoo toisessa teoksessaan "Suomen vanhin kansakoulunopettajisto", jossa hän tutkimustensa tuloksena esittää olleen melko yleistä, että valinnassa katsottiin oman puolen hakijan etua. "Kotipitäjän lukkari saattoi silloin syrjäyttää vieraan kansakoulunopettajan". Mutta laihialaisethan olivat toimineet juuri päinvastoin tässä tapauksessa. Harvinaisen kauniin tunnustuksen nuo yksinkertaiset talonpojat antoivat opettajan työlle, vaikka johtokunnan enemmistö olikin toista mieltä.

Asiakirjoista selviää, että toukokuun 8 p:nä 1870 on pidetty Laihian kuntakokous, mutta sen pöytäkirjassa ei mainita vaali-asiasta mitään. Heinäkuun 17 päivän kokouksessa hyökättiin

kansakoulun johtokuntaa vastaan kiivaasti. Pöytäkirja kertoo asiasta mm. näin:

”Myöskin pitäjänmiehet nyt tahtoivat valita uuden koulujohtokunnan syystä, ettei nykyinen johtokunta muka olisi laillisesti menetellyt erittäin siinä, ettei johtokunnan jäsenille opettajaa valittaessa ole hakia in todistuksia luettu; vaan kun tästä ei myöskään laillista selvää nyt voitu saada ja kun johtokunta vasta vähän yli vuoden on ollut valittuna eikä missään muussa toimessa ollut kuin opettajan valitsemisessa, niin ei allekirjoittanut esimies katsonut voivansa suostua tähän pyyntöön.”

Eräät talolliset tekivät vaalista erikoisvalituksen kouluhallitukseen perustellen asiaansa siten, että johtokunta on ollut vaalissa laiton, hakemusasiakirjoja ei ole luettu jäsenille ja että erästä jäsentä on vilpillisesti houkuteltu äänestämään vastoin vakaumustaan. Lokakuun 24 p:nä 1870 koulutoimen yllähallitus antoi päätöksensä katsoen että johtokunta on laillisessa kokoonpanossa käsitellyt asian ja kun juuri johtokunnalla on oikeus kansakouluasetuksen 128 ja 130 §:n nojalla valita opettaja eikä seurakuntalaisilla ole asiassa valitusoikeutta, hylätään valitus. — Vaikka valitus ei johtanutkaan tarkoitettuun tulokseen, osoittaa se, että Tarkkasella sentään oli toimellisia ystäviä ja puoltajia pitäjässä.

Vaaliasiaa Tarkkanen käsitteli monissa Cygnaeukselle lähettämässään kirjeissä, kuten aivan luonnolliselta tuntuukin. Elokuun 2 päivän kirjeessä hän mainitsi mm. näin: ”Minä silloin lupasin uudesti kirjoitettuna panna omastaki puolestani valituksen Yllähallitukseen Laihian opettajavaali asiasta. Vaan tämä on minulta tarpeetointa, kun Laihialaisten valituskirjoissa tulee olemaan pian sama kuin minäkin olisin voinut panna. Tämä asia on heidän oma asiansa, jos he voittavat, jonka luulen mahdolliseksi, olen valmis lähtemään täältä. Minulle kirjoitettiin siellä pidetyn suuri kuntakokous, jossa koko kunta kahta ääntä vastaan oli yhtynyt tekemään valitusta johtokuntaa vastaan. Vaikka siellä näin suuri riita on syntynyt, niin on

siellä yksimielisyyttäkin. Sentähden en luule siellä mahdotoin olevan toimeen tulla, jos sinne pääsisin. Missäpä suuremmalla halulla vastaan otettaisiin kuin siellä? Jos kaksi tai kolme vastaan onkin, niin täytyyhän heidän vaieta, kun näkevät ettei heidän kateutensa mitään auttanut ja kun työnsä aina hyvin tekee". Syyskuun loppupuolen kirjeessä Tarkkanen väittää johtokunnan enemmistön esittäneen selityskirjeessään, että Laihian naiset ovatkin kirjoittaneet tuon valituskirjelmän alle nimensä. Mutta hän tiesi, että tämä on turhaa, valituksen mukana on kuntakokouksen pöytäkirja, joka osoittaa miesten hyväksyneen valituksen. "Koska toukokuun 11 päivänä 1866 annetun Armollisen asetuksen pykälät 14, 126 ja 129 on selvästi rikottu, eivät päätökset voi olla laillisia."

Jämsään saavuttuaan Tarkkanen aloitti yleisen valistustyönä samalla pontevuudella, millä hän Laihiallakin oli toiminut. Sanomalehtikirjoitusten perusteella on mielenkiintoista seurata hänen puuhiaan. Varsin pian paikkakunnalle saapumisensa jälkeen hän kirjoitti lehteen "Lahtis" höyrylaivan sopimattomista kulkuvuoroista matkallaan Anjanpellosta Jyväskylään. Tarkkanen ehdotti aikatauluun muutoksia onnistuenkin tässä, sillä jo parin viikon kuluttua lehdessä julkaistiin laivan uudet kulkuajat.

Jämsän kansakoulun toiminnan aloittamisesta on lehdissä pari mainintaa. "Kansan Lehdessä", joka ilmestyi Jyväskylässä kerran viikossa vuodesta 1868 lähtien julkaisten uutisia Keski-Suomen maakunnasta ja muualta, oli numerossa 39/1869 seuraava maininta: "Jämsästä 24. 9. Kansakoulu avattiin täällä 20. 9. Kirkkoherra Lindbohm piti kauniin puheen koulun vaihtoksesta. Oppilaita tuli 29 poikaa ja 40 tyttöä. Heillä on eri koulu ja myös vaimoinen opettaja. Lisääkin tulee, kun he saavat vaatetta ja ruokaa ja kun ei otettu sisäänkirjoittajaista. Säätyläisiä ja rahvasta oli kosolta koossa uteliaisuudella tilaisuutta seuraamassa. Kaikki he olivat tyytyväisiä. Ihmisten tapoja täällä pitäisi parantaa paljonkin". Pari viikkoa myöhemmin itse Tarkkanen selosti uutta kouluansa näin: "Kansakoulu

avattiin syyskuun 20 päivänä Kesksen ja Hinkkalan taloissa pienellä juhllaisuudella. Suurempi toivotaan saatavan silloin, kun Herra Ylitarkastaja tulee nämä vihkimään. Oppilaita on tullut jo lisää. Nyt on koulussa 53 poikaa ja 44 tyttöä. Lähes sata seurakunnan tainta saa siis oppia koulussa

Koulu levittää valoa. Ei siltä kuitenkaan sovi mahdottomia vaatia, kuten yleisesti tapahtuu. Kun ne vaan saadaan toimeen, niin sitte luullaan niistä kaiken valistuksen onnen runsaan valuvan kuin ennen Pohjolan Sammosta. Tässä moni pettyy. Nyt moni jättää lastensa kasvatuksen koululle. Opettajalle tulee heitä neljä, viisi tusinaa. Tuskin kirjaimet osataan, uskonnollisista kysymyksistä ei mitään. Oppilaat laulavat irstaisia, kirollevat ym. Opettajalla pitää olla totinen henki ja innostus. Mutta kotien apua tarvitaan. Lapset ovat enimmäkseen kotona, illat ja aamut. Siellä irstaat palkolliset opastavat heitä. Isät eivät saa nauraa lastensa konnankujeille, vaan heidän tulee pitää kaikkia lasten puuhia silmällä.”

Kansakoulun johtokunnan kanssa Tarkkanen joutui varsin pian erimielisyyksiin erinäisistä kouluasioista. Niiden syistä antaa meille selkoa esim. syyskuun 17 päivän 1869 kokouksessa tehty pöytäkirja. Silloin johtokunta päätti, ettei kouluun tulevilta lapsilta oteta sisäänkirjoitusmaksua. Samalla kertaa päätettiin, että ”kouluvarastoon myös tulisi kaikki ne jyvät, mitä seurakunnasta vielä tulee, kun on opettajalle maksettu 20 tynnyriä ja opettajattarelle 10 tynnyriä eli yli 30:n tynnyrin. Kuitenkin he saavat osansa itse kantaa pitäjältä, jos tahtoo”. Tarkkanen merkitsi kohta vastalauseensa pöytäkirjaan. Ensimmäisestä asiasta hän viittasi vuonna 1866 annetun kansakouluasetuksen 142 §:n säännökseen ja ilmoitti luopuvansa kyllä sisäänkirjoitusmaksun omasta osuudestaan, mutta koulun kassaan on jokaisen maksettava markka, kun ”kukaan ei ole markan tähden kouluun lapsiaan panematta ja kun jotain saadaan maksaa, niin paremmin siellä loppuun asti pidetäänkin”. Toisesta asiasta hän esitti vielä jyrkemmän vastalauseen mainiten ettei koskaan suostu palkkansa vähentämiseen. Tark-

kanen julisti: "Kohta kun yli-inspehtori minua Jämsän johtokunnan puolesta pyysi opettajaksi sinne, vastasin, etten tule muulla kuin sillä ehdolla, että maksetaan palkkaa 1200 markkaa yhteensä. Vähä jälkeinpäin ilmoitti hän, että siellä on nyt yletty palkkaa niin että jo on ehkä enemmänkin kuin pyysin."

Varsin arveluttavaa koulutyön menestymisen kannalta oli se, että Tarkkanen joutui ilmiriitaan myös suuren yleisön kanssa. Hän erehtyi kirjoittamaan liian suorasukaisia arvosteluja jämsäläisten olosta ja elosta noihin aikoihin moittien heitä ankaresti. Jotain syytä heissä lienee ollutkin (vrt. Keuruun miehen kuvaus juopoista Jämsän naisista, Kansan Lehti N:o 29/1869) mutta Tarkkanen meni paljon pitemmälle. Syyskuun kirjoituksessaan Tarkkanen ehdotteli maanviljelystouhujen parantamista, mutta lokakuulla hän laukoi jo näin: "Kuntaamme luulisi päältä katsellen Suomen sivistyneimmäksi seuduksi, sillä mahtavat asumukset, asuinsuojain moninaisuus ja järjestys, vierastavaisuus, ajokalut, vaatteet ym. osoittavat sivistystä eli herramaisuutta. Se on vain apinoimista. Täällä on paljon epärelapsia, joille tuomarikaan ei löydä isää. On myös pidetty kuppasyynit, joissa suurelle joukolle annettiin passi Hämeenlinnaan. Juopumus on yleistä, sitä ei yritetä estääkään. Nämä eivät oikein sovi sivistykseen". Näitä sanoja vastatulleen ei olisi pitänyt painattaa, vaikka hän olisi muuttanut sinne miten "synnittömältä seudulta" tahansa. Ei ole lainkaan ihmettelämisen aihetta siinä, että lehdissä alkoi melkoinen kynäsota mainitun arvostelun johdosta. Tässä yhteydessä ei kannata tarkastella sitä lähemmin. Todettakoon lopuksi, että samassa lehdessä Tarkkanen seuraavana kesänä (N:o 37) lausui: "Tiedän, ettei maailma totuutta kärsi". Mainittuaan että opettajan tulee olla lähellä kansaa, tuntea ympäristönsä tavat ja vikoja ei saa peittää hän viisastuneena julistaa jo näinkin: "Ei saa käydä kovin kiivaasti heti päälle, miten minä tänne tultuani tein, eli ei saadakaan heitä veitsensä alle, sillä he menevät hyppyyin heti veitsen nähtyänsä, on siis houkuteltava vähitellen."

Tasapuolisuuden nimessä tulkoon tässä mainituksi muutamia

muitakin Tarkkasen kirjoituksia noina aikoina. "Kansan Lehdessä n:o 2/1870 hän muistelee Jyväskylän kokousta 1869, jossa oli esillä mm. kysymys opettajain oman lehden perustamisesta. Hän tiedustelee, missä vaiheessa lehtiasia nyt on. Samalla kertoo hän ehdottaa, että olisi perustettava erityinen lastenlehti, "Lasten Suometar" tms. Hän oli tutustunut erääseen ruotsalaiseen lastenlehteen, jollaista toivoi täälläkin painettavan. Numeroissa 41—43 hän laajasti käsittelee aihetta "Kristittyin yksi- ja erimielisyyksistä sekä niiden syistä ja seurauksista". Numeroissa 47—48 hän lukuisia Raamatun kohtia siteeraten pohtii kysymystä "Onko kuoleman jälkeen kääntymisen mahdollisuutta". Samoissa numeroissa hän luo katsauksen silloiseen ranskalais-saksalaiseen sotaan ja sen eri vaiheisiin. Tavallisia pitäjänkirjeitä hän laati noina aikoina varsin useita.

Jämsän kunnan varaama koulutalo ei ajan mittaan tyydyttänyt Tarkkasta. Muistikirjansa mukaan hän huhtikuun 29 p:nä 1872 osti Sakarin talon ja muutti sinne toukokuun 20 päivänä. Ilkka-lehdessä N:o 292/1919 mainitaan mm. näin: "Jämsässä Tarkkaset ostivat Sakarin talon, jota asuttiin sitten niin, että jämsäläiset vieläkin muistavat sen rytinän". Talon uudistustyössä Tarkkanen ei saanut myötätuntoa paikkakuntalaisilta. Kansakoulu-lehdessä n:o 7—8 vuonna 1875 Tarkkanen laajasti kuvailee Jämsän kansanopetuksen vaiheita ja silloista tilaa mainiten kirjoituksessaan mm. näin: "Kansakoulu, joka Jämsässä maksaa seurakunnalle noin 2000 markkaa vuosittain, tulee enemmistölle vihattavaksi, jotta vaan toivotaan että se opilasten puutteesta loppuisi. Tätä vihaa osoitetaan missä vaan tilaisuutta on, esim. kun opettaja täällä sopimattoman paikan y.m. tähden osti tilan ja rupesi itse rakentamaan huoneita koululle, niin pitäjä ei suonut kirkon takana olevasta louhikosta ottaa edes peruskiviä, vaan sinne täytyi hänen jättää hakkaamansakin. Myös opettajalle ennen luvattua palkkaa on useat kerrat koetettu saada vähennetyksi jos jollakin keinolla."

Cygnaeukselle lähettämässään kirjeissä Tarkkanen moninaisesti kuvailee olojaan ja vaiheitaan Jämsässä. Kesäkuussa

1869 hän oli käynyt kirkkoherran luona uutta virkapaikkaansa katsomassa ja ihastui tällöin ”Jämsän ihanaan luontoon”. Heinäkuun lopulla hän pyysi saada kirjallisen määräyksen uuteen virkaansa, kun asiasta siihen mennessä oli sovittu vain suullisesti. Marraskuun lopussa hän kiitteli Cygnaeusta tämän hommaamista eläintieteellisistä kuvista. Seuraavana syksynä hän valittaa sitä, että pitkämatkaiset oppilaat eivät saa riittävästi asuntoja itselleen koulun läheisyydestä. Vuokrahuoneissa toimivaan kouluunsa hän ei ole tyytyväinen. ”Koulukartano on päätetty rakentaa, mutta johtokunnan nykyinen esimies on tätä tuumaa vastaan suosien hyyräämistä. Mutta mikään ei ole vaikeampaa kuin hyyryhuoneissa talonväen yhteydessä koulua pitää. Minä onnettomuudeksi satuin sellaiseen taloon, jossa on niin surkean pahantahtoinen, riitainen emäntä. Kun hänellä on vielä isännnyyskin, niin eivät lapsetkaan tohdi hyvin pihalla liikkua. Jo 10 kertaa hän on minusta valittanut johtokunnalle. Vaimoni ja piikani ovat varsin ahtaalla, kun ovat emännän kanssa paljon asioissa”. Jouluna koulu oli suljettuna kuukauden ajan, kun Tarkkanen silloin kierteli pitäjällä keräämässä talollisilta tulevaa palkkaansa. Keväällä 1872 hän kertoo kunnan toimista vuokratalon hankkimisessa koulua varten. Lokakuun 18 päivän kirjeessä hän mainitsi: ”Olen nyt viime keväänä ostanut täällä Jämsässä talon vastapäätä pappilaa, syystä kun ei ruvettu rakentamaan kouluhuoneita milloinkaan. Minä nyt ensi keväänä aijon ruveta niitä pykäämään. Kyllä hän minä tällä sain liikoja murheita itselleni, vaan oli täytymys, kun entisissä Keskisen huoneissa lähdin talvella kuolla viluun”. Saman kirjeen mukana hän lähetti Cygnaeuksen tutkittavaksi laatimansa oppikurssit ja työjärjestyksen. ”Ei kukaan koskaan ole minulle siihen johtoa antanut...”

Kun tilanne Jämsässä yhä vain kärjistyi, katsoi Tarkkanen parhaaksi siirtyä muualle. Joulua 1874 hän lähti perheineen viettämään syntymäkyläänsä Laihialle. Sillä matkalla hän teki ratkaisevan päätöksen. Hänen muistikirjansa kertoo asiasta ja sen seurauksista näin: ”Vuosi 1875. Tammikuun 3 päivänä

Waasassa ostin Tainuun talon syystä, kun olin silloin Pohjanmaalla. Olin suuttunut jämsäläisiin ja kouluun siellä, väen ahtauteen, huoneisiini, palvelijoihini y.m. Halasin saada rauhaitsampaa oloa syntymämaalla. Tämä tapahtui ilman aikomusta. Olikohan onneksi eli onnettomuudeksi, Jumala tietää ja voi parhaaksi kaikki kääntää, miten Hän tähänki asti. Tammikuun lopulla 1875 myin Sakarin talon maisteri W. Lindbohmille. Helmikuun 1 ja 2 päivinä pidin irtaimiston huutokaupan. Muutin perheineni Jämsästä maaliskuun 25 päivän tienoilla. Jaakko Wiiala, Jaakko Filppula ja Hahto olivat tavaroitani hakemassa. Huhtikuun loppupuolella muutin Tainuuseen. Toukokuun 1 päivänä menin taas Jämsään koulua pitämään. Olin neljä viikkoa sairaana”. Jo tammikuulla Tarkkanen sanoi itsensä irti Jämsän virasta. Saman kuun viimeisenä päivänä johtokunnan pj. G. A. Rothman lähetti viranhakuilmoitukseen lehtiin, mm. Kansakoulu n:o 4/1875, ja kaikkiaan 17 hakijaa ilmaantuikin nyt Tarkkasen työtä jatkamaan. Mainittakoon, että Uudessa Suomettaressa n:o 82/1875 Tarkkanen vielä kuvailee Jämsän kansakoulun oloja. Rusthollari S. Konkola oli toukokuun kuntakokouksessa luovuttanut koululle rakennuksensa.

Rakkaalle ja kunnioitetulle ystävälleen Cygnaeukselle Tarkkanen kirjeissään selvitteli muuttoaan. Helmikuun 2 päivänä 1876 hän kirjoitti mm. näin: ”Olen taas kotomaalla, kotiin ei ole kuin 7 vanhaa virstaa. En onnistunut tuolla Hämeessä, salainen kotimaan ikävä vaivasi meitä, jonka vuoksi vaimo oli melkein aina sairaana, usein myös lapsetki, vaan nyt on kaikki tämän puolivuotta ollut aina tervennä. Kun huomasin, etten ollut suosittu, ajattelin, että eläähän ihminen sellaisessa ammatissa, jossa ei ole kenenkään vaivoina. Sellaisen luulen olevan maanviljelijän. Minä satuin saamaan sopivan tilan, jossa toivoisin saavani pysyväisen maallisen kodon. Jos muutaman vuoden voisin tätä parantaa, niin tästä tulee kumminki 50000—60000 arvoinen talo, sillä mennä kesänä aloitin Tainusjärven kuivauksen uudestaan ja toivon ensi kesänä saavani kuivaksi. Silloin saan lisää niittua 900 tynn. alaa.”

Tarkkasen uusi asunto, Tainuun historiallinen kartano sijaitsi noin kahden peninkulman päässä hänen kotikylästään. Jurvan pitäjässä ei vielä tuolloin ollut kansakoulua, vaikka asiasta oli myönteinen päätös tehty jo 26. 11. 1870 pidetyssä kuntakokouksessa ja vaikka kunnalle oli 17. 5. 1871 myönnetty asiaa varten valtionapukin. Marraskuun 1 päivänä 1875 asiaa taas keskusteltiin Jurvan kuntakokouksessa, mutta myönteistä päätöstä ei saatu aikaan, koska ”suurin osa osanottajista oli koulua vastaan väittäen siellä kasvatettavan vain herroja, jotka eivät viitsi työtä tehdä”. Varmaankin kokouksessa läsnäollut Tarkkanen ihmetellen kuunteli näitä väitteitä. Kun hän oli saanut muutamia kuukausia levätä ja korjata uutta taloaan, päätti hän kuitenkin ryhtyä vieläkin koulupuuhiiin kumotakseen jurvalaisten harhaluulot kansakoulun hyödyttömyydestä. Tammikuun viimeisenä päivänä 1876 pidetyssä kuntakokouksessa hän aloitti uuden rynnäkkönsä. Pöytäkirjat kertovat näin: ”Ensinnäkin Opettaja Tarkkanen kirjallisen lausunnon, jossa hän osoitti koulun suurta hyötyä sekä korosti vanhempain velvollisuutta hankkia lapsillensa kirjallista tietoa sekä hengellistä että maallista. Vielä Tarkkanen pitkässä puheessaan esitti, että hän olisi halukas sijoittamaan ja aloittamaan koulunpidon Tainuskylässä Tainuun talossa omalla kustannuksellaan varustetussa huoneistossa eikä tahtoisi muuta maksettavan koulunpidosta ja hyyryn edestä kuin 600 markkaa vuodessa, minkä valtio maksaa. Tähän Tarkkasen esitykseen vastasivat miehet pitkän keskustelun ja harkinnan jälkeen myöntävästi. Lisäksi päätettiin käyttää puolet edellisen vuoden Jurvalle tulevista viinaverorennista pöytien, tuolien, seinäkarttojen ja taulujen hankkimiseksi. Muuhun kustannukseen koulun tähden pitäjän miehet ei myöntyneet. Sopimus tehdään kahdeksi vuodeksi.”

Jo kolmannessa paikassa Tarkkanen täten joutui aloittamaan koulutyönsä todellisena uranuurtajana. Koulu avattiin Jurvassa maaliskuun 6 päivänä 1876. Maaliskuulla 1876 kertoo Kansakoulu-lehti asiasta näin: ”Kansakoulunopettaja Antti

Tarkkanen, joka viime vuotena vastuksista kyllästyneenä otti eron kansakoulun opettajanvirastaan Jämsässä aikoen siten iäkseen luopua opetustoimesta, ja sittemmin osti talon Jurvan kappelissa Pohjanmaalla, on nyt uudestaan harrastuneena entiseen ammattiinsa, perustanut nim. omalla tilallaan uuden kansakoulun, Entistä ammattiansa hän kun ei voinutkaan pitteemmältä unohtaa, on hän koulun kuntoon saatuansa ryhtynyt jälleen itse opetustoimeen perustamassaan koulussa. Kunta on myöntänyt koulun avuksi tämän vuoden viinaverorahat.”

Työskennellessään Jurvan kansakoulussa op. Tarkkanen joutui kokemaan jälleen monenlaatuista vastuksia, jotka etupäässä johtuivat paikkakuntalaisten vanhoillisista mielipiteistä. Ensimmäisen kouluvuotensa päättyessä hän kuvaili pitäjän oloja ja kouluansa Uudessa Suomettaressa (N:o 149/1876) seuraavasti: Laihialaiset näyttävät edistyvän sivistysrienoissa, mutta jurvalaiset jäävät jälkeen. Näytelmäasiakin näyttää kiinnostavan laihialaisia. (Selvennyksenä mainittakoon, että Laihialla oli elokuun lopulla pidetty erittäin onnistunut arpa-jais- ja näytelmätilaisuus kunnan lainakirjaston hyväksi. Vastaavanlainen tilaisuus järjestettiin Jurvassa vasta vuonna 1891.) Luulen ettei teatterista ole maaseudulla oikean sivistyksen edistäjäksi. Mutta menestyköön Suomalainen Teatteri! Käräjien ruotsalaisuus Laihialla on varsin kauhea tapaus. Valtio-päivillä on tärkeitä asioita esillä. Kansakoulu meilläkin on jo toista lukukautta työskennellyt erään yksityisen toimesta saadussa kansakoulutalossa. Toivoa sen menestymisestä ei alkaissa ollut, juuri kukaan ei hanketta puollustanut, vaan ei ole ollut koulu turha tähän asti. Koulu näyttää nyt olevan monen suosiossa, kun lapsia on ollut niin paljon kuin vähäisten huonetilojen takia on voitu ottaa vastaan. Kumpanakin lukukautena on ollut yli 50 oppilasta. Täällä lapset ovat kaikki sisälukua osaa-vaaisia, vain kolme huonoa lukijaa on seassa. Oppilaista vain yksi on alle 10-vuotias. Koulunkäynti on melko säännöllistä. Seurakunta ei anna koululle mitään apua. Koulu ei siis ole py-syväinen. Kahdeksi vuodeksi se ensin aloitettiin. Koulun

paikka ei ole sopiva, kun ei ole taloa lähempänä kuin neljä uutta virstaa. Koulussa pitäisi olla hyvä koulukirjasto. Siitä mielellään lainattaisiin myös jo koulunkäyntinsä päättäneille. — Asiakirjat osoittavat, että ensimmäisenä lukukautena tässä koulussa oli oppilaina 35 poikaa ja 22 tyttöä, iältään he olivat 9—18 vuotiaita. Koulun varsinainen vihkiäistilaisuus pidettiin 15. 10. 1877.

Toimiessaan kansansivistyksen hyväksi ja kouluaatteen leviämiseksi op. Tarkkanen käytti apunaan kaikkia hyviä keinoja. Tiedetään, että hän sunnuntaisin kierteli Jurvan eri kylissä ja piti taloissa eräänlaisia näytetunteja sisäluvun opettamisessa kuvaillen samalla luennoissaan täydellisen kansakoulun monipuolisia vaikutuksia. Näillä matkoillaan hän selvitteli kyläläisille Raamatun totuuksia ja antoi oppitunteja uskonnosakin. Tiedetään hänen suunnitelleen näyttekoulun perustamista eri kyliin aina pariksi kolmeksi viikoksi kerrallaan, jotta pitäjäläiset todella voisivat tutustua kouluun. Kieltämättä hänen oma koulutalonsa sijaitsi liian syrjäisessä paikassa. Opetus hänen koulussaan järjestyi luonnollisesti alusta pitäen silloisen kansakoulutyön tapaan ja käsitti kaikki kansakoulun opetusaineet käsitöitä lukuunottamatta. Kirjoja ei ollut, joten suullinen opetustapa oli erittäin tärkeä. Kartat opettaja teki itse, samoin muitakin havaintovälineitä, oppilaat puolestaan valmistivat opettajan johdolla harjoitusvihkonsa.

Uudesta koulustaan Tarkkanen kertoi Cygnaeukselle, että eräiden pitäjäläistenkin pyynnön takia hän ryhtyi jälleen koulupuuhaan. Paljon oli vastustusta, kun jouduttiin pitämään ainakin 4 kokousta koulusta. Hän otti koulun työajaksi 1. 10—18. 12 ja 18. 1.—15. 5 koska ei ehdi pitempää aikaa olla talostaan poissa eivätkä oppilaatkaan tule. Lisäksi hän ilmoitti että jos tämän lyhyen työajan vuoksi ja siksi kun oppiaineista on pois käsityöt ja piirustus, valtionapua ei myönnetä, pitää hän kuitenkin nuo 2 vuotta koulua omalla kustannuksellaan. ”Uskon sitte jo tulevan sen lain, että joka kunnassa tulee olla kumminki yksi koulu ja pakkokeinoja”. Sitten hän jatkoi: ”Pöydät,

tuolit, taulut saatiin vaikka jotenki halvalla, kuitenkin tarkoitukseensa hyvät. Kouluhuone tosin on outo, sille ei ollut minulla sopivaa isoa huonetta. Niin täytyy käyttää kahta yhdessä olevaa hyvin isoa kammaria, joitten välissä on kahden kääntävä iso ovi. Tytöt ovat takimaisessa, pojat etumaisessa huoneessa, niin on hyvinki mukava. Koulu avattiin perjantaina Maaliskuun 4 päivänä. Koossa oli suuri kansan paljous ja paikalla kirjoitettiin oppilaita 44, mutta maanantaina tuli vielä 10, joten nyt on 20 tyttöä ja 34 poikaa. Tulijoita olisi ollut vielä lopulla viikkoa. Koulumaksua piti suorittaa 1 markan ja halokouorman.

Kun täällä on paljon sellaisia ihmisiä, jotka ovat tulleet kääntymykseen, täytyy opettaa uskontoa paljo, kaikkiaan 7 tuntia. Käsityökapineita ei ole ja en luule täällä päin sen olevankaan niin tarpeellista kuin muualla Suomessa, sillä täällä useat pojat jo 14 vuoden iässä tekevät astioita. Esim. Laihialla vanhemmat moittivat kovasti käsitöitä koulussa, vaan ehkä täällä voidaan niitä eteenpäin harjoittaa. Koulu täällä menee paljon paremmin kuin Jämsässä varsinki kurin suhteen. En tarvitse käyttää koskaan mitään muuta nuhdetta, kuritusta kun joskus silmää ja jonkun sanan. Lapset ovat erittäin herkkinä uskontotunnilla.”

Voidaan todeta, että tällä yksityiskoululla oli aivan ratkaiseva merkitys pitäjäläisten mielipiteiden muokkaajana koulun tarpeellisuudesta yleensä, se myös toimi ihmisten sivistystarpeiden herättäjänä paikkakunnalla. Tämän koulun oppilaat huomattiin pian Jurvassa ”osaaviksi” ja kun he koulunkäynnistä huolimatta eivät laiskistuneet, ilmaantui koulun kannattajia yhä enemmän. Kun koulu oli toiminut vasta vajaan vuoden, tuntuu siltä kuin kuntakokouskin olisi tullut suopeamaksi koululaitosta kohtaan. Se ilmenee helmikuun 5 p:nä 1877 pidetyn kuntakokouksen pöytäkirjasta, jossa kerrotaan mm. seuraavaa: Kysymyksen johdosta, tahtooko kunta mitään esitellä valtiopäivillä, lausuvat pitäjän miehet mm. sen toivon, että tulee edusmiehemme hellällä silmällä pitää, jotta saatai-

siin useampia suomalaisia kouluja suomalaisiin seutuihin ja ne nyt yksityisten varoilla kustannettavat maksettaisiin valtion varoilla.

Taloudellisista seikoista opettajan ja kunnan välille kuitenkin jatkuvasti tuli kiistoja. Aikaisemmin sovitun määräjän loputtua koulukysymys joutui kunnanmiesten käsittelyyn talvella 1878. Pöytäkirjan kuivakiskoisen sanonnan sijasta annamme heidän hylkäävästä päätöksestään kertoa sanomalehti-uutisen, joka julkaistiin Uudessa Suomettaressa 13. 4. 1878: Kiittämätöin kunta. Maaliskuun lopulla Jurvan pitäjässä oli kuntakokous, jossa kysyttiin, eikö kunta suostuisi kansakoulunopettajalle, joka jo kaksi vuotta on pitänyt samassa kunnassa kansakoulua omissa huoneissaan ja omilla ostopuillaan noin 130 lapselle ilman mitään palkkiota kunnan puolelta, antamaan halkoja joka kolmas tahi neljäs vuosi yhden kuorman talosta. Vaan tämän ehdotuksen kunnan enemmistö kiven kovaan kielsi niin ettei yhtä ainoatakaan halkoa luvattu. Antoivatpa moniaat sen suosiollisen neuvon, että hakekoon jokainen lapsensa koulusta pois niin ei tarvita halkojakaan kouluhuoneeseen. Muutamat kohteliaimmat kuntalaisista myönsivät toki, että se saa viedä puukuorman koululle entiseen tapaan, kuka on niin patahullu, että sinne lapsiaankin panee. Sama kunta noin 7 vuotta sitte pyytäessään kansakoululle apua valtionvaroista lupasi täyttää asetuksen määräämät ehdot, siis antaa koululle huoneet, puut, valon, heinät ym. Vaan nyt päättivät muutamat kuntalaiset myöä talonsa ja muuttaa pois, jos näillä maksuilla heitä ruvetaan rasittamaan! Mahtavat kai Kullaan ukot riemustua tämän kuultuaan! (Tulkoon mainituksi, että Kullaan miehet olivat päättäneet antaa sakot sille, joka ottaa kansakouluasian kuntakokouksessa esille!) Varsin pieneksi jäi kunnan tuki, mutta siitä huolimatta Tarkkanen ei malttanut lopettaa koulunpitoa. Keisarillinen senaatti myönsi hänelle 10. 5. 1878 nykyistä ikälisää vastaavan palkankorotuksen 120 mk vuodessa, koska opettaja nuhteettomasti oli palvellut viroissaan 18. 11. 1867 alkaen. Kun eräs jurvalainen "Vaasan Sanomissa"

vuonna 1879 ensin monisanaisesti kuvaili kansakoulun suurta hyötyä, saattoi hän lopettaa kirjoituksensa hieman pisteliäästi näin: kansakoulu ei maksa meille penniäkään. Niin se olikin asia, sillä viinaverorahat pidettiin pankissa ja kouluualalla elettiin opettajan hyväntahtoisuuden varassa.

Opettaja Tarkkasen kärsivällisyys loppui vuonna 1881. Tällöin hän ryhtyi voimatoimenpiteisiin. Maaliskuun 19 päivänä pidettiin kuntakokous, jossa jälleen kerran käsiteltiin opettajan palkkaa. "Vaasan Lehdessä" n:o 24 on mielenkiintoinen kuvaus tästä tilaisuudesta, jota mainitaan "melskeiseksi kuin Englannin parlamentin istunto" ja samassa yhteydessä kuvailaan opettajan puhetta kuntakokoukselle. Uusi Suometar julkaisi tästä merkillisestä kokouksesta seuraavanlaisen kuvauksen numerossaan 75/1881: Koulua vastustava kunta. Kolme vuotta takaperin luettiin sanomissa kummastuksella, kuinka Jurvan kunta ei edes myöntänyt halkoja 20 syltä kansakoulunopettajalleen, joka omissa mukavissa huoneissaan oli usean vuoden menestyksellä kansakoulua pitänyt ilman mitään maksua ja apua kunnalta. Sittenmin suostui opettaja jatkamaan vielä kolmena vuotena koulua, koska muutamain harrastuksella saatiin viinaverorahoista 100 markkaa kouluhuoneen hyyriksi. Nyt sanotun ajan kuluttua pidettiin tk. 19 päivänä taas kuntakokous, jossa kysyttiin, suostuuko kunta jatkamaan koulua, joka voipi olla mahdollista, jos he lisäävät jotain opettajan palkaksi, edes ne jo ennen pyydetty 20 syltä halkoja kouluhuoneen tarpeiksi. Vaan vanhat koulun viholliset olivat miehissä tulleet kokoukseen vastaan sanomaan opettajaa, koulua parjaamaan pahuuden ja laiskuuden laitokseksi, huutamaan jos jommoisillakin sopimattomilla raailla sanoilla, niin että taitavat järjelliset ihmiset tuskin suutansa viitsivät avata ja silmiänsä ylös nostaa. Jokainen arvelee koko Jurvan 4 000 hengen seurakunnan olevan näin raakaa, tunnotointa, vaan siinä erehdytään sillä sekalainen on täälläkin seurakunta. Mutta syy on siinäkin, että kun täällä ei koskaan oteta kuntakokouksessa ääntölistaa esille, ei pyytämälläkään, niin vakavat sivis-

tystä harrastavat henkilöt eivät tule tällaisiin riitaisiin kokouksiin suupalttien kanssa riitelemään. Nytkin olisi ollut varmaan yhtä paljon toisenmielisiä saapuvillakin jos vaan äänestämisen olisi toimeen saatu. Myös sekin todistaa koulua suosiavia löytyvän, koska näinä viitenä vuotena jona koulu on toimessa ollut, luettiin kokouksessa, koulussa olleen 169 oppilasta keskimäärin joka lukukaudelle 30 oppilasta, ehkä useana vuotena ei ole otettu kuin kerta vuodessa kouluun. Nytkin kerrotaan olevan 27, vaikka on katovuoden tähden niin kova köyhyys kunnassa.

Opettaja Tarkkanen oli kirjoittanut asiasta Vaasan läänin maaherralle, joka määräsikin Jurvan kunnan vuoden kuluessa rakentamaan ja järjestämään kunnallisen kansakoulun. Tästä kuvernöörin päätöksestä kunnanmiehet valittivat senaatille anoen lykkäystä. Katovuoden vaikeuksiin tuskastuneena jurvalaiset valituskirjelmässään kysyivät, että ”minkätähden Jurva pakotetaan pitämään kansakoulua, kun löytyy niin monta rikkaampaa ja kaikinpuolin varakkaampaa kuntaa, joissa ei ole vielä saatu minkäänlaista kansakoulua toimeen”. Nyt jurvalaiset joutuivat rakentamaan oman koulutalonsa ja opettaja Tarkkanen saattoi lopettaa yksityisen koulunsa keväällä 1882.

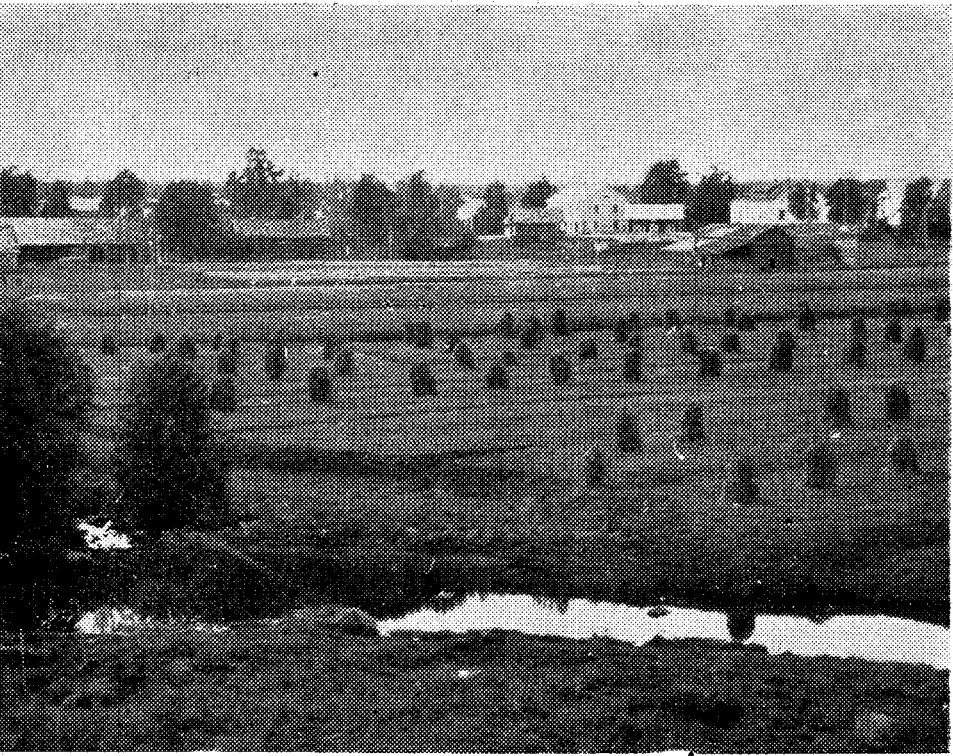
Jurvan naapurikunnassa Laihialla, Tarkkasen kotipitäjässä, oli kouluasia vuonna 1881 joutunut varsin kriittilliseen vaiheeseen. Kunnan ainoa kansakoulu oli osoittautunut liian pieneksi ja nyt vaadittiin uusia kansakouluja kunnan eri puolille. Asian johdosta pidettiin kiivaita kuntakokouksia ja lopuksi päätettiin perustaa tytöille koulu samaan koulurakennukseen, jossa pojatkin olivat jo käyneet. Näihin koulukiistoihin suuttuneet ja aina erittäin tarmokkaiksi tunnetut Jokikylän asukkaat pitivät 11. 4. 1882 valtavan kyläkokouksen, jossa he yksimielisesti päättivät perustaa oman kansakoulun, aluksi kolmeksi vuodeksi, valitsivat sille johtokunnan ja kutsuivat koulunsa opettajaksi juuri Antti Tarkkasen. Perustamiskustannuksia varten toimeenpantiin keräys, jonka hyvä tulos kertoo kyläläisten suuresta uhrautuvaisuudesta kouluun kohtaan, lisäksi kaikki

kylän 23 taloa sitoutuivat kukin manttaalinsa mukaan vuosittain kannattamaan koulua. Eräs isäntä luovutti talonsa kouluhuoneeksi.

Jo neljännessä paikassa Tarkkanen täten sai aloittaa koulutyönsä. Koulun avaamisesta hän laati seuraavanlaisen koulutuksen, joka 24. 9. 82 luettiin Laihian kirkossa: Kansakoulu avataan Jokioisissa Ristimäen talossa tulevan Lokakuun 5 päivänä eli viikko ensi Torstaista kello 11 e.p.p. Kansakouluun otetaan oppilaita sekä tyttöjä että poikia 10 vuoden ikäisiä, sisälukua osaavaisia, sekä omasta piiristä että muualta pitäjältä niin paljon kun tila myöten antaa. Mutta kaikkien pitää tulla avauspäivänä ja olla koko vuoden, sillä Jouluna ei enää oteta vastaan uusia. Joka tällä vanhemmille ja kansakoulua suosiville Tiedoksi annetaan. Jokioisissa Syyskuun 18 päivänä 1882 Antti Tarkkanen.

Koulun avajaisjuhllaisuudesta on säilynyt mielenkiintoinen kuvaus. Siinä kerrotaan, että melkein kaikki kyläläiset olivat tilaisuudessa saapuvilla, kirkkoherra puhui ja sitten op. Tarkkanen ”tunnetulla puheliaisuudellaan” selvitti koulutyön merkitystä. Kouluun tuli kohta 73 oppilasta ja vielä seuraavinakin päivinä heitä oli pyrkimässä, mutta ”tilanpuutteen takia saivat itkien takasi kotia kääntyä”. Oppilasta koulussa ei senkään jälkeen ole ollut puutetta. — Tänä vuonna kuoli hänen äitinsä, jonka haudalle opettaja yksin pystytti muistopatsaan.

Kunta otti Jokikylän koulun omakseen 28. 10. 1884 pidetyssä kuntakokouksessa ja kesällä 1886 koulu sai oman koulutalon, kun kyläläiset olivat talkoilla valmistaneet sille perustukset ja sitoutuneet hankkimaan rakennuspuut. Sitä ennen toiminta vuokrahuoneissa olikin melko hankalaa. Opettajalla oli niin pieni asunto, että hänen perheensä täytyi asua Tainuun kartanossa, jonne koulupiiriläiset kuitenkin kyyditsivät opettajansa lauantaicin ja taas hakivat maanantaicin. Varsin tarmokkaasti ja menestyksellisesti op. Tarkkanen hoiti koulutyönsä täälläkin. Kirjoittajalla oli tilaisuus Laihialla keväällä 1958 haastella liikemies Joose Filppulaa (synt. 1871) joka oli ollut oppi-

Näkymä Jokikylästä, Tarkkasen syntymäseudulta

laana Tarkkasen koulussa ja kykeni antamaan tämän työskentelystä mielenkiintoisia tietoja.

Kesällä 1885 vapautui Laihian kunnan ensimmäisessä kansakoulussa opettajanvirka. Siihen oli monia hakijoita, heidän joukossaan myös Tarkkanen ja Kirkonkylän kansakoulun ensimmäinen opettaja Juho Kotkanen. Kun kaksi paikkakuntalaista ja hyvää opettajaa oli virkaan tulossa, ei johtokunta voinut päästä yksimielisyyteen, kumman heistä ottaisi. Siksi päätettiin molemmat jättää syrjään ja valittiin saman koulun entinen oppilas opettajaksi. Tämä merkitsi myös sitä, että op. Tarkkanen ei koskaan säännönmukaisella vaalilla saanut itsel-

leen opettajan virkaa, vaikka hän toimi neljännesvuosisadan ajan opettajana. Jokikylässä hän oli vuoteen 1892 saakka, siirtyi sitten eläkkeelle ja toimi senkin jälkeen parina vuonna väliaikaisena opettajana Jurvassa. Eräs osa hänen elämäntyöstään päättyi silloin. Kun hän kolmessa pitäjässä oli saanut toimia kansakoululaitoksen tienraivaajana, on häneen usein sovittu vanhanaikaista sanontaa käyttäen nimitystä ”kolmen kunnan koulumestari.”

Yleisenä piirteenä hänen koulutyöstään voidaan mainita, että se oli hänelle todellista kutsumustyötä, jonka hän suoritti hartaudella ja aina oppilaidensa parasta etsien. Opetustyöhön­sä hän kaikkialla antautui sydämenlämmöllä niinkuin todelliseen kylväjän työhön. Epäilemättä hän kykeni saavuttamaan aina oppilaidensa täyden luottamuksen ja pääsi opetuksessaan varsin hyviin tuloksiin. Viime vuosisadan opettajien verrattain yleiseen tapaan myös op. Tarkkanen huolehti koulunkäyntinsä päättäneistä nuorista järjestämällä heille jonkinlaista uskonnollista kerhotoimintaa. Tähän viittaavia kirkkokuulutuksia on löytynyt Laihialta. Myöskin muille kyläläisille ja paikkakuntalaisille hän tahtoi jakaa valistusta. Vanhat laihialaiset ovat kertoneet siitä monia yksityiskohtia. Kirkkokuulutuksista löytyy asiaa selvittäviä tietoja. Niinpä hän 17. 2. 1884 on pitänyt raittiusluennon kirkolla ja sen jälkeen on keskusteltu raittiusseuran perustamisesta kylään. 17. 8. 1884 hän on pitänyt Isonkylän kansakoululla raamatuntutkintoa ja sen jälkeen raittiusluennon sekä keskustelutilaisuuden. 31. 8. 1884 hän piti hartauspuheen ja raamatuntutkistelua Tyykilässä.

Aivan oman tutkielmansa vaatisi hänen koulupoliittisten mielipiteidensä tarkastelu ja erittely sekä niiden kehittymisen seuraaminen. Kouluasioista hän aina on ollut erittäin valmis ja halukas lausumaan mielipiteitään. Niitä lukiessamme meidän tulee muistaa, että kansan ja kouluviranomaistenkin käsitykset kansakoulutoimesta olivat 1800-luvun loppupuolella varsin erilaiset kuin esim. 1960-luvulla. Uudistusten esittäjien on aina lähdettävä juuri oman aikansa pohjalta ja siltä olisi

noita varhaisia käsityksiä osattava arvostella myöhemminkin, jotta ne voitaisiin asettaa oikeisiin yhteyksiin.

Suomen yleisiin kansakoulukokouksiin op. Tarkkanen osallistui ahkerasti ja oli niissä aktiivisena jäsenenä. I kokouksessa 1869 hän mm. esitti, että pyhäkoulunopettajat olisi valittava kansakoulunopettajain neuvon mukaan ja että kummankin tulisi käydä toistensa kouluissa. Kun keskusteltiin poissaolojen vähentämisestä, lausui Tarkkanen, että syy asiassa kuuluu vanhemmille. Papiston pitäisi lukusilla kehoitella näitä käyttämään lapsiaan säännöllisesti koulussa. Palkkioksi tästä pitäisi lapsille lahjoitella koulutarvikkeita. "Aika jo sietää pantavaksi seurakuntalaisille suurempia vaatimuksia opin suhteen, jotta jokaiselta vaadittaisiin selvä sisäluku, myös luetun käsittäminen". Tällöin hän ei vielä puoltanut koulupakkoa, kuten monet edelliset puhujat, joskin olisi asettanut em. vaatimuksen koulupakon veroiseksi. Edelleen hän keskustelussa myönsi, ettei ole voinut noudattaa kouluasetuksen määräystä 32 viikon työajasta, koska lapset tarvitaan kotitöissä mikkelinpäivään saakka ja keväällä taas varhain. Muillakin opettajilla oli ollut samoja vaikeuksia. Hän katsoi, että uskonnonopetuksen tulee olla yhteistä oppilaille, vaikka muissa oppiaineissa käyttäisikin eri osastoja. Oppikirjoja valittaessa oli otettava huomioon niiden halpuus ja hyvyys, joskin sopivia oppikirjoja vielä oli vain vähän. Katekismuksen uskonkappaleiden oppimista hän ei pitänyt lapsille vaikeana. Kun keskusteltiin opettajan ja oppilaiden suhteesta vapaa-aikoina, esitti Tarkkanen, että opettajan tulisi kertoilla lapsille hengellisiä kertomuksia välitunneilla ja ennen koulutyön alkamista. Kokous katsoi ettei saa liiaksi rajoittaa oppilaiden vapautta näinä aikoina.

Erästä kirjeestä, jonka Tarkkanen Laihialta elokuun 31 päivänä 1868 lähetti Cygnaeukselle, käy ilmi varsin mielenkiintoinen seikka. Jo vuotta aikaisemmin Tarkkanen on maininnut edellä selostetusta kokouksesta, vaikka ei vielä tiedetä mistä hän on saanut tähän aiheen. Tarkkanen kirjoitti näin: "Minä sain Wuoriselta kuulla Ylitarkastajan ja Pastorin äsken pa-

lanneen Örebrosta opettajain kokouksesta. Kun olisin likempänä, niin heti tulisin vielä Pastorin isällisessä seurassa jonkun hetken keskustelemaan Ruotsin kansakoulu asioista ja omistaki suhteista. Vaan jos elän, niin tulevana kesänä olen siellä, varsinkin kun varmaan uskon Ylitarkastajan silloin kutsuvan kokoon Suomen kansakoulun opettajat ensimmäiseen opettaja kokoukseen (T. oli alleviivannut nämä sanat). Nyt siellä olisikin juteltavaa ja juttelioita". — Kokouksen antamia vaikutteita Tarkkanen heinäkuun 20 päivänä lähettämässään kirjeessä ilmensi seuraavasti: "Oi, kuinka tyytyväisenä enkö saanut palata Jyväskylästä kokouksesta, jossa kaikki niin hyvästi kävi kun mahdollisesti voipikin. Ei milloinkaan enempää neuvoa ja oppia voi saada kun tällaisista kokouksista, samaten kun vuositutkinnossakin joka oli myös vallan kehoittava, sillä aina seminaarissa näyttään eteenpäin menevän. En olisi kysymyksiä lähettäissä arvannut niiden herättävän sellaista keskustelun intoa, kun joka kysymyksestäni heräsi. Varsinkin olen iloinen siitä selityksestä, jonka Piispa Schauman antoi elävän kristillisyyden saavuttamiseksi koulussa, jonka selityksen jokainen koulun opettaja mielessä pitääköön."

II yleisessä kokouksessa vuonna 1872 oli esillä mm. kysymys: Miksi kansa vastustaa kansakouluja ja miten vastustus voitetaisiin. Tarvitaanko koulupakkoa? Op. Tarkkanen esitti mielipiteenään, että syyt ovat seuraavat: 1) kansan ymmärtämättömyys ja kykenemättömyys arvostelemaan koulun tuottamaa hyötyä, 2) opettajien vähyys, 3) vasta-alkavien koulujen huono kunto, puutteelliset opetusvälineet, kurjat koulutalot. Opettaja lienee syytön koulujen huonoon menestykseen ja vähäiseen oppilasmäärään. Koulun ystäväin olisi yhdessä poistettava epäkohtia. Koulujen johtokunnilta puuttuu suotavaa intoa käydä tarkastamassa kouluja. Papistolta puuttuu tarpeellinen lempeys koulua kohtaan koska he kuuluttavat koulun avaamisesta kehoittamatta sanallakaan vanhempia lähettämään lapsiaan kouluun. Papiston ja johtokunnan olisi valistettava kansaa. Muissa yhteyksissä Tarkkanen kannatti leski- ja orpokassan

perustamista sekä katsoi, että naisopettajilla saa olla pienempi palkka kuin miesopettajilla. "Koulu antaa tarpeeksi työtä, joten sivuelinkeinoja ei mieskään ehdi harrastaa". Tässä kohden kokous jakaantui kahteen yhtä suureen puolueeseen.

III yleiseen kokoukseen Jyväskylässä vuonna 1875 osallistui "maanviljelijä Antti Tarkkanen Jurvasta" kuten pöytäkirjassa mainitaan. Kun siellä keskusteltiin koulupakosta, esitti hän seur. mielipiteitä: Sekä oppimis- että koulupakkoa on pidettävä tarpeellisenä niin kauan kuin vanhemmat eivät itse voi kunnollisesti opettaa lapsiansa. Papiston antamat kehoitukset eivät riitä, sillä jokaisen kansalaisen tulee tietää myös jotakin muuta paitsi kristinoppia, esim. isänmaan historiaa ym. Jos ei koulupakkoa aseteta, ovat maamme valtionvarat kansakouluille turhia kustannuksia sillä oppilaiden vähälukuisuuteen katsomatta, tuskin 10 sadasta heistä käypi kansakoulun läpi. Miten yleinen koulupakko on mahdollinen varain puolesta? Jos intoa on, ei varoja puutu, siitä todisteena sekin kun ylellisyystarpeisiin, kahveen ja viinaan, kyllin löytyy varoja. Suomen kansa on tottunut esivallan käskyjä tottelemaan. Jos säädettäisiin ylempi kansakoulu 4 000 hengelle ynnä riittävästi pikkukouluja, niin opettajia kyllä vielä riittäisi. Tulevaisuudessa uusia seminaareja. Jos on ylempiä ja alempia kansakouluja, olisi ainakin alemman kansakoulun oppimäärä vaadittava jokaiselta.

Jätettyään opettajanviran oli Tarkkanen vielä mukana näissä kokouksissa Niinpä Vaasassa 15—17. 6. 1899 pidetyssä XI kokouksessa hän käytti puheenvuoron korostaen siinä Uno Cygnaeuksen muistopatsaan pystyttämisen tärkeyttä ja pikaisia toimenpiteitä asiassa. XV kokouksessa Oulussa v. 1911 hän vielä oli läsnä. Täällä hänet valittiin jäseneksi siihen valiokuntaan, joka antoi lausuntonsa opettajakasvatuksen tehostamista käsitelleestä alustuksesta. Valiokunta yhtyi alustajaan siinä, että seminaarit olisi laajennettava jo 6-vuotisiksi ja että opettajille annettaisiin mahdollisuus opiskella yliopistossa. Op. Tarkkanen oli liittänyt vastalauseensa tähän kohtaan. Hän piti hyvänä asiana sitä, että opettajat harjoittavat jatko-opintoja.

Hän katsoi, että köyhä valtakunta ei jaksaa järjestää 6-vuotisia seminaareja eikä kannata kasvattaa yliopiston käyneitä opettajia. Velkataakka opettajille tulisi liian suureksi. Saksankielen pitäisi olla vapaaehtoisena aineena seminaareissa.

Kansakouluntarkastajan järjestämiin piirikokouksiin op. Tarkkanen velvollisuudentuntoisen opettajan tavoin säännöllisesti osallistui. Hän oli mukana jo 1876 pidetyssä tilaisuudessa, samoin 1878 ja seuraavana vuonna se järjestettiin hänen maatilallaan Jurvassa. Näissä tilaisuuksissa hän aina oli hyvin aktiivinen, esitti alustuksia ja näytetunteja, väitteli keskusteluissa, kirjoitti laajoja kuvauksia kokouksista sanomalehtiin ja yleensä hän oli opettajakunnan eräänlaisena johtajana saaden opettajien puolesta lausua tarkastajalle kiitokset. "Vaasan Lehdessä" n:o 51/1889 on kuvaus Isossakyrössä pidetystä piirikokouksesta. Selostuksessa mainitaan mm. näin: "Puheenjohtajana toiminut tarkastaja K. W. Forsman antoi kokouksen keskusteltavaksi toistakymmentä keskustelukysymystä, jotka melkein kaikki oli opettaja Tarkkanen lähettänyt". Täällä hän jo moitti opettajien eläke-etujen pienuutta. Hän piti koulupakkoa toivottavana, kun koulunkäynti on liian epäsäännöllistä. Muut osanottajat vastustivat koulupakon aikaansaamista. XI tarkastuspiirin opettajien piirikokoukseen Isossakyrössä 1897 Tarkkanen osallistui ja käytti puheenvuoron mm. kuntien piirijaoista, jotka olisi laadittava niin, että syrjäkylätkin pääsevät osallisiksi kansakouluista. — Jo vuonna 1888 hän eräässä kirjoituksessaan teki ehdotuksen paikallisten opettajayhdistysten perustamisesta. Hän osallistui vuonna 1896 perustetun Kyrön piirin opettajayhdistyksen toimintaan.

Hänen koulupoliittisia mielipiteitään valaisee varsin hyvin se kirjoitus, jonka hän erään väittelyn yhteydessä vuonna 1889 julkaisi "Vaasan Lehdessä" n:o 59. Mielestäni tätä voidaan pitää eräänlaisena yhteenvetona hänen koulukokemuksistaan ja sen vuoksi otan siitä muutamia otteita. Kirjoituksen nimenä oli "Kumpiako tulee kuntain harrastaa, etupäässä perustaa kunnollisia kiertokouluja vai lisää kansakoulujako?" Aluksi hän

huomauttaa, miten viime aikoina on kiistelty tuosta kysymyksestä eikä ole päästy yksimielisyyteen asiassa. ”Jos kansalla on varoja, paljo tulee molempia lisää hankkia ja aina paremmalle kannalle saada. Eivätkä ne varat, jotka kansa uhraa lastensa kunnolliseen kasvatukseen ja opetukseen, koskaan ole hukkaan pantuja — ne kasvavat korkoa korolle, vaikka vasta tulevaisuudessa nähdään niistä takasiin tulevan. Papisto on viime vuosina niin suurella innolla ruvennut harrastamaan kiertokouluasiaa, että täytyy väkisinkin ruveta ajattelemaan; tottapa papit, jotka kansan keskuudessa elävät ja vaikuttavat, tuntevat syynkin tuohon ja tietävät ne tarpeen vaatimiksi, oikein hengenasiaksi. He ovat tuoneet tämmöisiä syitä esiin: suurin osa kansamme lapsista ei saa mitään opetusta. Sen tähden lapset tulevat rippikouluun aiva taitamattomina. Kansakoulut muuttuvat alhaisemmiksi kansakouluiksi, jos ne eivät saa oppineempia oppilaita. Siksi juuri kansakoulunkin kannalta tarvitaan valmistava koulu ja niin laaja, että se kykenee ottamaan helmaansa kaikki kansan lapset. Ja juuri sellainen on kiertokoulu. Se opettaa lapsille lukemisen alkeet ja siten vapauttaa äidit tuosta hankalasta opetuksesta sekä antaa kullekin kansalaiselle välttämättömät tiedot. Senpä tähden koetetaan saada kiertokouluun kaikki kansakoulun aineet, sillä kiertokoulu tulee paljon halvemmaksi. Opettajat siellä ovat halvempia, vähemmän vaativia, huoneet saadaan melkein joka talon pirtistä. Näitä ym. väitteitä saadaan kuulla kiertokoulun ystävien laskettelevan.

Mutta ihmeellisintä on, etteivät papit ole jo aikoja sitten tätä huomanneet, varsinkin sitä seikkaa että lapset kasvavat ilman koulutta kelvottomiksi kansalaisiksi ja kirkonjäseniksi, vaikka heidän käsissään ovat olleet samat keinot vaatiakseen selvää lukutaitoa ja kristillisyyden oppia. Kansakoulun käyneistä on kenties tultu huomaamaan, kuinka suuri ero on ”väännetyllä ja vääntämättömällä vitsalla”, koulunkäyneillä ja käymättömillä?

Kun Cygnaeus-vainaja kohotti voimallisen äänensä Suomen

kansan sivistyksen korottamisesta kansakoulujen kautta, niin silloin suuri osa kristillisyyden valvojista oli jyrkästi kaikkia hänen tuumiansa vastaan. He katsoivat muka tarpeettomiksi nuo tuollaiset koulut, pitivät niitä herramaisuuteen ja uskottomuuteen johtavina. Kaikki olikin silloin todella uutta. Astuttava askel oli liian suuri ahdasnäköisille. Vanhoihin kaavoihin takertuneille oli tuo liian ulkomaalaista. Silloin moni jo alkoi huutaa "Kiertokoulu riittää kansalle"! Mutta kuitenkin oli onniksi myötäinen, että C:n aatteet pian saivat papiston joukostaikin todellisia ystäviä, jotka innolla käyttivät vaikutusvoimaansa kansakoulujen perustamiseen. Vastustajainkin täytyi tuollaisen menestyksen edessä vaieta ja jäädä odottavalle kannalle, kun 20 vuodessa saatiin työskentelemään kansakoulut kaikissa kaupungeissa, 480 opettajalle ja maalaiskunnissa nousi 770 koulua 800 opettajalla.

Nyt kansakoulun vastustajat ovat alkaneet huutaa: kansakoulut eivät täytä tarkoitustansa, kodit kun eivät voi valmistaa kelpollisia oppilaita eikä kouluissa ole tilaa kaikille. Paikoitain tuossa väitteessä saattaa olla perääkin, on täytynyt ottaa valmistamattomia oppilaita. Mutta sitäkin pahempi haitta oli se, että samat oppilaat jotka tulivat sinne noin valmistamattomina, jäivät vuoden kuluttua pois, jolloin jo olivat valmistuneet opetusta vastaanottamaan. He olivat siis tulleet oppimaan vain sisälukua ja katekismusta ulkoa, mutta tuota jälkimmäistä ovat koulut aina hyvin huonosti toteuttaneet. Vanhat papit nurjamielisinä pitävät kansakoulua epäkristillisenä, koska se hylkää uskonnon koskapa sen oppilaat eivät osaa tuota monelle vielä niin rakasta koneellista ulkolukua ja ainoaa autuuteen johdattavaa Svebeliusta. Jos opettajan suusta kuullaan joku vapaamielinen lause uskonnosta, niin silloin kaikki 1 200 opettajaa ovat samassa kadotuksessa, keltottomia opettamaan Suomen lapsille uskontoa, vieläpä ei heidän joukossaan voi löytyä sellaista, jolle papiston rinnalla voisi uskoa kiertokoulunopettajain valmistamisen.

Koska kiertokoulut saavat olla kirkon valvonnan alaisena,

yrittävät papit perustaa juuri niitä. Kiertokoulut tulevat alussa huokeammiksi ja kansahan aina suosii halpaa. Ja kun niille pannaan kansakoulun aineet, jos piirustus, voimistelu ja käsi-työt jäävätkin pois, niitä kun kansa ei suosi ja kun lasten tarvitsee käydä vain 7—8 viikkoa, niin siihenpä kansa mielistyy. Se ei halua ruveta perustamaan noita kansakouluja joissa pitää käydä 4 talvea. Silloin on kiertokoulu todella laitettu kansakoulujen syöjäksi. Papiston ylenkatse on suurena haittana kansakoululle, papistolla on vaikutusvoimaa hyvin paljon.

Mutta onkohan tuolla kiertokoululla apuna jokin taikavoima, joka kykenee tekemään muutamassa viikossa, opetuskaluitta ja oppimattomine opettajineen — sillä mahdottomia oppia kansakoulun läpikäyneet oppilaat eivät voisi sulattaa yhdessä vuodessa, vaikka mimmoisista seminaareja laitettaisiin — sen, jota kansakoulu ei voi saada aikaan yhtä monessa kuukaudessa. Eiköhän tässä vaan tahdottaisi kansa pahoin peijata? Olen minäkin jo 23 vuotta koettanut erilaisissa olosuhteissa nuoruuden innollakin opetusta lapsille antaa, vaan mahdottomia en ole voinut toimeensaada. Aikaa siis tarvitaan joka toimeen. Ihmislapsen opettamisessa ei sovi koneella työskennellä.

Nyt otetaan kiertokouluun puustavintuntevia lapsia ja toisia, jotka jo ovat käyneet monta vuotta ja heitä sitten on 60—90 pienessä, täyteen ahdetussa tuvassa ja sen lisäksi vielä 6—9 ainetta 7—8 viikon oppiajalla. Varmaan tuo koulutus on vain narrinpeliä!

Suomen kansa tarvitsee välttämättä niin paljon opetusta kuin kansakoulu voipi antaa. Joka ainoan sen köyhimmänkin jäsenen täytyy tulla siitä osalliseksi. Varakaiden ja niiden, jotka enempää opetusta haluavat, tulee saada sitä lisää kansanopistoissa. Kansakoululaitosta tulee siksi kehittää yhä tarkoituksenmukaisemmaksi ja koulunkäynti on saatava säännöllisemmäksi. Mutta sitä varten on hallitsijan ja valtiosäätyjen aikaansaatava koulupakko.

”Vaan se tulee Suomen köyhälle kansalle maksamaan liian

paljon, se ei voi kantaa sitä kuormaa”, sanottaneen. Mutta juuri sen tähden, että maa on köyhä, tulee sen saada korkeampaa opetusta ja monipuolista kasvattavaa sivistystä. Sellaista voi antaa vain hyvin järjestetty kansakoulu. Sekin on totta, että koulu maksaa miljoonia, vaan ne miljoonat eivät ole koskeen viskatuita, ne toki saadaan takaisin.

Nykyään kun valtio ottaa osaa kansakoulun kustannuksiin suurella prosenttimäärällä, kunnille itselleen kansakoulu ei tule enempää maksamaan kuin kiertokoulutkaan parannetussa muodossaan. Esim. Jurvassa pantiin kiertokoulut uudelle kannalle, hankittiin kaksi opettajaa 250 markan palkalla kumpikin sekä pöydät, penkit ja taulut yhdeksään piiriin ym. Muutamassa kylässä on jo ryhdytty erikoista koulukartanoakin puuhaamaan. Tällä rahalla olisi kyllä voitu saada 2 uutta kansakoulua. Mutta jos kiertokoulunopettajat olisivat seminaarin läpikäyneitä, kuten papit esittelevät, niin varmaankaan ei tuo palkka riittäisi puoliksikaan.

Siitä ei suinkaan synny kunnalle suurtakaan voittoa, jos lasten opetusasiassa ollaan liian säästäväisiä. Useimmat vanhemmat nykyisin tyytyvät siihen, että heidän lapsensa käyvät vuoden kaksi kansakoulussa. Mutta tässä on tehty kaikkein suurin erehdys, sillä se oppi, jonka lapset voivat itselleen omistaa kahdena viimeisenä vuotena kypsyneemmillä voimilla, on kolme kertaa isompi kuin ensi vuosina.

Koulun vastustajat mahtavat nyt sanoa, että oppilaita on valmistettava kansakouluun. Se on osaksi totta, että jos kunnassa ei ole mitään muuta koulua, niin kansakouluun tulee lapsia, jotka eivät osaa sisältä lukea. Mutta sen puutteen voi opettaja suurella innolla yhdessä lukukaudessa saada korjatuksi. Kunhan lapset sitten vaan pysyisivät koulussa loppuun asti, niin tuon suuremman voimain uhrauksen voisi opettaja kyllä unhottaa.

Mutta kaikista näistä toimenpiteistä huolimatta se totuus pysyy vahvana, että lukemisen ja kristillisyyden ensimmäisten alkeiden antaja on äiti. Hän on paras ja luonnollisin 6—8

vuotta vanhan lapsen opettaja. Kun saadaan pienten lasten ja kiertokoulut toimeen, niin sinne äidit vievät lapsensa vielä osaksi kirjaimetkin oppimaan — ja sillä tavalla päästään koko ikävästä opettamisen hommasta. Mutta onko tämä kodeille, kristilliselle kodille edullista? Onko luterilaisen kirkon periaate se, että tahdotaan vieroittaa Jumalan sanaa perheestä, ryöstää lapsilta heidän oikeat opettajansa, äiti ja isoäiti (2 Tim. 1:5; 3:15)? Varmaankaan eivät kirkonvartijat sitä tahdo! Kyllä äidillä on paljon toimia, mutta sentään lastensa opettaminen on kaikkein kallehin toimi. Ottakoot äidit, vähän huvituksilta ja vierailuilta aikaa, niin lastensa kanssa oleskeleminen kodissa, kuvaaramattu ja aapinen ääressään, tulee heille hauskimaksi toimeksi. Samalla myös Jumalan sana ei joutuisi heille itsellekään vieraaksi. Kansakoulun isän Cygnaeuksen periaate oli juuri se, että äiti on lasten luonnollisin alkeisopettaja — ja juuri siksi tarvitsee Suomen kasvavien ihmistaimien äiti itse nykyisinkin opetusta. On siis perustettava kansakouluja tytöille, tuleville äideille. Kun tähän päämäärään päästään, silloin ei enää tarvita kiertokouluja. Nykytilanteessa ne kyllä vielä ovat tarpeellisia, mutta koneellinen opetus on niistä poistettava.

Tämän ajan kiertokoulun oppiaineiksi sopivat: tavaus ja ajatuksellinen sisäluku, vaikka se kovin juokseva ei olisikaan, raamatunhistoria, laulu ja kirjoituksen alkeet. Tämä olisi se hätävarakoulu, kunnes kaikki äidit voivat tuon tehtävän itse suorittaa. Tämä koulu olkoon pohjana kansakoululle ja olkoon niiden vaikutus yhdensuuntainen. Kansakoulunopettajat kyllä voisivat valmistaa kiertokoulunopettajat. Näille on palkkoja korotettava. Sellaisilla palkoilla kuin nyt useimmissa paikoissa kiertokoulunopettajille maksetaan — 3—4 tynnyriä jyviä ja ruoka talosta — ei kukaan kunnollinen ihminen, jolle oppi jotain merkitsee, viitsi eikä voi elää ja vaatettaa itseään. Sitten kun kansakouluja on yksi tuhatta asukasta kohden, ei kiertokouluja enää tarvita, sillä keväisin ja syksyisin pidettävä 6 viikon pikkulastenkoulu antaa heille tarpeellisen pohjan. Näin-

ollen papiston pitäisi ryhtyä puuhiin uusien kansakoulujen perustamiseksi.”

Tätä pitkää kirjoitusta voitaisiin kommentoida moneltakin kannalta, mutta sellaiseen ei ole mahdollisuutta tässä yhteydessä. Kun on tiedossa, mikä ankara taistelu maassamme 1870- ja 1880-luvuilla käytiin kiertokoulun ja kansakoulun kesken, tuntuu siltä kuin Tarkkasenkin kirjoitus jollain tavalla liittyisi tuohon suureen yhteiskunnalliseen mielipiteidenvaihtoon. Tässäkin kirjoituksessa hän tuomitsee koneellisen ulkoluvun, josta seikasta hän monta kertaa muulloinkin ja ensiksi ”Kansan Lehdessä” N:o 17/1868 katsoi tarpeelliseksi esittää käsityksensä; viimeksimainitun lehtikirjoituksen kuvaava nimi kuului ”Eikö jo olisi aika jättää hyödytöntä ulkolukua”? — Kannattaa mainita, että Laihiälläkin käytiin kiertokoulun takia pitkälliset kiistat. Käsitellessään erään kiertokoulunopettajan eläkettä Laihian kuntakokous maaliskuun 2 päivänä 1895 merkitytti pöytäkirjaan seuraavan päätöksen: ”Lasten vanhemmat antavat opettajalle ruaan koulun pitoajalla. Kansakoulun johtokunta määrätköön paikat, missä kulloinkin lasten koulua on pidettävä, ettei tule tapahtumaan yhteensattumia kirkollisten kiertokoulujen ja kunnallisten lastenkoulujen välillä”. Tähän pykälään kirkkoväärti M. Ladvala esitti vastalauseensa vaatien kiertokoulujen ”pito ja järjestys valtaa kirkkoneuvostolle”. On tunnettua, että toimivallan jako kuntakokouksen ja kirkkokokouksen välillä oli ainakin Laihialla melko epämääräinen viime vuosisadan puolella.

Ilmajoen piirikunnan opettajakokouksessa Ilmajoen kansakoululla 8. 8. 1876 op. Tarkkanen on alustanut kysymyksen ns. sunnuntaikouluista. Tällöin hän on esittänyt, että kansakoulunopettajien tulisi yhdessä papiston kanssa valita sopivia henkilöitä sunnuntaikoulujen opettajiksi. Kansakoulunopettajien pitäisi antaa heille mallitunteja sekä kulkea ahkerasti niitä tarkastamassa ja kunnan tulisi antaa kansakoulunopettajille tästä lisäpalkkiota.

Tähän astinen tutkimus on todennut, että op. Tarkkanen

kaikkiaan on kirjoittanut lähes sata kansakouluasiaa käsittelevää kirjoitusta, joilla hän varsin voimallisesti on vaikuttanut maakuntansa väestön yleiseen mielipiteeseen. Erittäin valaisevana voidaan pitää "Vaasan Lehdessä" vuonna 1881 julkaistua hänen laatimaansa pääkirjoitusta "Koti, koulu ja kirkko."

Varsin luonnolliselta tuntuu, että Tarkkanen aikanaan otti osaa paikallisten koulujen perustamisen ja laajentamisen merkeissä tapahtuneisiin kiistoihin ollen aina valmiina lausumaan mielipiteensä siitä, miten asia koulumiehen näkökulmasta katsoen olisi järjestettävä. Vielä elämänsä viimeisenä vuonna hän Vaasa-lehdessä (n:o 23/1912) kirjoitti Laihian kunnan huonosta suhtautumisesta Jurvassa asuvien alustalaistensa lapsille järjestettyjä kansakouluja kohtaan. (Vrt. Laihian kuntakokouksen päätös 12. 2. 1912) Omaperäisyys ja sanonnan rohkeus olivat leimaa-antavina hänen koulupoliittisissa kirjoituksissaan.

Merkillepantavaa on, että Antti Tarkkanen aikanaan toimi myös oppikoululaitoksen hyväksi. Suomenkielisten oppikoulujen asia oli 1870-luvun lopulla julkisuudessa usein esillä, erityisesti 1877—78 vuosien valtiopäivillä. Etelä-Pohjanmaalla ei vielä tuolloin ollut suomenkielistä oppikoulua, vaan koululaiset joutuivat kulkemaan Vaasan ruotsalaisessa lyseossa taikka Jyväskylän lyseossa. Laihialainen talonpoika Mikko Iipponen, joka noihin aikoihin laati lehtiin asiallisia kirjoituksia, julkaisi "Vaasan Sanomissa", vuonna 1878 ilmestymään ruvenneessa Vaasan ensimmäisessä suomenkielisessä sanomalehdessä kesäkuussa 1879 mainion kirjoituksen, jossa hän lopuksi ehdotti, että Vaasaan on perustettava suomenkielinen lyseo. 20 henkilön läsnäollessa pidettiin tuon koulun perustava kokous maaliskuun 2 päivänä 1880 Vaasassa. Antti Tarkkanenkin oli siellä läsnä, sillä hän on omakätisesti merkinnyt nimensä tilaisuudessa tehtyyn lahjoituslistaan. Lisäksi hän on lukenut kokouksessa juhlatilaisuuteen laatimansa kirjelmän, joka kuuluu näin:

"Suomalaisen koulun harrastajat Vaasassa. Armaat Pohjolan miehet. Ylös yhteiseen Isänmaan työhön, kansallemme valituksen hankkimiseen! Kyllä olemme jo kylläksi muukalaisuu-

den valtaa kärsineet, nöyrällä mielellä armopaloja noukkineet, mitä herrat Ruotsalaiset ovat asioita kanssamme keskustellessaan puhuneet jonkun sanan armaalla Suomen kielellämme. Jo on Ilkkasen päivästä kulunut 300 vuotta. Isämme silloin eivät säästäneet henkeänsä vapautta etsiessä; elkäämme me säästökö markkojamme vapautta, valistusta hankkiessamme armaalle Pohjolallemme. Tietäkäämme, että valistus on kansamme varmin turva tulevina myrskyisinä aikoinakin. Mutta valistus, tieteet eivät ole omamme, jos ei ne kuulu omalla kielellämme. Vielä kerran, me "nuijamiesten" jälkeläiset, ryhtykäämme työhön karkoittamaan tietämättömyyttä ja ruotsalaisuuden ylivaltaa läänistämmekin, toimittamalla Suomea rakastavia virkamiehiä ja lapsillemme korkeampaakin valistusta, että pian jo toteutuisi runoiliamme sanat: "Nouse, riennä, Suomen kieli, korkealle kaikumaan"! — Ajan lyhyden tähden en ehdi tiedustaa kuntalaisten mieltä asiassa, vaan luulen täälläkin sen usealla olevan saman. Itse tahdon armaan Aleksanderimme muistoksi suoda, että koulu kolmen vuoden perästä pannaan toimeen Vaasassa. Sen pohjarahaksi sitoun, jos johtokunta perustetaan, vuosittain maksamaan 20 markkaa, ja kun koulu alkaa toimensa, niin saman summan siksi kun valtio ottaa sen hoitoonsa.

Tätä toivoo suomalaisuuden ystävä Juvassa

A. Tarkkanen."

Vaasan lyseon vanhat tilikirjat osoittavat, että op. Tarkkanen todella on pitänyt lupauksensa ja suorittanut lahjoituksensa säännöllisesti. Lahjoituksen sanamuoto oli sängen rohkeaa, sillä eihän silloisissa oloissa ollut minkäänlaista varmuutta siitä, että valtio pian olisi ottanut koulun huostaansa. Tämänkin lahjoitus oli selvänä todisteena op. Tarkkasen omana aikanaan suorastaan vertaansa vailla olevista taloudellisista uhrauksista maan sivistystyön hyväksi. Kun Laihialla kesällä 1880 vietettiin suuria kansanjuhlia uuden oppikoulun merkeissä ja sen avustamiseksi, oli op. Tarkkanen siellä mukana aktiiv-

visena toimimiehenä. Koulu pääsi alkamaan paljon pikemmin kuin op. T. oli uskaltanut odottaa. Jo saman vuoden syksyllä uusi oppikoulu avasi ovensa. Arvattavasti op. T. oli tuossa tilaisuudessa itse läsnä. Hän lähetti sinne oppilaaksi 12-vuotiaan poikansa Uno Joosepin ja varmaan hänelle tällöin muistui läheisesti mieleen se hetki, jolloin hän joutui viemään vanhimman poikansa ruotsalaiseen oppikouluun. Suomalaisen lyseon menestymistä hän jatkuvasti seurasi ja osoitti sille myötätuntoansa.

Sivistysrientojen piiriin kuuluu hänen toimintansa kirjastoalalla. Hän jos kukaan oli oppinut tuntemaan hyvien kirjojen hyödyllisyyden ja sen vuoksi hän lakkaamatta toimi kirjastoharrastuksen virittämiseksi ja yleisön lainausinnon lietsomiseksi. Tiedetään, että hän on käyttänyt kotikylänsä pientä kirjastoa 1860-luvun alussa. Perustettuaan Laihialle oman koulunsa hän toi Jokikylän kirjaston koulutaloonsa, jonne myös sijoitettiin Laihian vuonna 1858 perustettu lainakirjasto, joka on Etelä-Pohjanmaan suomalaisalueen kolmanneksi vanhin pysyvä lainakirjasto. Tätä kirjastoa hän uutteruudella hoiti kahden vuoden ajan. Saipa kiittämättömän kotikunnan pienehkö kirjasto häneltä huomattavan kirjalahjoituksen kesällä 1869.

Tri Schadewitzin kirjastohistorian mukaan Jämsän kunnan kirjasto on perustettu vuonna 1869, joten op. Tarkkasella voisi olla asiassa osuutta. Tämä ei kuitenkaan ole mahdollista, sillä kirjasto oli aikaisemmin hankittu, koskapa jo "Koti ja Koulu" lehden ensimmäisessä numerossa vuonna 1865 mainitaan Jämsän kirjastosta. Kirjaston hyväksi Tarkkanen toimi täälläkin, oli mm. kirjaston kassanhoitajana. Saavuttuaan Jurvaan hän jälleen otti kirjastoasian omakseen ja luovutti kunnan nuoren kirjaston vähäisiin varastoihin huomattavan määrän hyvää kirjallisuutta. Liikkuessaan kansan keskuudessa hän alati muistutti näitä hyvän kirjallisuuden lukemisen tärkeydestä. Opettajien piirikokouksessa Isonkyrön Orisbergissa elokuun 2 päivänä 1882 hän korosti lainakirjastojen suurta merkitystä. Niitä tulisi perustaa kuntaan useita, varsinkin "joka kulma-

kunnalle ja joka kansakoululle, jonne tulisi hankkia varsinkin lasten kirjallisuutta, erityisesti kristillis-siveelliseltä alalta. Kirjastojen tarpeeseen olisi kuntien käytettävä viinarahansa, osa kumminkin". — Tulkoon tässä yhteydessä mainituksi, että hänen pojallaan, op. Uuno J. Tarkkasella oli erittäin keskeinen asema, kun Laihian kunnan kirjastolaitoksen säännöt uudistettiin vuonna 1893. Tuntuu uskottavalta, että poika oli juuri isältään saanut viitteitä ja ohjeita tämän kauaskantoisen ja onnistuneen toimenpiteen suorittamiseen.

Opettaja Tarkkanen on itsekin julkaissut jonkin verran kirjallisuutta. Poistaakseen oppikirjojen puutetta hän Jämsässä ollessaan kirjoitti "Pyhän raamatun historian", josta vuonna 1900 ilmestyi jo yhdeksäs painos. Tämä 160-sivuinen oppikirja oli aikanaan melko suosittu kansakoulujen oppikirjana. Seminaarin johtaja, professori K. G. Leinberg julkaisi samoihin aikoihin teoksensa "Biblian historia". On mielenkiintoista todeta, että tämän jälkeen monissa opettajakokouksissa keskusteltiin mm. näiden oppikirjojen paremmuudesta (ks. Kansakoulu-lehti s. 151/1876, s. 125/1877 ja s. 140/1878). Kun Porin tarkastuspiirin opettajat kokouksessaan 30. 3. 1875 pohtivat oppikirjakysymystä katsoivat he, että Tarkkasen raamatunhistoria on kouluille sopivampi kuin L:n kirjoittama oppikirja. Mielenkiintoisia arviointeja näistä kirjoista esitettiin Mikkelin läänin länt. ja Hämeen läänin itäisen piirin kansakoulunopettajain kokouksessa Sysmässä 1—2. 9. 1880 (ks. Uusi Suometar n:o 18/1881). Jokikylän kansakoululla hän kirjoitti "Kirkkohistorian kansakouluja varten", joka 48 sivuisena ilmestyi Helsingissä vuonna 1887. Vuosina 1904—1910 hän kirjoitti seuraavat kirjaset: Kristus meissä. Muistutuksia Uuden Testamentin koekäännöksiin. Uudenaikuisen raamattukritiikin tulokset. Yhteys menoissa ja tuloissa. Valmistava armo. Pyhän hengen vaikutus kristikunnassa. Jeesuksen Kristuksen persoona ja työ. Jumalallinen ilmestys. Muukalaisen lauluja. Viisi näistä kirjasista pääsi julkisuuteen WSOY:n kustannuksella ja pari hän kustansi itse, kuten myös Vaasassa vuonna 1898 ilmestyneen teoksen "Herra

tulee ja muuttaa maailman". Teoksen kolmas painos ilmestyi 143 sivuisena Kuopiossa vuonna 1919 ja sitä myytiin Kiinan pakanalähetyksen hyväksi. Kun op. Tarkkanen oli innokas kirjastomies ja kirjoitteli erittäin ahkerasti sanomalehtiin, ei ole suinkaan yllättävää, että hän on pystynyt laatimaan näinkin monta kirjaa. Tietävästi hän on kirjoittanut lisäksi monia julkaisukelpoisia käsikirjoituksia, mutta taloudelliset esteet ovat aiheuttaneet sen, että ne eivät milloinkaan päässeet julkisuuteen.

Opettaja Tarkkanen ymmärsi, että muutamat kansakouluvuodet eivät vielä kykene antamaan tarpeeksi laajoja ja pysyviä vaikutuksia kansamme nousevalle polvelle. Tämän vuoksi hän kaikin tavoin yritti kehittää myös koulunkäyntinsä päättäneen nuorison kasvatusta ja harrastipa hän aikuiskasvatustakin. Näissä puuhissaan hän joutui kiinnittämään huomionsa kansanopistolaitokseen. Kuten tunnettua, on kansanopiston kotimaa Tanska, jossa ensimmäinen kansanopisto aloitti toimintansa vuonna 1844. Kansanopistokysymyksestä keskusteltiin Suomessa ensi kerran vuonna 1868. Seuraavallakin vuosikymmenellä asiasta käytiin keskusteluja ja laadittiin sanomalehtikirjoituksia, mutta asian toteutumisen edellytykset silloin vielä puuttuivat. Yleinen sivistyspohja ei ollut vielä kyllin laava. Kansanopisto on meillä kuten muuallakin ollut eräs vastaus vallitsevien olojen synnyttämään haasteeseen. Op. Tarkkanen luki ja tutki näitä kirjoituksia sekä omaksui niiden hyvät puolet. 1880-luvulla hän oli aivan vakuuttunut näiden opistojen hyödyllisyydestä. Niinpä hän itsekkin ryhtyi puuhaamaan asian hyväksi. Jo v. 1884 on hänen poikansa Ilmajoella eräässä esitelmässään käsitellyt kansanopistokysymystä. "Vaasan Lehdessä" n:o 49 hän vuonna 1886 sai julkisuuteen pitkän, kouluoloja monipuolisesti käsittelevän kirjoituksen, jossa hän myös teki ehdotuksen, että Suupohjaan olisi saatava oma kansanopisto. Etelä-Pohjanmaan lehdistössä ei tätä ennen ollut tehty mainitunlaista rohkeaa ehdotusta. Kansanopistojen hyödyllisyydestä op. Tarkkanen sen jälkeen varsin usein esitti vakuut-

tavia lausuntoja. Suomen ensimmäinen kansanopisto aloitti toimintansa Kangasalla tammikuussa 1889. Etelä-Pohjanmaalla opistotoiminta alkoi pienoismuodossaan Lapualla Tynjälän talossa helmikuun 1 p:nä 1890 ollen siellä oppilaina 27 tyttöä ja varsinaisessa muodossaan Ilmajoella marraskuun 7 p:nä 1892. Näin jälkeinpäin on vaikea täsmällisesti todeta, mikä op. Tarkkasen merkitys on ollut asian eteenpäin viemisessä mutta sen edelläkävijöihin hän joka tapauksessa kuuluu.

On huomattava, että huolehtiessaan toisten sivistämisestä op. T. ei laiminlyönyt itsensä ammatillista kehittämistä. Jo 11. 6. 1873 hän kirjoitti Cygnaeukselle aikomuksestaan lähteä kuu-kaudeksi seuraamaan opetusta seminaarin harjoituskoulussa. Johtokunta ei ollut myöntänyt tätä varten virkavapautta. Tammikuun 13 p:nä 1880 hän lähetti samaa tarkoitusta varten kouluhallitukselle apuraha-anomuksen ”syystä, että olen ollut opettajana jo yli 13 vuotta enkä ole ollut tilaisuudessa kuulemaan uusia opetustapoja, joten uskon jo olevani liian vanhan aikuinen opettamaan”. Nyt nämä rehellisen kriittisesti itseään tarkkaillut opettaja saikin 100 mk avustuksen, joka ei ollut suuri, kun matkoihinkin kului jo 60 mk.

Maamme nuorisoseuraliike sai op. Tarkkasesta ystävän heti ensi vaiheistaan alkaen. Hän ymmärsi liikkeen jalot tarkoituksetperät ja hyvät pyrkimykset, jotka osaltaan olisivat johtamassa koulunkäyntinsä päättäneitä nuorisoa oikeille teille. Laihialainen lyseolainen Juho Hietanen oli ”Vaasan Lehdessä” maaliskuulla 1881 saanut julkisuuteen kaukonäköisyyttä osoittavan kirjoitussarjansa, jonka eräät osat muodostuivat niin sisältörikaiksi, että niitä nykyisin pidetään nuorisoseuraliikkeen ohjelmakirjoituksena. Huomattakoon, että op. Tarkkanen samoihin aikoihin julkaisi samassa lehdessä monia kirjoituksia nuorison asian puolesta. Esim. numeroissa 27—28 hän varsin pitkässä kirjoituksessaan ”Sananen Suupohjan nuorisolle” osoittaa kansamme ja maakuntamme (Suupohja-nimitys tar koitti silloin hieman toista aluetta kuin nykyisin) nousevalle polvelle innostavia ja opastavia sanoja. Monipuolisesti hän ku-

vailee luku- ja sivistysharrastusten suurta merkitystä. Hän koetti innostaa nuoria koulutielle ja kirjastojen käyttöön. Sanomalehtien lukemista hän piti tärkeänä. Valitettavasti noina aikoina pitäjiin tuli vain muutamia kymmeniä sanomalehtiä kuhunkin (esim. Alavudelle: Uusi Suometar 10 kpl, Vaasan Lehti 1, Vaasan Sanomat 1, Ahti 23, Kyläkirjasto 9, ruotsalaisia lehtiä ym. yhteensä 130 lehteä; Töysään vain 7 lehteä, Lapualle: Uusi Suometar 27, Vaasan Lehti 49, Vaasan Sanomat 47, Kyläkirjaston kuvalehti 26, Päijänne 2, Suomen virallinen lehti 5 jne.) joten sanomalehtien luettavaksi saaminen oli hankalaa. Samassa kirjoituksessaan op. Tarkkanen esitti kuvauksen nuorison elämästä ja antoi hyviä ohjeita elämäntapojen parantamiseen. Moitteen sijaa nuorison tavoissa olikin, sillä esim. taikauskoisuutta esiintyi varsin paljon, kuten op. Tarkkanen osoitti saman lehden seuraavassa numerossa. Hän ymmärsi että vain lisääntynyt tieto on omiaan poistamaan noita turhia luuloja. On valitettavaa, että nuorisoseurahistoria tähän mennessä ei ole lainkaan kiinnittänyt huomiota näihin kirjoituksiin, jotka omalta osaltaan olivat muokkaamassa yleistä mielipidettä nuorisoyhdistysten perustamiseen. Tunnettua on, että maamme ensimmäinen nuorisoseura syntyi Kauhavalle juhannuspäivänä 1881. Laihiallakin nuorisoseura-asia oli esillä jo samana vuonna. "Vaasan Lehdessä" n:o 73/1881 kirjoitettiin paikallisista oloista nim. seuraavaa: "Nuoret, jotka ovat nykyajan valistusta imeneet, sitä omistaneet, ovat saaneet silmänsä auki näkemään, miten kansaltamme puuttuu paljo, miten vanhat olot ovat virheen alaisia ja toisaalta kuinka valistus ja nykyajan edistyskeinot olisivat tarpeellisia. Tästä syystä he ovat ryhtyneet kaikkiin keinoihin innokkaasti, ei ainoasti itse tulemaan, vaan myös saattamaan koko kuntaa siitä osalliseksi, saadakseen valoa kansalle. Mutta nuorina ja kokemattomina he eivät aina punnitse sanojaan, siis sota-aseitaan. Heitä olisi ymmärrettävä, sillä tulevaisuus on juuri heidän!" Samana syysynä "Vaasan Sanomissa" (n:o 98—99) julkaistiin laajat kirjoitukset nuorisoyhdistysten yhteiskunnallisesta merkityksestä ja

joskus on esitetty, että op. Tarkkanen olisi ollut näidenkin kirjoitusten takana.

Maamme toinen nuorisoseura syntyi Laihialle vuonna 1882, jolloin paikalliset sivistyksen harrastajat ylioppilas Juho Hietasen laatiman kirkkokuulutuksen innoittamina saapuivat seuran perustavaan kokoukseen pitäjän vanhimman kansakoulutalon suojiin heinäkuun 30 päivänä. Merkillepantavaa on, että op. Tarkkanen muutamaa päivää myöhemmin pidetyssä opettajain piirikokouksessa on sanomalehtiutuisen mukaan lausunut mm. näin: "Nuorisoyhdistyksiä tulisi myös kansakoulunopettajain käikin tavoin edistää, sillä ne juuri paljon lukuhalua nuorisossamme voivat edistää". Varmaankin op. Tarkkanen oikein sydämestään iloitsi uuden seuran perustamisesta. Pari viikkoa aikaisemmin oli pidetty suuret maakunnalliset nuorisoseurajuhlat, Malkamäen juhat, joissa oli päätetty perustaa maakunnallinen keskusjärjestö. Niin tapahtuikin Ilmajoella samana syksynä ja op. Tarkkasen vanhin poika, ylioppilas Matti Tarkkanen tuli uuden seuran monivuotiseksi, tarmokkaaksi sihteeriksi. Tämä ei varmaankaan olisi ollut mahdollista, jos isä olisi vastustanut uutta aatetta. Kun lähinnä seuran sihteerin formuloimat Etelä-Pohjanmaan nuorisoseuran säännöt myöhemmin lähetettiin senaatin vahvistettaviksi, kuului op. Tarkkanen anomuskirjelmän allekirjoittajien joukkoon.

Kun Laihian nuorisoyhdistyksen toiminta parin vuoden jälkeen siirtyi etupäässä raittiustyön merkeissä tapahtuvan työkentelyn linjoille, tuli nuorisotyö op. Tarkkaselle jos mahdollista vieläkin läheisemmäksi. Tiedetään hänen 1880-luvulla olleen kiinteässä kosketuksessa tuon toiminnan paikkakunnallisten johtajien, kirjailija Santeri Alkion ja kansakoulunopettaja Juho Kotkasen kanssa. Varmaankin heidän kesken on käyty monta keskustelua sekä asian periaatteellisesta puolesta että sen paikallisista sovellutuksista. Joukon vanhimpana op. Tarkkanen on kyennyt antamaan hyviä ohjeita ja laajan elämäkokemuksensa leimaamia suuntaviivoja nuorisotyöhön.

Vuonna 1888 oli EP:n nuorisoseuran esimieheksi valittu San-

Santeri Alkio

Juho Kotkanen

teri Alkio ja op. Juho Kotkanen toimi varaesimiehenä. Seuran tärkeä kesäjuhla, joka samalla oli vuosikokous, pidettiin Isosakyrössä 30. 6. Siitä muodostui monessakin mielessä huomattava tapaus. Kirjailija ja ministeri Santeri Alkio muisteli sitä vuonna 1920 seuraavasti: "Tähän juhlaan oli vieraksi kutsuttu Laihian reservikomppania, joka täydessä juhla-asussaan, hurslihousuissa ja verkatakeissaan marssi juhlakentälle. Ja se oli liikuttava, uljas näky! Tunnelma Suomen oman asevelvollisen armeijan kansallisesta merkityksestä oli vielä tuore ja lämmin. Siihen sisältyi aina ajatus siitä, ettei tämä asevelvollisuus tarkoittanut meille Venäjän valtaistuimen tukemista. Reservipojat sen lisäksi olivat vielä lähempänä kansaa kuin vakinaiset joukko-osastot. Silloin 1888 Pappilansaarella oli suomalainen reservijoukko virallisesti varmaan ensi kerran suomalaisessa kansanjuhlassa mukana. Nuorisoseuraliike oli suomalaisen asevelvollisuuslain kanssa melkein saman vuoden lapsia". Tilaisuudessa oli yleisöä paljon ja tunnelma korkealla. Alkio itse piti voimallisen ja aatteellisen puheen. Mutta tilaisuuden juh-

lapuhujaksi seuran johtomiehet olivat saaneet ystävänsä, op. Antti Tarkkasen. Sanomalehtiutinen kertoo hänen esityksensä seuraavasti: "Op. A. Tarkkanen piti jokseenkin pitkän juhlapuheen, jossa hän innokkaasti teroitti nuorison mieleen kristillis-siveellisyyden tärkeyttä sekä jaloa Isänmaan rakkautta. Puhuja ei tosin kieltänyt huvituksia, sillä nuo henkeä ja ruumista virvoittavat voimistelut, tanssit ja leikit ovat kyllä luvallisia kun ne vaan tapahtuvat siveellisesti, Jumalan pelossa ja kristillisessä mielessä. Eikä puhuja luullut nuorison voivankaan olla tämmöisiä luonteen vaatimia seurusteluja paitsi, vaikka niissä monet kiusaukset ovat niin peräti lähellä". Juhlan loppupuolella tapahtui merkillinen häiriö. Juhlapuhuja ja toinen opettaja, Esa Paavo-Kallio joutuivat ottamaan yhteen aivan sopimattomalla tavalla. Tarkkasen puheen jälkeen nimittäin Paavo-Kallio kiipesi puhujanpaikalle ja ryhtyi pitämään esitelmää naisille erehtyen lopuksi koskettelemaan raamatullisia asioita. Se antoi Tarkkaselle aiheen sekaantua puheeseen. Kesällä 1912 muisteli maisteri E. E. Takala tätä tapausta Pyrkijä-lehdessä varsin mielenkiintoisesti. Otamme tähän otteen hänen kuvauksestaan: "Syvästi uskonnollisena henkilönä kansakoulunopettaja A. Tarkkanen, yksi nykyisten opettajaimme Nestoreista, ei katsonut voivansa olla intomielisin, hehkuvin sanoin panematta vastalausestaan heti paikalla moista raamatunrääpimisistä vastaan. Puhuessaan intoutui hän ehkä lausumaan sanoja, joista Paavo-Kallio luuli voivansa tarttua kiinni. Hänkin nousi puhujalavalle ja alkoi nuoremmilla voimillaan ja selvemällä äänellään julistaa mielipiteitään yhtäaikaa opettaja Tarkkasen kanssa. Skandaali oli yleinen". Santeri Alkio antoi torvisoittokunnalle merkin ja sen soittoon puheet hukuivat. Senjälkeen hän puolusti op. Tarkkasen mielipiteitä.

Vuonna 1910 op. Tarkkanen vielä käsitteli Ilkka-lehdessä aikansa nuorisokysymystä lausuen pitkässä kirjoituksessaan mm. näin: "Meidän nuorison kehitys ei ole mennyt oikeaan suuntaan. Minä en syytä nuorisoliikkeen alkajia, en sen johtavia henkilöitä. He olivat kyllä tahtoneet johtaa syvempään hengen

sivistykseen, tapojen puhtauteen ym. mutta ajan henki vei ja vie väkisin omalle suunnalle. Nuoriso ei halunnut kuulla sisälisestä hengen sivistyksestä ja kohottamisesta, vaan he halusivat sellaista sivistystä, joka tyydyttää aistillista tunnetta ja huvittaa lihallista mieltä. Siksi pä hienot puvut ja tavat, alinomaiset kirotot näytelmät, kuvaelmat ja lisäksi tuo romaani-kirjallisuus yms. tulivat pääasiaksi. Siis tarvittiin rakentaa ja ylläpitää kalliit seurahuoneet ja niissä puhvetit". — Nuorisoseurainnostuksen op. Tarkkanen sai siirretyksi pojalleen op. Uuno J. Tarkkaselle, joka vuodesta 1892 sangen aktiivisesti toimi Laihian nuorisoseuran piirissä, oli mm. seuran varapuheenjohtajana.

Antti Tarkkanen oli voimakas ja innostunut raittiusmies. Koko elämänsä ajan hän aktiivisesti ja monin tavoin taisteli väkijuomien käyttöä vastaan. Juoppous oli Laihialla melko yleistä hänen saapuessaan Jokikylän koululle v. 1882. Edellisvuonna oli Laihian raittiustilanteesta ollut "Vaasan Sanomissa" seuraava murheellinen kuvaus: "Olutkauppiaita tulvii kuntaamme vastustamattomalla voimalla. Niitä on jo 5—6 kappaletta. He saavat uuden elinkeinoasetuksen nojalla asettaa hartsinesteen myymälöitään tänne ilman kunnan lupaa. Tätä humalaöljyä väliin pienet poikanulikat sekä ikäukotkin juoda pinnistävät, jotta ovat juovuksissa ja rypevät kuin siat loassa sekä huutavat ja tappelevat. Varsinkin vanhempi väki vielä ylläpitää olviloita ja vaimoväkikin on tähän paheeseen jo takertunut. Aika ja toinen kokoontuu monioita emäntiä ryhmään, jossa ensin tyhjennetään olvipulloja, sitä jatketaan koko päivän kunnes joudutaan niin hyvään voiteeseen että toisiaan halailien lähdetään pitkin raitteja ja kujia hyssyttelemään. Jos emme voi mitään keinoa keksiä oluttulvan estämiseksi, niin vihdoin koko Laihia kaikkineen uppoo olutjärveen kuin egyptiläiset Punaiseen mereen. Juurittakaamme yhdessä pois moimen pahe kunnastamme". Tuollaisen väestön keskuudessa oli todella pontevasti tehtävä raittiustyötä. Sellainen ei ollut op. Tarkkaselle uutta. On löytynyt tietoja, että hän jo Jämsässä

ollessaan olisi toiminut raittiusseuran piirissä. Silloin siellä olisi ollut eräs kaikkein ensimmäisistä raittiusseuroistamme.

Jo ensimmäisenä keväänä Jokikylässä opettajana toimissaan op. Tarkkanen perusti sinne raittiusyhdistyksen, jonka perustava kokous oli huhtikuun 11 päivänä 1883. Aluksi siinä oli 11 aikuista jäsentä ja 61 koululaista. Vuoden 1884 alussa heitä oli 34 aikuista (22 miestä ja 12 naista) sekä 67 lasta. Helmikuun 17 päivänä hän saapui vuokrahuoneissa toimivaan Kirkonkylän kansakouluun pitämään raittiusesitelmää. Tilaisuudesta kerrottiin sanomalehdessä seuraavasti: "Raittiuden luento kuulutettiin joku pyhä takaperin pidettäväksi Kirkonkylän kansakoululla, jossa samalla kertaa ehdoitellaan raittiuden seuran perustamista kuntaan. Mutta ei siitä tullut mitään sillä enemmistö täälläkin on niin mieltynyt vastakkaiseen suuntaan, ettei kunnassa voida kärsiä tuollaista seuraa. Ei sovi niin hyvin luopua vanhoista, raaosta tavoista. Nuorisoseuran menestys myös nähtävästi kärsii yhtäläisesti vastahakoisuudesta. Siiveelliset yritykset, kuten raittius ja nuorisoseurat eivät vielä tähän aikaan tahdo menestyä kunnassamme, sillä niihin ei liity monta todellista ystävää, mutta sen sijaan ne saavat osakseen monta ivasanaa". Tarkkanen ei tästä kuitenkaan lannistunut. Alkukesällä oli "Vaasan Lehdessä" asiasta jälleen maininta ja seuraava toivomus: "Perustakaamme mekin keski- ja alapäähän kuntaa raittiusseuroja, koska Jokikylässä on sellainen ollut vaikuttamassa jo kaksi vuotta, ja olen kuullut että siellä on seurassa 80 jäsenen paikoilla, eikä siitä ole siellä minkäänlaista vahinkoa huomattu olevan". Kesäkuussa 1884 Tarkkanen piti raittiuskokouksen Isonkylän kansakoululla, jossa yhdistykseen liittyi useita uusia jäseniä. Täällä päätettiin että yhdistys liittyy haaraosastoksi Helsingin Raittiuden ystävien yhdistykseen ja ottaa nimen Laihian raittiusseura. Alunperin seura tarkoitettiin nuorison yhdistykseksi. Kun Raittiuden ystävien vahvistettavaksi lähetettiin säännöt, edellytettiin niissä että seurassa toimisi erillinen lastenosasto. Mutta kun sääntöjä ei tässä muodossa vahvistettu, jäi lastenosasto pois ja jäseneksi-

pääsyn ikäraajaksi määrättiin 16 vuotta. Tarkkanen toimi seuran puheenjohtajana vuosina 1883—86. Vuonna 1884 pidettiin kokouksia kerran kuukaudessa, enimmäkseen Tarkkasen koululla. Näissä tilaisuuksissa oli muun ohjelman lisäksi 10 luentoa. Lainakirjastokin päätettiin perustaa ja se hankittiinkin. Tarkkanen, Juho Kotkanen ja Santeri Alkio olivat tämän seuran johtohenkilöitä koko ajan. Seuran vuosikertomuksessa todettiin, että kunnan ”arvokkaammat henkilöt ovat vain vähäisessä määrässä osoittaneet sille myötätuntoa.”

Raittiusasian hyväksi op. Tarkkanen saikin tehdä lujasti työtä. Monissa seuran vuosikertomuksissa mainitaan, että vain harvat jäsenet ovat täydellisesti voineet pitää raittiuslupauksensa. ”Vaasan Lehti” n:o 52/1885 kertoo seuran toiminnasta esittäen, että ”monia seuran jäseniä oli käynyt Vaasassa mettu- maarimarkkinoilla ja olipa jollekulle käynyt niinkin ohraisesti, että raittiusneula lakista oli pudonnut olutlasiin...!” Vähitellen seura saavutti pysyviä tuloksia ja monissa sanomalehtikirjoituksissa vuosikymmenen loppupuolella annetaan seuralle varaukseton tunnustus. Sekä puheina että kirjoituksin op. Tarkkanen ahkerasti levitti raittiusaatetta. ”Vaasan Lehdessä” n:o 26/1886 hän selvittelee raittiusasian ja papiston suhdetta. Lehdessä oli näihin aikoihin käyty asiasta vilkasta mielipiteidenvaihtoa lehden vakinaisen pakinoitsijan ”Kaupungin Jaskan” erään kirjoituksen johdosta. Kirjoituksessaan Tarkkanen kosketteli myös raamatun suhdetta raittiuteen ja mainitsi, että ”olen lukenut kaikki Suomalaiset raittiuskirjat ja -kirjoitukset.” Monia kymmeniä, ehkäpä sata puhetta hän raittiudesta piti suurissakin tilaisuuksissa. Suomen V yleisessä raittiuskokouksessa Vaasassa 29. 6. 1887 hän alusti kysymyksen ”Voivatko muutamissa uskonnollisissa kysymyksissä erimieliset yhdistyä hyvällä omallatunnolla raittiusasiassa yhdessä vaikuttamaan?” Hänellä oli asiassa myönteinen kanta. Edelleen hän käsitteli kysymystä, kenen velvollisuutena etupäässä on taistella raattiusrienoissa ja totesi että tehtävä kuuluu jokaiselle. Hän katsoi, että jo 14-vuotiaita pitäisi saada ottaa raattiusseuran jäse-

niksi. Kouluasetuksesta olisi poistettava este, joka kieltää koululaisia liittymästä yleisiin seuroihin. Joulukuun 6 p:nä 1889 pidettiin Vaasassa tehtaanisäntä Edv. Björkenheimin puheenjohtajana yleinen keskustelutilaisuus, jossa Antti Tarkkanen alusti kysymyksen "Kummallako tavalla edistetään juoppoutta enemmän, myymällä paloviinaa kannuttain vai puolituopillistaitanko?" Hän arveli jokaisen tietävän, että kuta helpommin viinaa saadaan, sitä enemmän sitä juodaan. Hän oli omin silmin huomannut, että vähintään 2/3 kaupungista palaavista maalaisista kotimatallaan oli humalassa. Uusi paloviinalaki oli tullut. Viinanmyynnin vähin määrä on saatettava niin korkeaksi kuin suinkin, jos juoppoutta halutaan ehkäistä. Lisäksi hän arveli, että kokonaisen kannun ostamiseen ei panna kovin helpolla rahoja. Kannunpullo ei sovi povitaskuun, joten senkin vuoksi se on suositeltava viinakannuksi.

Verratonta apua raittiustyössä op. Tarkkanen sai vanhimasta pojastaan, ylioppilas Matti Tarkkasesta, joka edellä on jo tullut mainituksi muissa yhteyksissä. Toimiessaan EP:n nuorisoseuran kiertävänä puhujana hän saattoi laajoille joukoille eri puolilla maakuntaa esitellä nuoriso- ja raittiuskysymystä. Hän perusti monia raittiusseuroja maakuntaan. Tammikuun 11 p:nä 1885 hän perusti Jurvan raittiusseuran (Vaasan Lehti n:o 19/1885), jolle antoi komean nimen "Viinat Jurvasta pois"! Samana vuonna hän julkaisi ensimmäisen raittiuskirjansa ja seuraavana vuonna hän perusti Ylioppilaiden raittiusyhdistyksen. Empimättä voidaan todeta, että isän ja pojan yhteistyö tällä alalla johti monin muodoin maakunnan hyväksi.

Aluksi Antti Tarkkanen aivan vakavasti mieli antautua lähetysaarnajan tehtäviin. Tähän ei tulisieluisella nuorukaisella ollut mahdollisuutta, sillä noihin aikoihin ei vielä ollut maassamme lähetystyökoulua, missä olisi saanut valmistua alalle. Mutta lämpimänä pakanalähetyksen ystävänä ja kannattajana hän pysyi koko elämänsä ajan mainiten tästäkin asiasta monissa kirjoituksissaan joissa hän kehoitteli heitä antamaan uhrilahjoja pakanalähetykselle. "Kansan Lehdessä" n:o

Rov. Matti Tarkkanen

43/1869 hän kirjoittaa aiheesta "Ystävällinen kehoitus ryhtymään Lähetys toimeen" mainiten että lähetysskoulussa on 17 nuorukaista joista 5 kohta valmistuu. Heidät olisi saatava matkaan. Hän kehoittaa säästämään ja uhraamaan varoja pakana-työlle. "Auttakaamme pakanain viheliäisyyttä" toteaa hän ve-toavasti vakavan kirjoituksensa lopussa yleisölle. — Porvoon piispa F. L. Schauman (1810—1877) kävi vuonna 1871 pitämässä piispantarkastusta Jämsässä ja tällöin op. Tarkkanen tutustui häneen. Porvoon tuomiokapitulissa op. Tarkkanen suoritti eri-tyistutkinnon ja sai 20. 9. 1872 sieltä saarnaamisluvan, jollaisia tuolloin vain peräti harvat kansakoulunopettajat kykenivät hankkimaan. Erityisesti uskontotunnit jäivät hänen opetuk-sestaan pysyvästi oppilaiden mieliin, sillä juuri hänelle ominai-sella tavallaan hän osasi sattuvilla esimerkeillä ja muutenkin erittäin havainnollisella opetuksella kuin myös itse asiaan läm-minneenä henkilönä temmata lapset mukaansa nimenomaan näillä tunneilla. Uskonnollisena puhujana hän tuli tunnetuksi varsin laajoilla alueilla maassamme. Hänen aikalaisensa sanoivat, että koko pitkän elämänsä ajan op. Tarkkanen julisti evan-

keliumia syntisille sellaisella innostuksella, joka on vain harvoille kuolevaisille suotu. Ken kerrankaan kuuli hänen pitävän hartauspuhetta, häneen jäi siitä jotain pysyvää vaikutusta. Niin lämpimästi, elämänläheisesti, havainnollisesti ja vakuutavasti hän pystyi korostamaan iäisyysasiaa. Hänen puheensa ei ollut pelkkiä sanoja, vaan täyttä elämää. Hän jokapäiväisessä arkielämässäänkin noudatti uskonnollisia tapoja vaatien perheensä ja palvelijansakin niitä seuraamaan. Hänen puhetapansa oli erittäin nopea, sanoja ”tuli kuin ampumalla”. Jo Jämsässä ollessaan hän kirjoitti lehtiin raamatun aiheista ja sen tulkinnoista. Tämänluontoisia kirjoituksia hän on laatinut n. 40. ”Vaasan Lehdessä” n:o 9/1890 hän kirjoitti ”Valasta ja todistamisesta”. Vaasa-lehdessä n:o 44/1904 hän esitti terävää raamatun kritiikkiä puolustuskirjoituksessaan erästä raamatun moittijaa vastaan. — Muuten hän edusti vapaakirkollista suuntaa ja joutui tämän takia papiston kanssa erimielisyyksiin. Mahdollisesti juuri tämän vuoksi ei kansakoulun johtokuntaan ollut halukas myöntämään hänelle virkavapautta, kun hän useaan otteeseen pyysi sitä voidakseen tehdä pitkiä saarnamatkoja ja raittiusvalistusretkiä maakuntaan.

Utteran koulutyönsä ohessa ja erinäisissä vapaissa valistusrienoissa toimimisen rinnalla häneltä riitti aikaa, harrastusta ja taitoa voimme sanoa kaikkeen, mikä on ollut tosihyvää ja jaloa sekä siihen, minkä hän on käsittänyt itsensä taikka lähimmäistensä parhaaksi. Liiottelematta voidaan todeta, että tuostakin toiminnasta tulisi kerrottavaa ainakin yhtä paljon kuin edellä on esitelty hänen valistustyöstään, mutta rajoitetun palstatilan vuoksi voidaan tässä yhteydessä vain viitata eräisiin piirteisiin.

Kun op. Tarkkanen oli saanut kasvaa maanviljelijän poikana, kehittyi hänestä helpolla sellainen ”sivistynyt maamies”, jollainen opettajana oli Cygnaeuksen ja 1800-luvun maaseudun asukkaiden mielestä kansakoulunopettajien ihanteena. Tarkkanen oli maanmies koko olemuksellaan. Hän oli ympäristönsä johtaja, ei ainoastaan henkisellä ja hengellisellä alalla, vaan

maallisissakin riennoissa. Tarmokkaasti ja lämpimästi hän harjoitti maanviljelystä kaikissa toimipaikoissaan ja varsinkin vuoden 1892 jälkeen, jolloin hän oli vapaa opettajantehtävistään. Hänen maanviljelyksensä oli tuloksellista. Hän seurasi siinä ajan vaatimia uudistuksia ja näytti omalla esimerkillään naapureilleen, että järkiperäinen ja voimakas maanviljelys on välttämätön elinehto pohjoisessa isänmaassamme. Esimerkiksi salaojitusta, jota Laihialla 1950-luvulla harrastettiin suhteellisesti eniten koko maakunnassa, hän kokeili jo 1890-luvulla. Rappautuneen Tainuun kartanon hän asui mallikuntoon. Vuonna 1911 taloon kuului kerrassaan 110 hehtaaria viljeltyä peltoa, joiden hoito luonnollisesti vaati runsaasti vierasta työvoimaa.

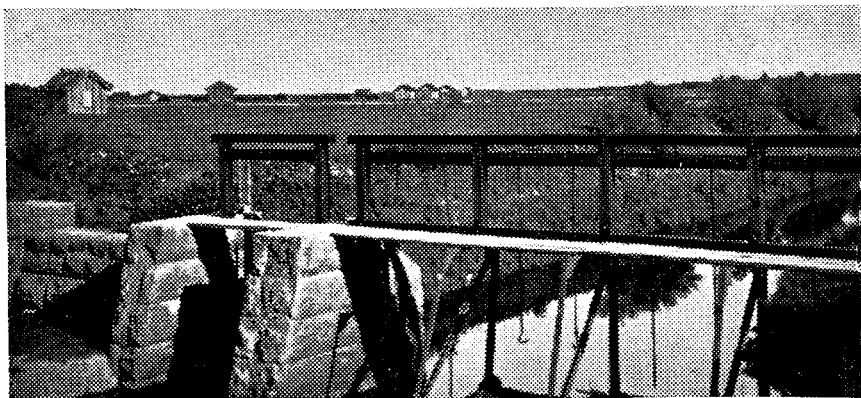
Maanviljelyksen alalla hänen päätyönsä lienee suuren Tainusjärven kuivatus. Se oli todellinen suurtyö, uskalias ja onnistunut yritys, joka tuli maksamaan n. 40 000 mk josta määrästä valtio korvasi 13 500 mk. Suunnitelma kohtasi ankaraa vastustusta järven rantojen omistajien taholta. Siitä kertovat monet kirkkokuulutuksetkin, joita Laihian ja Jurvan kirkoissa on kansalle julistettu. Otamme niistä muutamia näytteeksi: —

Laihian kirkossa 12. 11. 1882: ”Tämän kautta tieroksi annan Kaikillen niillen taloon isännillen, joita Taihnun opettaja waatii oikeukseen järven kuivoosta eli kosken kaivoosta, jotta He kokoontuisit keskustelemaan tästä asiasta tänä päivänä kello 4 aikana jälkeen puolenpäivää Matti Potkan taloohin Perälänkyläs”. Laihian kirkossa 26. 10. 1884: ”Marraskuun 17 päivänä pidetään Jurvan Tainuussa opettaja Antti Tarkkasen luona kokous syystä saada selko Tarkkasen Laihian ja Jurvan pitäjään kihlakunnanoikeudessa nostetussa riita-asiassa koskeva ojanluomista ja vesikaivannosta Tainuunjärvestä. Vaasa 20. 10. 1884

Laihian kirkossa 21. 12. 1884: ”Koska Torstilan kylän isännät haluavat lopettaa kosken kaivausriitaa kanssani ja suosiolla ottaa osaa työhön, niin kutsutaan vielä kerran muidenkin kyläin isäntiä, jotka riitaan koskevat, keskustelemaan sovinnosta Kinnarin lautamiehen luo joulukuun 27 p. kello 10. Antti Tarkkanen.”

Viitaten siihen, että "Pohjalaisessa" n:o 104 ja 108/1896 on julkaistuna melko yksityiskohtainen kuvaus tästä huomattavasta toiminnasta haluan lopuksi esittää, mitä tunnettu laihialainen nuorisoseuraveteraani ja järkiperäisen maanviljelyksen kehittäjä, mv. Matti E. Mäki tästä asiasta tutkimustensa tuloksena on eräässä kotiseutulehdessä esittänyt. Kirjoituksessaan hän mainitsi mm. näin:

"Maanviljelijänä suoritti Antti Tarkkanen elämäntyön, jonka hyötyä hänen jälkeläisensä ja koko ympäristö ovat saaneet jo nauttia yli puoli vuosisataa. Jo Tainuun ja Vuorusluoman

Tarkkasen aikaansaannos: peltoa järven kohdalla

tiloja ostaessa oli Tarkkanen kiinnittänyt huomiota niiden lähellä olevan järven kuivaamismahdollisuuteen. 1880 toimitutti Tarkkanen tutkimuksen järven kuivaamismahdollisuuksista. Sen jälkeen hän hankki muilta maanomistajilta tarpeelliset järven rantaoikeudet ja pani valtiolainan anomuksen. Kuivaustyö voitiin alkaa 1891 ja työ saatettiin loppuun jo seuraavana vuotena. Myöhemmin Tarkkanen täydensi kuivatusta ominvoimin ilman valtion apua.

Tainusjärven pinta-ala oli noin 400 ha ja rantojen pituus 5 kmtriä. Järven rannalla oli viljelyksiä, jotka olivat kärsineet tulvista, jotka nyt loppuivat. Tulvien loppuminen tuli koko

ympäristön hyödyksi, mutta Tarkkanen sai omaksi tulokseen noin 300 ha suuruisen järven hyötyalueen tulon, joka jo 1895 kasvoi noin miljoonan kiloa heinää. Paitsi kuivauskustannuksia oli myöskin latojen rakentamisessa melkoinen urakka, sillä alueelle rakennettiin noin 200 suurta kaksiosaista latoa.

Asioita tuntematon lukija voi kuvitella, että Tarkkanen oli raharikas, jolle talojen ostaminen ja kunnostaminen sekä Järven kuivatus oli helppoa ilman rahallisia vaikeuksia. Todellisuudessa hän kuitenkin suoritti kaikki yrityksensä lainarahoilla. Jo ennen järven kuivatukseen ryhtymistä oli Tarkkasella paljon velkaa. Varovaiset ympäristöläiset odottivat hänen vararikkoaan. Vaimon varakkaat veljet tekivät takauksillaan luoton saannin mahdolliseksi. Hekin jo eräänä aikana pelkäsivät vararikkoa, mutta eivät voineet kieltää luottoaan, sillä työn pysähtyminen olisi varmasti tuonut vararikon ja vienyt heidänkin taloudet mukaansa. Vasta 74 vuotiaana 1912 vähän ennen kuolemaansa sai Antti Tarkkanen velkansa maksetuksi ja voi siirtää maaomaisuutensa velattomana seuraavalle polvelle.”

Asian käytännöllisten järjestelyjen aiheuttamista kustannuksista Tarkkanen joutui käräjöimään pitkään. Niinpä Laihian ja Jurvain kuntain yhteinen varsinainen kuntakokous 5. 10. 1896 käsitteli, millainen lausunto annetaan siitä hänen valituksestaan, jonka hän teki senaattiin ja jolla hän pyysi kumoamaan revisio-oikeuden 3. 3. 1896 antaman päätöksen Tainusjärven rantain rajakustannusten suorittamisesta. — Laihialla tapahtuneen isonjaon järjestelyjen johdosta Tarkkanen 1890-luvun alussa varsin moneen otteeseen tarttui kynäänsä ja lähetti lehdille seikkaperäisiä kuvauksia asiasta

Maatalousjärjestöjen tilaisuuksiin hän säännöllisesti osallistui maakunnassaan. Vaasan läänin maanviljelyskokouksessa Kauhajoella 5—6. 7. 1876 hän oli käsitöiden palkintotuomarina, samoin vastaavassa tilaisuudessa Vanhassa Vaasassa 2—3. 7. 1891. Siellä keskusteltiin mm. siirtolaisuudesta Amerikkaan ja sen varjopuolista. Tarkkanen näki maastamuuton seurauk-

sisä hyviä ja huonoja puolia. Lopuksi hän puheessaan ehdotti kieltolain maastamuuton ehkäisemiseksi. Tätä ei kuitenkaan kannatettu. Todettiin, että jos sellainen aikaansaataisiin, niin kyllä pohjalainen aina sen verran osaa soutaa, että Pohjanlahden yli pääsee! Sen sijaan kokous hyväksyi Tarkkasen ehdotuksen siitä, että isännille jaettaisiin ilmaisia kirjasia, joissa olisi selitetty karjatuberkuloosin oireet ja varotoimenpiteet. Vaasan läänin meijerinäyttelyssä ja keskustelukokouksessa 29.—30. 3. 1889 oli voikauppa kovasti esillä. 150 osanottajan joukossa nähtiin mm. Laihian 2 meijerin edustajat. Täällä Tarkkanen ihmetteli, miksi vastustetaan voinvientyhdistysten perustamista. Hän perusteli sellaisten tärkeyttä monisanaisesti ja kokous hyväksyikin hänen esityksensä. Samassa tilaisuudessa hän polemisoi separaattoreiden käyttöä vastaan. — Useissa näyttelyissä Tarkkasen karja sai palkintoja.

Maatalouden alaan liittyviä kysymyksiä Tarkkanen käsitteli lukemattomissa kirjoituksissaan. Varsin erikoisena on pidettävä "Vaasan Lehdessä" n:o 104/1889 ollutta kirjoitusta "Palkollisiasiain parantamisesta Etelä-Pohjanmaalla". Siinä hän laajasti käsitteli palveluskunnan toiminnassa esiintyviä haittoja. Hän ehdotti että olisi painatettava erityinen palkollispäästökirja, joka annetaan heille pestiajan päätyttyä. Heidän käytöksestään olisi annettava vuosittain arvostelu. Osa palkasta olisi maksettava postisäästöpankin merkkeinä, että palvelijat oppisivat säästämään. Samassa lehdessä n:o 98 oli hänen laatimansa laaja pääkirjoitus aiheesta "Kotimainen viljakauppa Vaasaan". Monipuolisessa ja ajan oloja valaisevassa kirjoituksessaan hän mm. ehdotti toisen myllyn perustamista Vaasaan ja viljatullien aikaansaamista. Maanviljelijäin oma jauhokauppa olisi perustettava Vaasaan. Numerossa 82 hän erittäin yksityiskohtaisesti käsittelee Orisbergin maanviljelyskoulun silloista tilaa ja luonnollisesti tekee jälleen runsaasti uudistusehdotuksia. "Satakunta"-lehdessä n:o 48/1878 hän käsittelee metsänhoidollisia seikkoja antaen jälleen hyviä ohjeita metsien oikeasta hoitamisesta. Erikoisesti hän kehoittaa isäntiä itse menemään mukaan

metsätöihin eikä ajamaan "trenkejä" yksin metsää pilaamaan. Metsänhoito on erittäin kannattavaa puuhaa.

Kun Tarkkanen avoimin silmin seurasi ympäröivää elämää, kykeni hän esittämään uudistuksia monista yhteisistä ja yleisistä asioista.

"Vaasan Lehdessä" n:o 12/1887 hän esitti radikaalisia uudistuksia silloin vallinneeseen rasittavaan "holli- ja kyytivelvollisuuteen talollisille". Saman lehden numerossa 9 hän käsitteli lukukinkereitä. Postivirkailijain huolimattomuutta hän useinkin kosketti, mutta esitti mielipiteensä niin jyrkässä sävyssä ja loukkaavasti, että sai tämän vuoksi haasteita käräjille. Monien muidenkin asiain yhteydessä hän lausui ajatuksensa julki liian suorasukaisesti ja joutui sen vuoksi ikävyvyksiin. Kansakoulujen tarkastusta hän käsitteli "Vaasan Lehdessä" n:o 19/1888. "Satakunta"-lehdessä n:o 38/1879 hän oli ottanut kirjoituksensa aiheeksi "Muuan kansamme rehellisyys- ja siveystuntoa uhkaava vaara". Hän viittasi siihen, että puurojyvän kerjääjiä kulkee talosta taloon, vaikka ovat työhön kykeneviä. Saamansa viljat he maakaupoissa vaihtavat sokeriin ym. nautintoaineisiin. Hän antoi emännille kehoituksen tutkia, onko anoja todella avun tarpeessa. Pientäkää emännät kerjäläismittojanne! Saman lehden numerossa 16 hän kosketteli laulun merkitystä ihmiselle ja koululaiselle. Hän ei hyväksynyt kansanlauluja. Hän sai esityksensä melko usein läpi. "Satakunta"-lehdessä n:o 41/1877 hän kuvaili Jurvassa vallitsevaa huonoa tapaa viettää kauheita raha- ja viinahäitä. "Harvan tytönkään näin selkeänä eräissä häissä. Pari päivää juhlitaan ja satoja paholaisia hankitaan siunaamaan alkavaa avioelämää". Muutama viikko tämän jälkeen Jurvan kuntakokous (21. 10. 1877) kielsi 25 mk sakon uhalla rahahäät. Jo vuonna 1883 hän ehdotti puolivaki-naisten palokuntien perustamista maaseudulle. Kun samana vuonna korotettiin toimituskirjain lunastusmaksuja, kirjoitti Tarkkanen laajasti lehtiin "boykottamisesta" kehoittaen kanssaihmiä hankkimaan itselleen tietoja säännöksistä sekä oman lakikirjan ja lopettamaan käräjöinnin kokonaan, ettei noita

korkeita maksuja tarvitse suorittaa. Kerta kaikkiaan voidaan todeta, että hän harrasti mitä monipuolisimmin yleistä kehitystä ja tarkkaili vallitsevia oloja. Mv. Uno Tarkkanen on kertonut, että tämä vanha, silmälaseja käyttävä ukko istui hyvin paljon kirjoituspöytänsä ääressä. Silloin häntä ei saanut häiritä, koska ”paappa” luki taikka kirjoitti jotakin. Tuntuu varsin uskottavalta että näihin puuhiin hän käytti kaikki vapaa-aikansa.

Vaasan rautatieradan suunnasta käytyyn kiistaan Tarkkanen osallistui. Hallitus oli vuoden 1872 valtiopäiville jättänyt esityksen, joka tarkoitti täydellisen rakennusohjelman vahvistamista runkoratojen tekemistä varten. Asiasta ei oltu yksimielisiä. ”Satakunta”-lehdessä n:o 3—4/1877 op. Tarkkanen käsitteli puolestaan tulevain rautateiden suuntaa. Hän ei puolustanut Keski-Suomen suuntaa. Pitkässä valaisevassa kirjoituksessaan hän todisteli oikean radan suuntaa ja huomautti lopuksi ettei halua ”vetää omaan pussiinsa”, koska asuu niin syrjässä, ettei sinne rautatietä koskaan tule. Kun asia syksyllä 1877 tuli käsiteltäväksi, eivät säädyt vielä olleet yksimielisiä. On pantava merkille, että enemmistön päätös merkitsi samaa suuntaa kuin mitä op. Tarkkanen oli ehdottanut.

1880-luvulla hän pariinkin otteeseen käsitteli valtiopäivämiesten asettamista, seuraavalla vuosikymmenellä hän oli itse valtiopäivämiesehdokkaana. Kuntakokousten toimintaan hän on ottanut osaa heti niiden alusta lähtien. Jo vuodelta 1868 löytyy hänen nimensä Laihian kuntakokousten pöytäkirjoista. Jurvan kunnalliseen elämään hän osallistui kiinteästi ajaen siinä sen ajan jurvalaisille kauhistuttavaa uudistuspolitiikkaa. Jurvan kuntakokousten pöytäkirjoista näkyy, että Tarkkanen siellä tuki mm. Ilmajoen kansanopiston kannattamisasiaa pannen sen hyväksi omasta puolestaan eri avustuksen, kun kunta omalta osaltaan myös antoi avustuksen. Vuonna 1904 hän tässä kokouksessa teki ehdotuksen kättilön viran perustamisesta viimein Jurvaankin luvaten samalla maksaa hänen palkkansa elinaikansa. Näin jalomielisestä lupauksesta huolimatta kunta

sittenkin teki asiassa kielteisen päätöksen "koska kunnan niskoille kätilön palkka kuitenkin myöhemmin tulisi". Kuntakoukussa 7. 1. 1902 Tarkkanen merkittyi pöytäkirjaan vastalauseensa laitonta asevelvollisuuskutsuntaa vastaan. Muutkin yhtyivät siihen ja niin vaali jätettiin sillä kertaa toimittamatta. Paikkakunnan asukkaiden matkoja huomattavasti lyhentävän Kalajaisten maantien kustannuksiin Tarkkanen sai hakea apua kuvernööriltä saakka ennenkuin Laihian kunta suostui ottamaan niihin osaa. Lopullisesti asia ratkaistiin käräjillä Kööpijän majatalossa marraskuulla 1899. Helmikuun 7 pnä 1910 hän ja Herm. Mikkola pyysivät Laihian kuntakokoukselta korvausta käynnistään revisioonioikeudessa jaonjärjestelyjen aikana, mutta jäivät sitä ilman, koska kunta ei ollut heitä valinnut matkalle. Lokakuun 10 päivän kokouksessa samana vuonna luettiin "Tainuun tilanomistajan, Eläkettä nauttivan kansakoulunopettaja Antti Tarkkasen läänin Kuvernöörin luona Jurvan kunnan valtuuttamana tekemä hakemus Jurvan kautta Ilmajoelle johtavan tien saamisesta yleiseksi tieksi" mutta tähän ei suostuttu vielä silloin. Vaasa-lehdessä julkaistussa Tarkkasen elämäkerrassa mainittiin mm.: "Hänen ansionsa Jurvan kunnallisessa ja seurakunnallisessa elämässä ovat erittäin suuret. Ehkä sen nyt myöntävät nekin, jotka aikanaan ovat väärinymmärtäneet häntä". Hän oli todella järkevä ja aktiivinen kunnallispoliitikko.

Antti Tarkkasella oli onni saada olla hyvissä ruumiinvoimissa lähes elämänsä loppuun saakka. Syksyllä 1912 hän loukaantui pudottuaan hevosenselästä. Tällöin häneltä katkesi solisuus. Aluksi hän salasi tapauksen mutta joutui myöhemmin turvautumaan lääkärin apuun. Lopulta hän etsi apua Helsingin erikoislääkäreiltäkin mutta turhaan. Erittäin vaikuttava on ollut se tapaus, kun hän täältä palattuaan, tietoisena parantumattomuudestaan, pysähtyi poikansa luokse Laihian Kirkonkylän kansakoululle ja pyysi ystäviään ja työtovereitaan saapumaan jäähyväistilaisuuteen, jossa tämä kuolemaa odottava vanha opettaja piti heille liikuttavan puheen. Vapahtajaansa

turvaten hän kuoli Tainuussa marraskuun 21 päivänä lausuen viime sanoikseen: "Oi, ihana päivä sielulleni". Hautaustilaisuus, joka tapahtui hänen 74. syntymä- ja nimipäivänään, muodostui erittäin vaikuttavaksi. Harvinaisen runsas yleisöjoukko oli saattamassa tätä toimenmiestä ja hänen poikansa, tuomio-kapitulिन asessori Matti Tarkkanen piti ruumissaarnan.

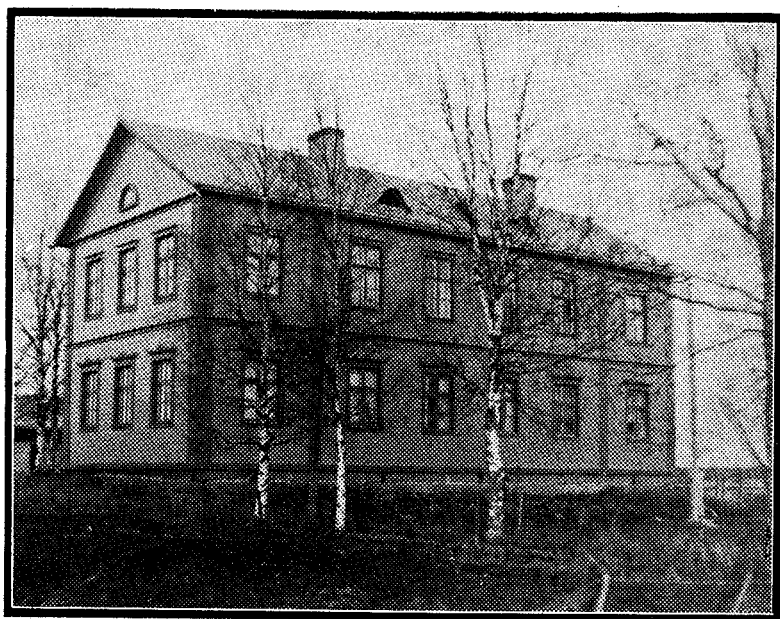
Antti Tarkkasen elämäntyö on niitä, joista selostusta ei voida tehdä yhdessä kirjoituksessa. Hän on ollut maamme ja EP:n kansanopetuksen todellinen suurmies. Hän ei kohoa korkealle harjoittamiensa jatko-opintojen ansiosta, kuten eräät hänen kurssitovereistaan, mutta on varmaa, että suorittamiensa taloudellisten uhrausten ansiosta hän koulualalla kuuluu viime vuosisadan opettajien kärkijoukkoon. Liian vähän on tähän mennessä laadittu tuon ajan opettajien yksityiskohtaisia elämänkertoja, joista voitaisiin saada tarpeellista vertailupohjaa. Hän oli harvinaisen tarmokas ja monipuolinen henkilö, joka on varsin monella alalla suorittanut merkittävän työpanoksen paikkakuntansa ja maakuntansa piirissä. Monissa suhteissa voidaan todeta, että hän eli omaa aikaansa edellä ja ehkäpä juuri tästä johtui ettei häntä aina ymmärretty. Hän oli jalo luonne, antelias ja uhrautuvainen, mutta sai elämässään kaiken moninkerroin takaisin. Vaasa-lehden muistokirjoituksessa mainittiin osuvasti, että "hänen elämänsä oli uhrattuna Jumalalleen, kansalleen ja ympäristölleen". Näin asia onkin ollut. Hän oli suunnitelmia ja toimintaa täynnä.

1950-luvun ihmiset, joille kaikkinaiset taloudelliset arvot aikanaan merkitsivät niin paljon, kiinnittänevät päähuomionsa op. Tarkkasen huomattaviin taloudellisiin uhrauksiin. Mutta nähdäksemme hänen elämäntyössään muutkin puolet ansaitsevat täyden arvon. Voitaneen yksimielisesti yhtyä niihin sanoihin, jotka laihialainen suurmies ja hänen kiittollinen ystävänsä Santeri Alkio, joka oli toiminut läheisessä yhteistyössä hänen kanssaan, nekrologissaan op. Tarkkaselle omisti: "Suunnitelmien rohkeus, innostus ja usko, siinä ne avut, jotka kruunasivat Antti Tarkkasen elämäntyön. Kun joskus tullaan teke-

mään selkoa hänen merkityksestään niillä aloilla, missä hän on liikkunut, tullaan varmasti löytämään kaikkialla uranuurtajan syviä jälkiä”. Ehkäpä edellä olevat viittaukset ovat osoittaneet, ettei kuuluisa aikalainen olekaan erehtynyt hänen merkityksensä suhteen.

*Laihian Kirkonkylän kansakoulutalo, jonka suojissa tapahtui
A. Tarkkasen viimeinen julkinen esiintyminen marraskuulla 1912*

*Jokikylän kansakoulu on A. Tarkkasen kotikylän koulu
laajennetussa asussaan*